

Politikai
röpiratok,

61.

Apst

A

BANKÜGYRŐL.

IRTA:

TARAY ANDOR.

Ára 2 frt. o. é.

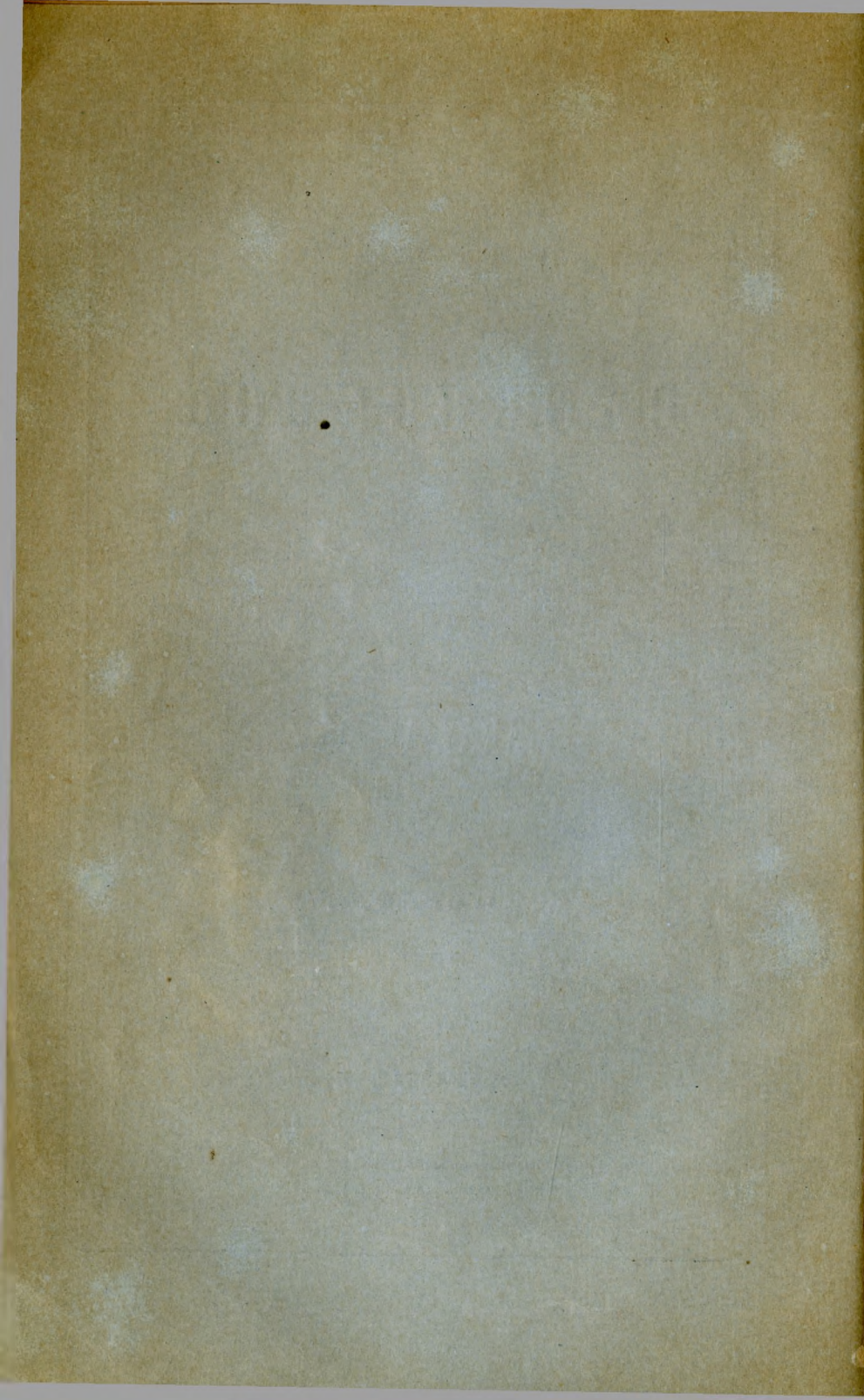
3

BUDAPEST, 1874.

A SZERZŐ TULAJDONA.

Lakása: Budapesten, Reáltanodautca 14. szám.

Pécselt: Lyceumutca 3. szám.

469

A

BANKÜGYRŐL.

IRTA:

TARAY ANDOR.

BUDAPEST, 1874.

A SZERZŐ TULAJDONA.

Lakása: Budapesten, Reáltanodauteza 14. szám.

Pécsen: Lyceumuteza 3. szám.

611752 00764953

DE BALLAGI CEZA

BUDAPEST, 1874.

Nyom. Laufer Ignác-nál, fő-út 13. sz.

Előszó.

Amig az újabb kornak kritikai szelleme az állami, vallási, társadalmi, és jogi életnek viszonyait gyökeres átalakítási czélzattal buzgón tárgyalá: a pénzügyi kérdést általános jelentőségében ritkán tűzte ki magának feladatul. A közélet terén mint állami pénzügy, a magánélet körében mint pénzkérdés került szóba, de azon viszonya melyben a nemzetgazdászattal egybe függ, figyelmen kívül maradt.

E körülmény okozta, hogy a bankügynek kérdése nagyában a magánkeresetnek szempontjából tárgyalatott, azon feltevés alapjáról, mintha lehető, és szabad volna a bankügyet a magánjog körébe vonható tárgynak tekinteni.

Ezen álláspontot foglalta el Weninger Vincze ur is a Pesti Napló 1873 évi december 23-iki számában közzétett cikkében, és ezzel szolgáltatott alkalmat arra, hogy a szokásos felfogást, melynek ő szabatos kifejezést adott, bírálat alá vettük azon magasabb szempontból, amelyből a bankügy már nem a magánjognak, nem is kizárólag az állami jognak, hanem a nemzetgazdászati érdekeknek életkörébe tartozik.

Ezen bírálat képezi tartalmát az első fejezetnek.

A második fejezetben állittatott fel azon szempont, a melyből tekintve a bankügy akként tűnik fel, mint a

mely a kereseti munkára alapított mai társadalmi rendszernek egyik sarkkövét képezi, mely nélkül a nemzetgazdasátnak iparrendszere sem kifejlődni, sem magát fentartani képes nem volna.

E szempontból a bankügynek elmélete kifejthető volt, de gyakorlati igazolása tekintetéből tetteleg fennálló oly bankokra, illetőleg jegybankokra, melyek a kifejttet elméletet működésükkel megvilágítják, hivatkozás nem történhetett.

A képviselőház 1869. évi november 9-iki határozatával egy országos bizottságot küldött ki, hogy a jegybank ügyben javaslatot készítsen. Ennek jelentése mellett felhozott mindaz, mint a pénz- ipar- és kereskedelmi szakban kitűnő férfiak czélszerűnek találtak a bankkérdés megoldására vonatkozólag. Ezen nyilatkozatokra lehetett csak hivatkoznunk a második fejezetben felállított elméletnek gyakorlati igazolása érdekében, és ezt tartalmazza a harmadik fejezet.

A bankügynek vonatkozása az államgazdasátra, tehát a felállított elméletnek alkalmazása az államgazdaság érdekében tárgyalatik a negyedik fejezetben.

Végül az ötödik fejezet a nemzetgazdasági vonatkozást érinti, mint amelyben a jegybanknak ajánlott rendszere a létező jogosult érdekekkel nem csak kiegyeztetendő, de egy magasabb, hazánk összes nemzetgazdaságának minden érdekét átkaroló szempontból összhangzásba hozandó volt.

A bankügynek fontosságával csak megoldásának sürgössége állitható párhuzamba, és e körülmény mentségül szolgálhat a szives olvasó előtt azon gyarlóságok tekintetében, miket e munkának irányában ta-

lálánd. Nem csak magának a tárgynak ujsága, de a reá vonatkozó gondolatmenetnek szokatlansága is nehezíté az előadás modorát, mely maga is a kezdetnek nehézségével küzd.

Állami, és nemzetgazdászati sürgős érdekek egyenlőn sietteték a munkának közrebocsájtását, melylyel egy törvényhozási feladatnak megvilágítását czélozta.

Budapest, 1874. tavaszán.

A szerző.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

1875

TARTALOM:

	<i>Lap.</i>
I. Weninger Vincze urnak czikkei	1
II. A bankügy	42
III. A bankügyi országos bizottság eljárása	118
IV. Allamgazdászati érdekek	203
V. Nemzetgazdászati érdekek	219
VI. Flüggelék	239

MEMORANDUM

TO : [Illegible]

FROM : [Illegible]

SUBJECT : [Illegible]

[Illegible text follows]

I.

Weninger Vincze úr czikkei.

Ha összehasonlítjuk azon időtartamot, mely szükséges volt 1848. előtt arra, hogy egy fontosabb törvény létrejöhessen, azon pár napokkal, melyek alatt hasonló fontosságú törvények az újabb időkben létrejöttek: nem alaptalan az aggály, hogy törvényhozásunknak némely újabb intézkedései azon okból vétetnek ma már bírálat alá módosítási czélzattal, mert megalkotásukat egy neme a rögtönzésnek jellemzé, mely miatt minden oldalról megvitatásuk és lehető következményeiknek kimerítő számbavétele lehetséges nem volt.

A bankügynek megoldása közeledik és nem lehetetlen, hogy alaposabb tárgyalásának ártand majd a sebesség, melylyel elintéztetni fog, mielőtt fontosságát és jelentőségét a nemzet minden oldalról megvilágosítás folytán felismerné.

Csak néhány hét mult el azóta, midőn a bankkérésnek felvetését a törvényhozás annyira idő szerűtlennek nyilvánítá, miként a halgatás felette hazafiúi kötelességként lett feltüntetve. E körülmény, valamint még az is, miként maga a pénzügyminister ígérkezett a bankügyről kimerítő tájékozást nyújtani, mihelyt megjövend ideje — kétségkívül hatott oda, hogy ápolta a

várákozást, és függőben tartotta az önfoglalkozást oly kérdéssel, melyben a legelső tájékozást onnan kelle várni, hol megigértetett.

A ki tette volt ez ígéteret, lelépett állásáról mielőtt beválthatta volna adott szavát. Természetes dolognak vétethetett immár, hogy utóda fogja megadni a tájékozást, mely alapja és kiindulási pontja leendett, mindazon tervezeteknek, melyekkel foglalkozni kívánhat a nemzet, hogy egy főfontosságú ügyben biztosan járjon el, és olyat ne alkosson, mit megbánni oka, de megmástitani csak hiú vágya lehetne.

Utóda még nem adta meg a várt tájékozást, és mégis felvettetett a kérdés megoldásának egy oly módozata, mely ha nem is az egyedül lehetségesnek, de legalkalmasabbnak állítatott, egy oly férfiú által, kit a hir hazánk leendő pénzügyérének jelentett, s kit az ország annak el is fogadott volna, ha állítólag, ő maga nem idegenkedik.

Egy oly férfiúnak szava, mint Weninger Vinceze úr, kinek multjában csak tiszteletreméltó emlékeket ismer a haza, döntő befolyással bírhat sokak előtt; és minél nagyobb azoknak száma, kik az ő szavára méltó figyelemmel vannak, annál bizonyosabb az, hogy hiba volt felszóllalása, — oly hiba, mely ismét egy elhamarkodást okozhat, akár kormányunk, akár törvényhozásunk részéről, — de sőt elhamarkodást okozott már is mindazoknál, kik főleg szakdolgozokban elszokták fogadni azoknak véleményét, kiket saját maguknál hivatottabbaknak tartanak.

Hiba volt felszóllalása; mert saját felfogásának eredményét, mint követendő czélt, határozottan kitűzte

a nemzet elé — anélkül, hogy ezen czélnak feltétlen helyességéről mindenkiben alapos meggyőződést teremteni méltónak tartotta volna. Azt ugyan senki sem fogja állithatni, hogy a bankügynek értelmét, jelentőségét, horderejét, hatását különösen hazánkra nézve, a különbséget egy hazai, vagy idegen, egy állami, nemzeti, vagy társulati bank között, továbbá biztosságát, jótékony vagy káros következményeit, vonatkozását az állami, nemzeti és magánérdekekre nézve, létesítésének módozatát, és a többféle lehetők között a legjobbat, vagy egyedül jót, vagy egyedül lehetségest felértetni, kimutatni és elfogadtatni egy rövid hirlapi cikk által lehetséges dolog volna. Olyas dolgoknál pedig röviden szólni, miket röviden kimeríteni nem lehet, egy ország közönsége előtt nem szabad, ha csak tekintélyként nem akarja valaki saját nézetét érvényre juttatni; de ha azt akarná, akkor köteles nyíltan elvállalni a felelősség terhét is arra nézve, hogy tanácsának, nézetének elfogadásából az országra csak haszon fog háramlani, de hátrány nem; sőt hogy a kérdés megoldásának minden módjai közül az általa ajánlott a legjobb.

Ilyesmire azonban Weninger V. úr nem vállalkozott; hiszen tulajdonképen csakis alkalmilag szólott és melleleg a bankról, valamint a keleti vasutról is, fő-tárgya felszólalásának az államháztartás volt.

Eppen ezen modorban van a hiba melylyet elkövetett; és hibája divatos kezd lenni hazánkban sok hasonló dolgokban.

Ha Weninger V. úrnak a „Pesti Napló“ 1873. Decb. 21. és 23. számaiban megjelent esikke kizáróla-

gosan az államháztartásban létező bajoknak orvoslására szoritkozott volna, nem lehetne kifogásunk alkalmi felszóllalása ellen; sőt őszintén osztoznánk azoknak nézetében, kik e felszóllalásban hazafiui kötelem teljesítését tisztelik. Az már teljesen egyéni felfogás dolga, ha valljon az államháztartásban mutatkozó bevételi hiánynak pótlására alkalmasak-e, avagy legalkalmasabbak-e az általa ajánlott módozatok.

Ha a helyzet akként létezik a felfogásban, hogy államháztartásunk bevételei 32 millió forinttal kevesebbet mutatnak, mint kiadásai megkivánnak: tehát 32 milliónyi új jövedelmet kell az államháztartás bevételeihez kiteremtünk, — akkor a feladat csak az lenne, hogy a hiányzó 32 m. jövedelem valami forrásból előállitassék, egészben, ha a kiadások leszállitást nem engednek, vagy részben, ha engednek.

W. V. úr felfogása szerint a kiadások leszállitandók lennének a hiány feléig, másik fele a hiánynak új adóval pótlendő, azaz: mintegy 19 milliót az államháztartás kiadási tételeiből törölni — 15 milliót új adóval beszerezni javasol.

Ha tehát valóban lehetséges az államháztartás kiadási rovataiban 19 milliónyi törlést eszközölni és új adókból 15 milliót bevenni: akkor a feladat meg van oldva, és mindenki beláthatja, hogy miért szóllalt fel W. V. úr az államháztartásra vonatkozólag; valamint azt is, hogy a feladat megoldásának eszközeit alaposan tárgyalva, bevégezte dolgát. De azt nem láthatja be senki az ő gondolatjárásából, hogy tehát miért hozza kapcsolatba az államháztartás rendezéséről szóló előadásával a banknak és a keleti vasútnak ügyét?

hiszen sem a banktervből, melyet javasol, sem a keleti vasút rendezéséből új jövedelmi forrást nem mutat az állam javára — és miért oly lapidaris, sommás modorban, melyből csakis az ő véleménye szerinti megoldási módokat vehető ki, nem pedig az is, hogy az ő javaslatán kívül még hány módokat gondolható; melyik és miért lehet kivihető; melyik és miért jobb; egyedül lehetséges-e az ő javaslata szerinti megoldás; vagy a legjobb-e, vagy végre az-e az egyedül lehetséges és egyszersmind legjobb?

E kérdéseket W. V. úr fel nem tette magának, hanem amúgy odavetve közli véleményét, mintha csak éreztetni akarta volna, hogy azért irt a bankról, és keleti vasútról is mert már éppen kezében volt a toll — de bővebben szólni a két dologról nem tartja érdemesnek. Igen egyszerű a dolognak e modorban jelentősége. W. V. úr eddig szerzett tekintélyére támaszkodott, ennek súlyát feltette mint létezőt, és így csak véleményt adott, indokolást nem.

E modort hibáztattuk fentebb, mert e modor szoktatja a közönség legnagyobb részét a tekintély vak követéséhez, holott alkotmányos állam polgárai az önkormányzat nemesebb értelmében, saját belátásuk alapján volnának jogosulva politikai jogokat gyakorolni.

Daczára azon hivatottságnak, melyet W. V. úrnak készségesen tulajdonít a közvélemény, a hirlapirodalom birálat alá vette cikkeit és kiigazításokat is hozott javaslata iránt. Még eldöntetlen a kérdés, hogy vajjon az államháztartás kiadási tételeiben 19 millió törölhető-e? még kétséges, ha vajjon a törlés következményei nem szülhetnek-e új bajokat, még az is feltehető, hogy a

törlés által elérendett anyagi haszon súlyosabb erkölcsi kárt okozand. Azt pedig bizonyosnak tarthatjuk már ma is, hogy azon „általános jövedelmi adó, melyet minden egyén összes évi jövedelme után fizetni tartozik, mit minden polgár eskü alatt nyilvánosan bevallani köteles“ lenne, sem az elfogulatlan állampolgárnak helyeslését, sem az adózó állampolgárnak megnyugvását kinyerni nem fogja. Ha vajjon a tudomány alapjáról ezen eszme elfogadhatónak fog-e felismertetni? azt bizzuk a jövőre, a tényleges viszonyok közt nem tarthatjuk szerencsésnek az ötletet, már is elég magas adóztatás mellett nyilvánosan és hit alatt követelni a polgároktól a jövedelmi bevallást oly adó alá, melynek súlyát a törvényhozás hibája háritotta reájuk, midőn elkerülhető, tehát szükségtelen kiadásokkal szaporította az államháztartásnak terheit.

De mindezek az államháztartáshoz tartoznak, miről W. V. úr legalább kimerítőleg szóllott a mai divat szerint.

A mai divat szerint — mely a felmerülő kérdéseket saját külön körök határain belül megvilágítja, de nem vonatkozva azon végcélra, melyhez viszonyítva minden kérdés csak alárendelt fontossággal bír. Az államháztartás kiadása önmagában és eltekintve az állampolitikától, oly egyszerű, hogy annak megítélésénél senki tévedésbe nem eshetik; az ugyanis világos, hogy ha az állam évente 200 milliót kiadni akar, elébb ezen összeget bevennie kell; ha pedig nem kerül ki a bevételből, akkor vagy nagyobb adóztatással, vagy kölcsönvétellel kell a dolgon segíteni. Azon összes tudomány és hazafiság, melylyel az államháztartás kérdése eddigelé

tárgyaltatott, csak e két segédeszköz alkalmazásánál rekedt meg; W. V. úr figyelmezteti a magyarállamot, hogy van még egy eddigelé nem alkalmazott segélyeszköz és ez a kiadási tételek leszállítása; és való az, miként azon esetben, ha sem nagyobb adóztatás, sem újabb kölcsönvétel többé lehetséges nem volna, az államháztartásban mutatkozó hiányon akként is lehetne segíteni, ha a kiadások leszállíthatnának. Ez kétségtelen arithmetikai igazság; és ha a javasolt segélyeszköz csakis arithmetikai szempontból vétetik figyelembe, bírálat sem férne hozzá.

De ott rejlik a baj, hogy az arithmetikai érvek ellenében politikai érvek hozatnak fel, és az államháztartási kérdés politikai kérdéssé változik át; a politikában pedig kétszer kettő nem mindig négy. Ha a hadügyi és honvédelmi rovatok kiadásaiból 10 milliót törlni lehetne, kétségkívül az államháztartási egyensúlyhoz annyi millióval közelebb állanánk; ha az általános jövedelmi adóból új 15 milliót vehetne be az állam, ismét annyival közelednénk a rendezett államháztartás eléréséhez; és ha a többi kiadási tételeket még 8—9 millió ftnyi összeggel apasztjuk: az államháztartási egyensúly helyre lenne állítva; ezt számtanilag helyesnek ismerendi mindenki. De ha az állampolitika szempontjából azon kérdésre kívántatnék felelet: mely esetben álland tovább fen a magyar állam, — abban-e ha államháztartása az eddigiekhez hasonló hiányokkal küszködend, avagy abban, ha évi 10 millióval előállítható hadi készlet megvonatik jelenlegi véderejétől? akkor W. V. úr kénytelen lenne megengedni, hogy e kérdésre a politika és hadtudomány

szempontjából más felelet is adható, mint minőt a hivatkozott cikkben találunk.

Igy áll a dolog a többi leszállítási tételenél is általában.

A belügyi tárczánál W. V. ur 6 millió ft. kiadást venne le az állam vállairól. Ezen állításban többrendbeli tévedés rejlik. Először számtani tévedés azt állítani, hogy 6 millió forintot lehetne megtakarítani oly kiadásnál, mely 6 milliónál kisebb. A belügyminisztérium kiadásaira a megyék, kerületek, vidékek és székek közigazgatási árva és gyámhatósági szükségletére, a magyar és erdélyi főispányok, főkapitányok, főkirálybírák, a szászispán, és személyzetének, továbbá a városi főispánok fizetésére összesen 5,299.351 ft. kell; tehát ha egyszerűen megszűnnék az egész ország közigazgatási kormányzatának költsége, még akkor sem lehet 6 millió ftot megtakarítani, mert annyiba nem kerül. Lehet azonban, hogy W. V. úr azon kiadásokat is megszüntethetőknek tartja, melyek között az országos biztonsági, rendőrségi, humanitárius és kulturális célokra szánt összegek képezik a főtételeket; ha ezeknek megszüntetését is lehetőeknek tartja, akkor e tárcza kiadásaiból már lehetne elvenni 6 millió ftot, de elvétenék ezzel együtt létezésének célja is.

Másodszor optikai tévedés azt hinni, hogy könnyebb Magyarországnak népének 6 millió ftot a törvényhatósági pénztárakba fizetni, mint az ország pénztárába. Pedig csak ennyi a különbség a tényleges állapot, és W. V. úr javaslata között.

Harmadszor politikai tévedés a községi és municipális rendszernek kisebb vagy nagyobb szabadelvü-

ségét az államgazdászatnak jó vagy rossz állapota szerint decretálni. E javaslat analogiája volna, ha egy apa gyermeke neveltetésének költségeitől azon furfangos ürügy alatt szabadulni akarna, hogy ezért őt saját szárnyaira bocsájtandja.

Ha igaz az, hogy minél nagyobb szabadságot gyakorol egy állam népe, annál költségesebb is kormányzata — pedig kell hogy igaz legyen, mert a nagyobb adók kivetését mindig ezen állítással szoktuk igazolni — akkor W. V. úr politikai számтанát tévesnek kell tekinteni, midőn azt akarja elhíttetni, hogy a „legszabadelvűbb községi és municipális rendszer melletti belkormányzat alkalmazásával a nemzetnek adóterhén könnyítve lesz.

Ha azt javasolta volna, hogy a közigazgatási hivatalnokok kinevezése bizattassék a belügyministerre, ki e jog alapján, sem többet ki ne névezzen, sem jobban ne fizessen kelleténél — és ily hivatalnoki szervezés mellett a törvényhatósági bizottságok hátáskörét bármi szélesre terjesztené — akkor legalább komolynak mutatkoznék érdeklődése a municipális rendszer iránt; de javaslatából az látszik, mintha nem tartaná szükségesnek azt, hogy a municipiumokkal törődjék; inkább csak menekülni akart tőlük oly módon, mely a „legszabadelvűbb“ és igen könnyíti a pénzügyministernek dolgát, habár az adózókra még nagyobb terhet is háritna.

Az igazságügyi tárczán 3 millió forintot hisz megtakaríthatónak a bíróságok számának leszállításával és azoknak más rendezésével, kiegészítő intézmények felállításával, és helyes codificatióval. Ez talán mind lehetséges dolog magában véve, ámbár a kivitel mód-

ját W. V. úr nem is sejteti ; pedig ha már azt jónak látta állítani, hogy „igazságszolgáltatásunk berendezése olyan, mely mellett egy 100 ftnyi pertárgyban az ítélet a feleknek 300 ftba, az államnak, pedig 500 ftba kerül“ ; akkor azt is javasolhatná, hogy adassék tehát az igazságszolgáltatás is a municipiumoknak vissza, melyeknél az ítélet nem került oly sokba, s talán jobb is volt — és ismét 10 millió ft. terhet vehetne le a pénzügyérnek vállairól.

A mily nagyban gazdálkodik W. V. úr a honvédelmi, bel- és igazságügyi tárczáknál: oly elnöző a közlekedési tárczánál, melynek pedig rendes kiadása 13 és $\frac{1}{2}$ millió ft. rendkívüli kiadása 14 millión felül, vasuti kamatbiztosítása 14 millió; ezen összesen közel 42 millió ft. kiadással küzködő tárczánál „nem megvetendő megtakarításokat tart elérhetőeknek a munkacélszerű felosztása által,“ — tehát oly módon, melyet mind a belügyi, mind az igazságügyi tárczáknál is alkalmazhatott volna, de ott elégségeseknek nem talált. Pedig ha van helye a megtakarításoknak, bizonyára ott lehet több, hol több a kiadás.

Ha az ország védelmének érdekében vétetik a vasutak építése: úgy meglehetett volna támodni azon alapról, melyről W. V. úr ostromolja a hadseregre történő kiadásokat, miután szerinte nem a fegyvernek erejében van „alkotmányunk és nemzetiségünk garantiája, hanem a polgári erények gyakorlatában;“ — ha csak nemzetgazdasági érdeknek szempontjából: akkor bizton az egyesületi és magánvállalkozásra lett volna hagyandó építtetésük. De még a tetteleg elvállalt biztosítás terhének leszállítására is lehetne módot találni

azon területeknek külön megadóztatása által, melyeknek értékét a vasutak növelték. De már a vasutak rovására még „állami létünk veszélyeztetésének“ elhárítása miatt sem talál megtakarítást.

A közlekedési tárca kiadásainál W. V. úr csak elújjáviseltet a létező terhek iránt, mert nagyobb fontosságot fektet a közlekedési eszközökre, mint a belkormányzatra, az igazságszolgáltatásra és a hadcrőre; de a pénzügyi tárczánál jóval tovább megy, és nem csak hogy egy fillérnyi megtakarítást nem enged, hanem még 15 millió új jövedelmi adót javasol behoztatni. Bevezetőleg mégis e tárczának kiadásaira szinte kiterjeszti azt, mit a közlekedési tárczára mondott, hogy t. i. „a munkának czélszerűbb felosztása által tetemes megtakarításokat lehetne elérni.“ Részletezését azonban a megtakarítások eszközlésének elő nem adván, úgy látszik az eredmény parányisága miatt, jobbnak találta a megtakarítható összeget elhallgatni. Pedig a mely tárczának rendes kiadásai ötven és fél millió felül — rendkívüli kiadásai 17 millió felül, összesen pedig 67 és fél millió felül rúgnak, tehát összes állami rendes, rendkívüli valamint hitel- és pénztár műveleti kiadásoknak egy negyedénél többet tesznek — azon tárczánál talán mégis lehetőbb lett volna 6 milliót megtakarítani, mint a belügyinél, melynek kiadásai csak öt milliót tesznek, melynél tehát a pénzügyi tárczának kiadásai közel tizennégyszer nagyobbak.

Hogy azonban senkinek eszébe ne jusson a pénzügyi tárca kiadásain takarításokat tenni, előre rápirít az olvasóra, azon szemrehányással, hogy „az adóreform eszméjében mindenki maga részére kisebb adót keres

a mostaninál — pedig oly adórendszer nem létezik, mely szerint az állampénztár nagyobb jövedelemre tehetne szert, még a polgárok adója apad“ — e csattanós és hatalmaskodó beszéddel illetni a nemzetet méltatlanság, és kétszeresen az, mert eszméknek elferdítését tartalmazza, és valótlaniságot is. „Adóreform“ oly értelemben, melyben azt eddigelé maga a kormány is használta, midőn a földadóra vonatkozva új becslést célzó javaslatot adott be, mindenesetre „kisebb adót“ jelent arra nézve, kinek földjei tulbecsültettek; arra pedig senki sem számithatott, hogy földjei a valódi értéken alól becsültessenek, tehát ezen értelmet az „adóreformnak“ senki sem tulajdonithatta; azon cselekvény, mely nem az adózási aránytalanságok kijavítását, hanem csakis nagyobb adóztatást céloz, nem „adóreform“ — hanem „adófelemelés;“ ha tehát a kettő közül egyiknek joga van a másikra rápíritani, ugy inkább a nemzet mondhatná W. V. úrnak, hogy ő az „adóreform“ eszméjében mindig adófelemelést, azaz „nagyobb adót keres,“ és miután W. V. úr így saját gondolatjárását a nemzetre fogja, egy kis elferdítéssel él. A valótlaniság a másik állításban rejlik. „Adórendszer nem létezik, melyszerint az állampénztár nagyobb jövedelemre tehetne szert, mig a polgárok adója apad,“ ezen állítást sok tény czáfolta meg; de elég lesz csak kettőre hivatkozni: mióta a sürgönyök ára, és a levelek bélyege kisebb, azóta az állam többet vesz be e két czímen, a polgárok pedig kevesebbet adóznak e czímen; a tényekkel ellenkező állításban tehát kell egy kis valótlaniságnak lenni. Létezhetik tehát adórendszer, mely mellett az állampénztár is nagyobb jö-

vedelemre tehetne szert, és a polgárok adója is apadna; és ha a nemzet, melyet W. V. úr megleczkézni jónak látott, az „adóreform“ eszméjét ily adórendszerrel hozná összefüggésbe, csakis W. V. úrnak szavára kellenék hivatkoznia, ki cikkének bevezetésében ezeket mondá „számos oly nyilatkozatokat hallani, miszerint a nemzet nem képes nagyobb terhet magára venni. Ha ez áll, kell pedig, hogy részben igaz legyen, mert a tetemes adóhátralékok nem származhatnak csakis hanyag adófizetőknél.“ Ha tehát ezen imént említett tény áll — kell pedig hogy igaz legyen, mert W. V. úr állítja — akkor a nemzet az „adóreform“ eszméjében nem alaptalanul keres részben kisebb adót is.

De hogy minő alapon keres W. V. úr az „adóreform“ eszméjében adófelemelést, vagy új adóztatást — ő, ki igaznak tartja azt, „hogy a nemzet nem képes nagyobb terhet magára venni,“ az még kevésbé érthető. Magyarázatot enged azonban eszmemenete; ott, hol állami intézményeink árán kíván takarékoskodni, e nagy szavakat dobta oda „bármennyire is vonakodjunk a reductióktól, azoknak be kell következniök, vagy tesszük mi magunk azokat, vagy megtétetni fognak azok hozzájárulásunk nélkül;“ ezen fenyegetést, mely állami institúcióinkra vonatkozik, csattanós okadatulással kelle támogatni, és erre legjobb volt azt elismerni, hogy a nemzet nem képes nagyobb terhet magára venni, — ellenben ott, hol 15 millió új adót javasol kivettetni, ott már nem emlékezik arra, hogy a nemzet nem képes nagyobb terhet magára vállalni — hanem a polgári kötelességérzet

hiányát veti a nemzet szemére; azt mondja ugyanis, hogy: „pénzügyi helyzetünk gyökeres javulása csak is a polgári kötelességérzet ébresztése által lesz elérhető. Mindaddig, míg a honpolgár az állam iránti kötelességet nem tekinti első kötelességének; míg a honpolgár nem rendeli alá egyéni szükségleteit az állam szükségleteinek; míg az állam érdekében és kötelességében eljáró közeg egyéni ellenségnek tekintetik: addig — ugymond — pénzügyileg rendezett állam nálunk nem fog létezni. Az absolutismus korszakában az adó nem fizetés polgári erénynek tekintett, és ezt akarjuk folytatni az alkotmányos magyar államban!“ Ilyen fogalma van W. V. úrnak a magyar állam polgáraitól, a nemzetről, és azért javasolja, hogy minden állampolgár eskü alatt tartozzék nyilvánosan bevallani a lefolyt évben volt összes jövedelmét, hogy annak alapján 15 millió új adó vettethessék ki.

Ha már most azt keressük, mi czélből fenyegeti W. V. úr az állami institutiókat és kötelezi az állampolgárt nyilvános eskü alatt, új adóalapnak felfedezésére? akkor két dolgot találunk fel czikkében, mely azt eredményezhette; egyet czikkének elején, egyet végén. Czikkének elején ezt mondja: „Az ország általános helyzete méltán aggodalmat gerjeszt minden honfiban. Pénzügyi és közgazdasági abnormitások szülték a politikai válságot, és így ezen állapotok gyökeres javításával kell a bajon segíteni, annál is inkább, és pedig késcdelem nélkül, mert a jelen helyzet állami létünk veszélyeztetése nélkül

soká fenn nem tartható.“ Czikkének végén pedig ezeket mondja: „Mindaddig, míg egyáltalában az államháztartásban az egyensúlyt egy vagy más módon nem létesítettük, hitelünk helyreállításáról szó sem lehet, és e nélkül a már megkezdett építkezésekhez szükséges pénz kölcsön útján való beszerzése vagy éppen nem, vagy csak rémitő áldozatok útján lesz elérhető. A ki az európai államok közt helyt akar foglalni, annak alkalmazkodni kell azon viszonyokhoz, azon nézetekhez, melyek Európában a culturállamok tekintetében léteznek. Ha investitióink arra kényszerítenek, hogy külföldön keressük a szükséges tőkét, a külföld bizalmát kell kiérdelnünk. Ezen függőségben élnek mindazon népek, a melyek nem képesek önerejükben kifejtetni, vagy létesíteni a modern állam intézményeit.“

Megengedjük, sőt elismerjük, hogy léteznek azon pénzügyi és közgazdasági abnormitások, melyek aggodalmat gerjesztenek minden honfiban; de következetesnek azt kell tartanunk, hogy ezen abnormitásoknak eltávolítására lehet tanácsot adnunk, a nélkül is, hogy okozóját pellengérré állítsuk, mi amúgy sem segít a dolgon; ha pedig már jónak látjuk valakit a hiba okozójaként tüntetni fel, akkor vigyázzunk, nehogy arra háritsuk a hibát, ki azt nem követte el. W. V. úr az adózókat illeti azon váddal, mintha a nem adózás egykori politikai eszközéből polgári erényt akarnának torzítani — ése vád helytelen; a magyar adózóknak nem volt azon bűne, hogy a magyar államtól megtagadták volna az adót; ily vád tehát

csak kesertiséget szülhet a népben, és elkeseredése csakis ellen fordul, kiket a létező pénzügyi és közgazdasági abnormitások okozóinak tarthat; és miután e két téren történt minden intézkedésnél csakis a nemzet törvényhozóit és kormányát tarthatja illetékes intézőknek: neheztelése természetesen ezek ellen fordul; megengedjük, hogy W. V. úrnak ez nem volt szándéka cikkének írásánál, de az eredmény mégis az; ez pedig sajnos hiba, mert rosszabbá teszi a helyzetet. Ily elkeserítés következményére számítva, vagy figyelmezve, azok, kik az egyének hibáit a rendszerre, is átvinni hajlandók, új okot találnak a létező hibákat a létező rendszernek tulajdonítani, és e körülmény bátorítja őket a parlamenti kormányrendszert magát kérdés tárgyává tenni, mi által nem az következhetnék be, mit W. V. úr tart lehetőnek, állami létünknek veszélyeztetése, hanem igen is alkotmányunké; állami létünket ne féltse W. V. úr, annak jelenleg nincsenek ellenségei, és ha volnának is, egyhamar nem fogják megtámadni; de azok, kiknek szemében alkotmányunk tekintélye megfogyatkozottnak látszik, W. V. úr cikkének megjelenése után csakhamar oly módon nyilatkoztak, miként a nélkül és az előtt nyilatkozni tartozkodtak.

E jelenséget W. V. úrnak a magyar adózó állampolgár ellen intézett vádjai provokálták és így nem csak a magyar törvényhozásnak és kormánynak, hanem a magyar alkotmánynak is határozottan kárára voltak.

Pedig sokkal hálásabb és országunkra nézve üdvösebb eredménye lett volna a felszólalásnak, ha

a létező pénzügyi abnormitásnak lényegét és részleteit, valamint elhárításuk módját tüntette volna fel, és pedig nem egyedül a pénzügyi számtan, hanem a pénzügyi politika alapjáról. A pénzügyi számtannak azon tételét mindenki tudja, miszerint azon esetben, ha több a kiadás, mint a bevétel, hiány lesz az államháztartás ügyében. De tudva ezt, mégis minden állam kitette magát e lehetőségnek, azon okból, mert a hiánynak fedezésére szükségelt adóemelést könnyebben elviselhetőnek tartá, mint nélkülözését azon előnynek, melyet azon áron megszerzett. Ezen combinatio már nem a pénzügyi számtannak, hanem a pénzügyi politikának eredménye, és ha hiba van benne, ez csakis a pénzügyi politika szempontjából és alapjáról deríthető fel, valamint elhárítása is csak onnan lehetséges.

Nem lehet tagadni, hogy a magyar-állam pénzügyi politikája, ha csakugyan volt, már kezdettől fogva elvétett volt. Az állam pénzügyi kormányzatának nem volna szabad egyébre terjeszkedni a szorosán vett állami szükségletek fedezésénél; az állami létnek fenntartására, a kül- és belkormányzatra szükségelt kiadások egyedüli jogosult tételei az államháztartásnak; és ha a magyar-állam törvényhozása másféle tételeket be nem vett volna, pénzügyei nemesak jól, de fényesen állának. Ez az állam pénzügyi politikájának első főszabálya. Folyománya e főszabálynak, hogy minden szükségtelen kiadás mellőztessék, hogy ekként az állampolgárnak adózási kötelezettsége minél könnyebb, minél kimélőbb legyen; ennek eredménye az, hogy az adózó állampolgár könnyen, tehát szívesen teljesíti tartozását azon állam iránt, mely keresményét kiméli,

vagyona szaporodását lehetővé teszi; és ha veszély fenyegetné az államot, ily bánásmódban részesülő polgárai vérükkel és vagyonukkal védeni azt okot is találandnak, hajlandóságot is érezendnek. A nemzetnek azon legnagyobb része, mely keresetből tartja fenn lételét, legnagyobb ragaszkodással viseltetik azon kormány iránt, mely legjobban kiméli adóztatásban. E tény képezi kulcsát a pénzügyi politika azon szabályának, melyszerint a kormánynak oda kell törekedni, hogy minél kisebb állami adóval beérje.

Vannak azonban oly kiadások, melyek nem az állami kormányzatból folynak, de mégis szükségesek. Ily kiadásoknak tárgyai már önként jelzik azon természetüket, hogy nem az állam gazdaszatnak — hanem a nemzet gazdaszatnak körébe tartoznak. És miután a nemzetgazdaszatnak ágai, u. m. a földmivelés, ipar és kereskedés oly végtelen fejlődésre képesek, hogy határait a fejlődésnek alig sejtethjük: a nemzetgazdaszati politika ellentétes irányt követ az államgazdaszat politikájával, t. i. amidőn ez minél nagyobb korlátolást — amaz minél nagyobb terjeszkedést tanácsol. Az államgazdaszat annál biztosabb, minél kevesebbre terjed; a nemzetgazdaszat annál eredményesebb, minél fejlődöttebb és terjedettebb; miután pedig a nemzetgazdaszat csak üzleti költsége terjedésének és fejlődésének arányában szaporodik és öregbedik: az állam-pénzügyi politikája nagyobb és veszélyesebb hibát nem követhet el, mintha saját keretében helyt enged nemzetgazdaszati feladatokhoz tartozó tételeknek.

És ez volt hibája hazánk pénzügyi politikájának. Nemzetgazdaszati befektetések gyümölcseinek ér-

lelésére évek, sőt évtizedek szükségesek; és ha már megkezdettek, abbanahagyatásuk még a várt sikerbeni csalódás esetében sem igen lehető; természetes ennél fogva, hogy a nemzetgazdászati vállalatok nemesak folytonos, de egyuttal növekvő kiadásokat igényelhetnek, melyeknek megtérítése, habár biztosan is várható, de mindig távolabb időre esik, és ritkán határozható meg biztosan, mikor fog bekövetkezni. Ha immár nemzetgazdászati vállalatok költségeit fogadja be keretébe az állam gazdaszat, melynek főjövödelmi forrását az állam népének adójáruléka képezi, megesik rajta, hogy a folyton szaporodható és gyümölcsözésben huzamosan eredménytelen vállalatok fentartásának költségeire vagy az adókat folyton felemelni és szaporítani, vagy kölcsönvételhez folyamodni, vagy végre mindkét segédeszközt alkalmazásba venni kell, nehogy a megkezdett, de benem vőgzett vállalatok abbanahagyása által a befektetett érték teljesen elveszzen, avagy a vállalkozó erőt túlhaladó műnek mindenáron való más kézrebo csájtása által a szenvedett veszteség megtérülésének lehetőségéről is lemondani kellessék.

Adószaporítás, és adósság csinálás tehát azon két következmény, mely el nem maradhat azon államgazdászati rendszer mellett, mely saját háztartása keretébe nemzetgazdászati vállalatokat fogad be.

Ámde misem ellenkezik az államnak pénzügyi politikájával inkább, mint az, ha az állam polgárai adóztatás dolgában folytonosan nagyobb terheltetésnek néznek elébe; hiában hivatkozunk az áldozatkészség érényére ott, hol az áldozatok szaporodásának sem mértéke, sem megállapodásának biztossága, és éppen ezért

reménysége sem lehet, Ott megfordul az adózó polgár-
nak érzülete, és nem az adózási készség, hanem az
attól helyes vagy helytelen módóni menekvésnek
vágya és majdan törekvése fog elterjedni és megállan-
dósulni.

W. V. úrnak fenntebb hivatkozott fájdalmas kifa-
kadása az „adónemfizetés“ bűne ellen, éppen oly álla-
potnak létét jelzi hazánkban; lehet, hogy részben csak-
ugyan akként áll a dolog, ámbár nincs még biztos adat
arra, hogy a magyar állam polgárára e szomorú vádat
alaposan alkalmazhassuk. De egyet biztosnak vehetünk
mégis, és ez az, hogy, ha nincs is még úgy a dolog, amint
W. V. úr már jelenleg lenni állítja, akként fog lenni
elhárithatlanul, ha államunk pénzügyi politikájában
fordulás nem állandó be. Mindennek meg van határa,
és azontul semmi sem marad többé az a mi volt; ez
ellen duzzogni haszontalan, hanem haszonnal járhat
belátása annak, hogy ilyen állapot nem természetes
állapot, hanem csinált állapot, vagyis nem önként
létező abnormitás, hanem eredménye egy olyatén
államgazdászati politikának, mely nem tartva szem-
előtt saját hivatáskörének élesen kiszabott határait,
nemzetgazdászati vállalatoknak akár elhamarkodott,
akár aránytalan terjedelmű létesítésével bénítá saját
magát, midőn lekötötte erejének legnagyobb részét ott,
hol arra kénytelen nem volt, és az által megfogyatko-
zott ereje ott, a hol annak megléte nem többé államgaz-
dászati kérdés, hanem életkérdése magának az állam-
nak. Ezt adhatni okául annak, mit W. V. úr állít,
hogy a jelen helyzetet „állami létünk veszélyzetetése

nélkül“ sokáig fenntartani nem lehet, ámbár ő egészen más alapról látja az állami létnek veszélyeztetését.

Ha egy állam nemzetgazdasági vállalatok létesítésében tulásokba ment, avagy váratlan események következtében erejét elégtelennek érzi, abból még „az állami létnek veszélyezése“ okvetlenül nem következik, mert mindig hatalmában áll a menekvésnek egy biztos neme, t. i. abbanhagyni a vállalatot, vagy telyesen, vagy legalább a szorultság tartamára. Sajnos azonban, hogy e módja a menekvésnek nem bir pártolókra találni. Rendesen azon kifogás használtatik ellene, hogy abbanhagyás által elvész mind a várható haszon, mind a befektetett tőke kamatja; és e kifogás megbocsájtható azoknál, kik nem képesek felfogni azon szokásos csalódást, mely benne rejlik; ha az „állami lét“ veszélyeztetésének elhárítása céljából egy vállalatnak abbanhagyása elleneztetik azon haszonért, mely e vállalatból várható — akkor a vállalatnak várt haszna felette áll a haza létének; ily felfogásban tehát biztos elbukása rejlik a „haza létének;“ azonban el nem kerülheti e felfogás azt, hogy hozzá ne férjen a gyanusítás, miként többször származik az önérdék számításának kutforrásából, semmint elfogulatlan tévedésből.

De okvetlenül bekövetkezik veszélyeztetése az állami létnek, ha nem is gondolva a nemzetgazdasági vállalatok abbanhagyására, az államgazdasági szorultság elhárításáért állami intézményeket áldozunk fel váltságul. És ezen eset a lehetőséghez egy nagy lépéssel közeledik már az által is, ha az aggodó hazafiság hangján hozatik javaslatba, és az őszinteségnek kedves

látszata elvonja figyelmünket az ajánlott segélyben rejlő veszélytől.

Ha kibocsájtja az állam saját kezéből az egyesítésnek azon eszközeit, miket a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban és honvédelemben bir: akkor kétségtelenül nemcsak a legfontosabb, de azon egyedüli intézményeket áldozza fel, melyek az állami létnek lényegét teszik. Kibocsájtja pedig kezéből éppen azon arányban, a melyben ezen intézményeknek ezidő szerint fennálló szerveit akár csonkítja, akár oly modorban függetleníti, mely látszatra a „legszabadelvűbb“ önállás, de voltaképen elszakadás lenne az állami egybetartozás kötelékéből. A kereskedés, közlekedés és vallás tárczái pedig a magyar-állam létét biztosítani nem fogják, még a létezőnél tetemesen jobb pénzügyek mellett sem.

Ha tehát W. V. úr az ország általános helyzetében csakugyan állami létünk veszélyeztetését látja, és államháztartásunkban az egyensulynak helyreállítását állami intézményeink rovására és azért sürgeti, hogy hitelünk helyreállításával a külföldön keressünk kölcsönt megkezdett építkezéseinkhez, — a mint ez cikkének végéből nyiltan kiderül: akkor lehetetlen, hogy fel ne tűnjék az, miként állami létünknek veszélyeztetése éppen abban van, a mit a veszély elhárítására javasol; mert miután államgazdaszatunkat azzal rontottuk meg, hogy annyi kölcsönt vettünk fel, a mennyi hitelünket teljesen kimeríté, és annyira szaporítottuk terheinket, a mennyinél többet nem bir el a nemzet: ismét új adót javasol, és állami intézményeink

részbeni feláldozását is, a végre, hogy újabb kölcsönöket vegyünk további építkezésekre.

Ez *circulus vitiosus*; ha „nem létezik oly adórendszer, mely szerint az állampénztár nagyobb jövedelemre tehetne szert, míg a polgárok adója apad, és nem lehet államunk létének veszélyeztetését elhárítani, ha csak még nagyobb veszélyeztetésnek ki nem tesszük“: akkor a magyar állam részére, melynek léte már veszélyeztetve van, mentesség nincs.

W. V. úrnak első cikke ezen eredményhez vezet.

A mit kifogástalannak ismerünk el benne, az a megtakarítás eszméje, de nem *reductio*, nem csonkítás alakjában; minden csonkítása azon szervezeteknek, melyek egy bizonyos állami funkciónak teljesítésében arányosítva lettek megalkotva, ezen állami funkciónak fenakadását okozná; nem csonkítás, hanem átalakítás, nem *reductio*, hanem *reorganisatio* által lehetend segíteni a bajon, és megtakarításokat tenni. De mindez nincs a napirenden, és több időt kíván, semhogy „késelelem nélkül“ történhetnék.

A miben pedig eltérünk felfogásától, az abban áll, hogy államgazdaszatunk szorultságának elhárítását csakis a nemzetgazdaszatnak fejlesztése által tartjuk lehetőnek és biztosnak, és pedig oly eszköznek alkalmazásával, melyről W. V. úr második cikkében szól, csakhogy az ő felfogásától lényegesen eltérve, sőt azzal ellenkezőleg; és ezen eszköz a bankügy, tulajdonképeni tárgya felszólalásunknak, melyre az ő általa tett javaslat szolgáltat okot és alkalmat.

Miután W. V. úr az államháztartásnak rendezésére ajánlott tervét főleg saját tekintélyének alapjára

fektette, és elég elhatározottsággal birt javaslatát teljes nyomatékkal érvénycsíteni, daczára annak, hogy azon fele, melyben adószaporitást ajánl, nemcsak nem új segélyeszköz, de sőt tulságos alkalmazás által már már elhasznált; azon fele pedig, mely új, következményként az állami egység szétmállását fogná eredményezni: nem fogja rossz néven vehetni, ha a bankügyre vonatkozó második cikkére szinte némi bírálatot kockáztatni bátorkodunk. Eltérő nézeteknek jogosultságát saját felfogása ellenében nem látszik ugyan szivesen elfogadni, mert igen érezteti kicsinylését irántuk, midőn kijelenti, hogy „nem szándéka azon eszmék fejtegetésével, illetőleg czáfolatával foglalkozni, melyek tuczat számra adattak a türelmes olvasó magyar közönség elé, oly egyének részéről, a kik kezére nemcsak az őket nem ismerő külföldi, de itthon sem volna senki semmit.“ Ezen érvelés nem a tudomány alapjáról vétetett, hanem a tekintély nimbusát érezteti, midőn csak olyan nagyságokat tart hivatva a bankügyben felszólalni, melyek legalább is valamely pénzintézeti nagy hatalomnak élén állanak.

Mind a mellett nem szabad elriadnunk, legalább nem tarthatjuk polgári kötelességnek meghunyászkodni pénzintézeti nagy hatalmak tekintélyes eszmemenete előtt, miután 7 évi uralkodása az a féle tekintélyeknek oda vitte a magyar államnak dolgát, hogy ma már minden tartózkodás nélkül javasolják ugyanazon tekintélyek kisebb vagy nagyobb mértékbeni feladását azon állami institutióknak, melyekért egy negyed századig küzdött, áldozott és vérzett a nemzet. Sőt hazafiui kötelességünk öntudata kényszerit kije-

lenteni, hogy azon „legszabadelvűbb községi és municipális rendszer,“ melylyel a megyéket és szabad királyi városokat boldogítani ajánlja W. V. ur, nem lehetne egyéb, mint „ad absurdum“ vitele az önkormányzat elvének, melyet majd csakhamar felváltana az absolut kormányrendszer, miután józan higgadtsággal lehetetlen be nem látni, hogy az államnak egységes életélől elszakított municipiumnak provincialis politikája és botlásai bőséges ürügyet fognának arra szolgáltatni.

Még kevésbé kötelezhet hallgatásra, azon pénzügyi tekintély, mely államunk pénzügyének folytonos bomlását „hét évi hallgatás“ által haladni engedte „a jelen válságos perczig,“ noha „viselt állásai“ éppen nem kötelezhatték a hallgatásra, de sőt ellenkezőleg beleszólásra kötelezték.

Legkevésbé imponál pedig akkor, midőn fitymálásig megy elbizakodásában, gyerkőczökként leczkézve azokat, kik a haza javára az övétől eltérő nézeteket érvényesíteni törekszenek. „Más államokban ily kivi-
hetetlen tervek készítői a közönség elé sem mernek lépni, nálunk komoly nagy politikai napilapok egész hasábokat bocsájtanak az efféle“ nemzetgazdasági „írók rendelkezésére.“

Azon „efféle nemzetgazdasági írók“ megérdemlették volna, hogy állításaikat czáfolta volna meg W. V. úr, ha téveseknek, és azért a hazára nézve ártalmasaknak hiszi azokat; de az eszmékről hallgatni, az eszmék szerzőit pedig az „efféle“ titulussal egy ország közönsége előtt nevetségessé tenni nem a tudományosságának modora.

Megtesszük tehát azt, a mit W. V. úr elmulasztott, és foglalkozunk azon eszméivel, gondolataival, és felfogásával, melylyet állításai nyomán sajátjának találándunk, vagy kitalálándunk; mert erre vagyunk utalva irányában, ki szándékosan kitért a bankügybeni felfogásának szabatos meghatározása elől, kijelentvén, hogy „egy hirlapi cikk keretében nem talál helyet a bankkérdés elméleti fejtegetése.“

Hét évi hallgatása alatt pedig könyvet is írhatott volna azon bankügyről, „mely hitelviszonyainkat mélyen érinti,“ mely „megoldásának folytonos elhalasztása által csakis nehezebbé, de egyuttal égetőbbé vált,“ és a melynek „függőben maradása által ugy az állam, mint a hitelre utalt lakosság kiszámíthatlan károkat szenvedett.“ Ha tehát ezen „nagy jelentőségű pénzügyi kérdés évek óta van szőnyegen“ az országnak egykori államtitkára a pénzügyekben hivatva, de sőt felhiva érezhette volna magát nem hallgatni a tizenkettedik óráig, melyben már csakis „egy hirlapi cikk keretében“ kénytelen hallatni szavát, nem mint tudós, hanem mint külföldi vagy belföldi pénzérők bizalmával felruházott tekintély — de felhiva arra, hogy hazájának kormányát, és polgárait a helyes ösvényen helyes cselekvésre vezérelje.

De már ma a mulasztás felett sopánkodni hasztalan, és így nem marad egyéb hátra, mint a hirlapi cikk keretébe szoritott recipét szóról-szóra idézve oda törekedni, hogy felfogását a bankügyről alaposan vizsgáljuk meg.

„Három módon létesíthető a jegybank, ugy mint:

a) ha a szükséges alaptőkét, aranyat és ezüstöt az országban szedjük össze.

b) ha a jegybank idegen tőke segítségével létesítettik.

c) ha a csere eszköz egyenlősége érdekében a bankjegy kibocsájtást Magyarországon is azon intézetre bizzuk, mely erre a Monarchia másik részében felhatalmaztatik.

Ugy látszik W. V. úr nem akaratlanul halasztotta felszólalását azon időre, midőn „pénzügyi helyzetünkről” szólva nem lehet hallgatással mellőzni a bankügyet, de arról szólva, lehet szoritkozni egy hirlapi cikkre, „melynek keretében nem talál helyet a bank kérdés elméleti fejtegetése” -- mert mihelyt az elméletnek szigorú szabatoságától felmenthetjük magunkat, akkor „a titelmes olvasó magyar közönség elé,” mely már rá van szoktatva arra, hogy mindig mások intézzenek, ő pedig mindig csak fizesse az elvétett intézkedések árát, bátran léphetni még oly állítással is, hogy van egy neme a százlábu bogárnak, melynek csak három lába van; olyanforma a fentebbi állítás is, mely szerint „csak három módon létesíthető a jegybank.”

Az első mód tehát „ha a szükséges alaptőkét, aranyat és ezüstöt az országban szedjük össze,” — de hát ki szedi össze tulajdonképen? az ország, a nemzet, a kormány, társulatok, avagy végre egyesek? mert hiszen ez mind miamagunk vagyunk ugyan, de különféle „módon” — az országé hazánk földje, a nemzeté az akarat, a kormányé a hatalom, társaságé a bécsi bank, egyeseké Skotiában és az amerikai egyesült államokban

sok bank. Ugy látszik, hogy mindezekkel nem törődik, valamennyit érti, szelje össze az aranyat és ezüstöt, akinek tetszik, csak a Monarchia egyik vagy másik „állama“ ne tehesse ezt, mert így az „állam a bankpréssel az állampénztár érdekében vissza nem élhet.“ Az államon kívül azonban akár hány féle egyéniség, testület, társulat, vagy család, rend, osztály sat. alapítson bankot, az mindegy, csak az országban szedje össze az alaptökére szükséges aranyat és ezüstöt. Ez ugyan nem elmélet, de elmés fogás volt, ráfogni az államra, hogy az a bankópréssel az állampénztár érdekében visszaélést szokott elkövetni — mert tudván azt, hogy a magyar állam csak imént szerződött százötvenhárom millió kölcsönre, miután a vak is látja, hogy százötvenháromból harmincz millió juthatna bankalapra, ha éppen akarná az állam: az államot ki kelle zárni, hogy igazzá, vagy valószínűvé váljék az, a mivel egy magyar bank felállításának lehetetlenségét fogja nyomban, fényesen kimutatni, mondván: „nem igen hiszem, hogy képes volna valaki vagy 30 millió aranyat és ezüstöt jelenleg, vagy a legközelebbi jövőben, az országban a mondott célra előteremteni — és így komolyan csakis a két második esetről lehet szó.“ Valóban fényes dialektikai credmény, minden elmélet, minden tudományossági látszat nélkül. — Nem is állítja azt, hogy nem hiszi — hanem csak azt, hogy nem igen hiszi; tehát ugy is érthető, hogy egy kissé hiszi, hogy Magyarorszában lenne vagy 30 millió arany és ezüst, és ha csak ugyan lesz, mikor kell, se baj, mert ő azt állítja csak,

hogy jelenleg, t. i. három terméketlen év után, vagy a legközelebbi jövőben, t. i. a jövő aratás előtt, és a mondott célra, t. i. hogy bankot alapítson, midőn a bécsi bank még uralkodik — és „a jóhiszemű olvasó magyar közönség“ mégis hinni fogja, hogy Magyarország képtelen, teljességgel képtelen 30 millió bank alapot kiteremteni bármiként is — és így csakis a két másik esetről lehet komolyan szó.

Ha immár a türelmes magyar olvasó szeret elmélet nélkül komolyan gondolkozni egy hazai bankról, úgy csak tegye is meg önmaga, mert W. V. úr egy árva szóval sem irt róla többet cikkében azon keskeny hasábu tizenhárom sornál, melyet fentebb szóról-szóra idéztünk; de ha bele unna a komoly gondolkodásba, avagy hajlandóbb lenne egy pénzügyi tekintélynek hinni, mint saját gondolkodásának: akkor csak legyen meggyőződve, hogy egy önálló Magyar Bank soha sem fog létesülni, csakis azon okból, mert W. V. úr kimondá, miként nem igen hiszi, hogy képes volna valaki vagy 30 millió aranyat és ezüstöt jelenleg vagy a legközelebbi jövőben az országban a mondott célra előteremteni. Quod erat demonstrandum.

Miután így szerencsésen végzett a Magyar Bank ügyével, azt 25—30 millió értékű arany és ezüst felteremtésének lehetetlensége miatt lehetetlennek tűntetve fel — hasonlólag bánik el a második módon létesítendő bankkal is.

„Megengedem, hogy lehetséges volna külföldi tőkét egy magyar jegybank részére találni; de igenis csalódik, a ki azt hiszi, hogy 25—30 millió aranyat csak úgy a mi kedvünk szerinti használatra bocsájta-

nák Az, ki a pénzt adja, annak ura is kívánand maradni, és a jegybank vezetésénél ügyeinek vitelében nem az általános közérdek lesz mérvadó, hanem annak, vagy azoknak érdeke, a kik a pénzt adják. Legkevésbé hiszem pedig, hogy az utóbbi időben tapasztalt hangulat és vélemények mellett nagy jövedelem biztosítása nélkül a pénz megszerzhető volna.“

Ha ezen indokolás egybevétetik a jegybank létesítésének második módjával „b) ha a jegybank idegen tőke segítségével létesítettik“: akkor értelmének határozottsága teljesen elenyészik, mert nem tudhatni, ha vajjon az idegen tőke, melynek segítségével létesítették a magyar Bank, ugy értendő-e, hogy Magyarország kölcsön veszi-e az idegen tőkét, hogy maga állítson fel bankot — avagy idegen tőkék tulajdonosainak adja az engedélyt egy magyar bank felállítására? — a szöveg mindkét értelmezésre nyújt alapot; a midőn azt állítja W. V. úr, hogy „azoknak érdeke lesz mérvadó, a kik a pénzt adják“ és hogy „nagy jövedelem biztosítása nélkül a pénz megszerzhető nem lesz“ — ugy tűnik fel értelme, hogy a pénzt a külföldiek adják, nagy jövedelem biztosítása mellett — tehát ők adják és Magyarország veszi, hogy azzal bankot alapítson; ámde ha ugy volna a dolog, akkor a kölcsönvett tőke kikötött kamatainak biztosításán felül a külföldi tőke tulajdonosa egyebet nem követelhet; és nem látható be, hogy a jegybank vezetésénél ügyeinek vitelébe miként szerzi meg magának azon tetemes befolyást, melylyel a közérdek ellen saját érdekét érvényesíthetné. Ezen lehetőség csak azon fel-

tevés mellett gondolható, ha úgy értetik a b) pont alatti idegen tőke, hogy ezen idegen tőkék tulajdonosainak adatnék a bankengedély Magyarorszáiban. Hogy ezen esetben a külföldi banktársulat nem az általános közérdeket, hanem saját érdekét tekintené mérvadónak, ezt már csak a nélkül is tudhatja a türelmes magyar olvasó, hogy külön pénzügyi leczkét kellenék vennie felértésére; sőt még annyi belátást is feltehet róla W. V. úr, miként gondoskodni is fog tudni az iránt, hogy azon kedvezés árán, melyet a külföldi tőke tulajdonosának a bank engedélylyel nyújt, az ország érdekének javára is annyit fog biztosítani, a menyinyit a két fél érdekének kölcsönös egyesítése által lehetend

Ha pedig ezt mindenki önmagától értetődő dolognak veheti, mire való a dolgot úgy állítani elő, mintha egy külföldi társulat által alapítandó magyar Bank csakis a társulat hasznára, az országnak pedig kárára lenne? avagy azt akarta-e W. V. ur fentebbi állításával kimutatni, hogy teljes lehetetlenség idegen tőkére fektetett bank által az országnak hasznára lenni? — ha igen, akkor kár volt azt világosan nem tenni; mert nyomban határozottabbá és világosabbá lett volna állításának értelme, mely eddig csak a nemzetnek elrénítésére látszik számitva lenni, de nem tájékozására.

„De bárki is adja, a kitüzött czélra, a szükséges pénzt, az uj bank jegyeinek hitele és értéke a mostani pénzrendszer mellett, nem általunk fog meghatározatni.“

Ez a második érv, melylyel a magyar bank eszméjétől elriasztani törekszik a magyar olvasót. Ez is

álérv, sophisma. Az új bank jegyeinek hitele és értéke nem általunk fog meghatározatni — ezt állítja W. V. úr; és mi okból? — az okot csak úgy észrevétlenül szerepelteti egy közbevetett mondattal, „a mostani pénzügyrendszer mellett.“ Őszintébb lett volna az olvasó figyelmét éppen ezen incisumra fordítani, mint a ritkítottan írott értékére az új bank jegyeinek. A mostani pénzügyrendszer mellett, a létező, nem új, hanem elég régi bécsi banknak jegyeire teljes alapossággal állíthatja, hogy értékük nem általunk határozatik meg, hanem London, Frankfurt és Páris által, azaz: a külföldi piac által; de e jelenségnek okát is tudja mindenki, mely nem más, mint a fémfedezett hiánya és e miatti kényszer forgalom; de ha a magyar bank jegyei habár idegen földről hozott, de elegendő fémalappal lennének fedezve, és teljes értékben mindig beválthatók, kitől függne értéküknek meghatározása? — a mely bank minden perczen beváltja jegyeit, az önmaga határozza meg jegyei értékét.

Megengedni tehát létesítését egy idegen fémalapra fektetett magyar banknak, mely jegyeit beváltani képes, és mégis szintugy létezőnek, maradandónak állítani, vagy legalább sejtetni „a mostani pénzügyrendszert,“ álérvelés, sophisma; mert a mostani pénzügyrendszer nem létezend Magyarországon, a magyar pénzre vonatkozólag, azon percztől fogva, a melyben egy elegendő fémalappal bíró és jegyeit mindenkor beváltó magyar bank léteznék.

A magyar bank jegyeire vonatkozó fentebbi állítását, hogy: „annak értéke nem általunk fog meghatározatni,“ továbbá így folytatja: „Nem, pedig azért,

mert tetemes fizetéseinket kifelé nem fogjuk teljesíthetni e bankjegyekben. Külföldön lévő tartozásaink után a kamatokat ércpénzben kellvén fizetni, az ehhez szükséges nemes érczet, vagy idegen váltókat nem vagyunk képesek itthon beszerezni, hanem Bécsben kellend azokat venni, mely célra csakis az államjegyek és az osztrák bank jegyei használhatók, mely csereszközt jegyeink feletti agiopénzen kellend megvenni.“

Ez a harmadik sophisma, de már nem finom; annyira nem finom, hogy kézzel foghatók elferditései.

Ha bankjegyeink mindenkor beválthatók és így kész aranyat és ezüstöt képviselnek, akkor a külföld igenis szívesen elfogadja azokat. Ez csak tagadhatatlan marad. De azon állítás, hogy a beváltható magyar bankjegynek kisebb lenne értéke, mint a kényszer forgalmu bécsi bankjegyeknek, és hogy ezeket jegyeink feletti agiopénzen kellend megvenni — az már tulmegy mindazon, a mit a „türelmes olvasó magyar közönséggel“ elhitetni lehetne. „Külföldön lévő tartozásaink után a kamatokat ércpénzben kellvén fizetni, az ehhez szükséges nemes érczet, vagy idegen váltókat Bécsben kellend venni, mely célra csakis az államjegyek és az osztrák bank jegyei használhatók,“ ily állítás után már kétkedni lehet az iránt, hogy megmarad-e „türelmes“ a magyar olvasó közönség; mert azt kívánni tőle, hogy elhídje, miként idegen váltókat és nemes érczet sehol másutt mint csak Bécsben lehet, és ezért csakis ott kell venni — és semmi egyéb árért, mint csak az, osztrák államjegyekért, és az osztrák bank

jegyeiért — nem kevesebb mint azt kívánni, hogy hidje el a hihetlent és a feltűnő absurdumot.

Semmivel sem finomabb a következő sophisma, melylyel érvelését tovább folytatja W. V. úr: „Tekintve a beviteli kereskedés jelentőségét, továbbá azt, hogy összes államadósági és vasúti papirjaink a külföldön vannak; hogy az államadósági járulék és a quota egy része szintén tetemes összeget veend igénybe: kétségen kívül áll, hogy a nagyobb területtel bíró államjegy és már állandósított hitelű osztrák nemzeti bank jegyeivel szemközt, jegyeink disagiója évenként nagy terhet fog róvni az országra.“

Abból, hogy nagy a beviteli kereskedés, vagy hogy államadósági vagy vasúti papirjaink külföldön vannak, avagy végre, hogy nagy az államadósági járulék és quota — mindezekből miért legyen kétségtelen az, hogy az államjegyekkel, és a nemzeti bank jegyeivel szemközt, disagióval fognának küzdeni a magyar Banknak érczezel fedezett jegyei? — ezt emberi észszel belátni nem lehet; nem is így volt az gondolva, a mint adatott; másutt van a következtetésnek indoka; W. V. úr azt hiszi, hogy a nagyobb forgalmi területtel bíró államjegy és már állandósított hitelű osztrák nemzeti bank jegyeivel szemközt jegyeinknek disagiója leend; tehát a nagyobb forgalmi terület lenne előnye a nemzeti bank jegyeinek. De hát mire való akkor a beviteli kereskedést, az államadóságot, a vasuti papirokat, és államadósági járulékot és quotát felsorolni és ezeknek folyományaként is következtetni a netalán egykori lehető magyar Bank jegyeinek disagióját, ha nem arra,

hogy a türelmes magyar olvasó az állami és vasuti adósság, a járulék és quota szavaknak ominosus hangjával kapcsolatba hozott magyar Bank jegyeitől ijedjen el jó korán, még mielőtt megvolna a magyar Bank. Mert a későbbi okok, t. i. a nagyobb forgalmi terület és állósított hitel, nem egyéb mint kápráztatás; mit ér a nagy forgalmi terület, ha nincs fedezete az államjegynek? pedig ez nincs; — mit ér az osztrák banktársaság állósított hitele, ha jegyeinek kényszer forgalma van? pedig az van. Nem nagy terület, sem hitel a jó bankjegynek lényege, hanem érczfedezet és kész beváltás; a fentebbi állítás tehát a magyar Bank létrehozása elleni álérvelés, melynek semmi alapja sincs.

De egy kibuvó ajtaja mégis van; W. V. úr t. i. sehoh sem állítja, hogy olyan magyar Bankot gondol, melynek jegyei beválthatók, — de azt sem mondja, hogy a netaláni magyar Bank jegyei kényszer forgalommal birandnak — e nélkül pedig a magyar bankról sem helyeslő, sem roszaló ítéletet mondani nem lehet. Azt azonban felkell tennünk W. V. úrról, hogy az eddig idézett czikk szövegének egész terjedelme azon feltevésen fekszik, hogy a magyar Bank jegyeit kényszerforgalommal képzelte magának. E feltevés mellett lehetett csak olyanokat állítani, hogy a kisebb forgalmi területtel bíró magyar bankjegy hátrányban leend a nagyobb forgalmi térnek örvendő államjegyekkel szemközt — e feltevés nélkül, azaz ellenkező feltevés mellett, ha t. i. a magyar bank jegyei mindig beválthatók, abszurdá válik az állítás.

Hogy van oka W. V. úrnak feltenni a magyar bank jegyeiről, miként azok is kényszer forgalommal birand-

nak — ezt megengedjük, és ezen oldalára a dolognak majd bővebben szólandunk; de tény az, hogy W. V. úr, habár külföldi, de érczalapra, arany és ezüst fedezetre fektetendő magyar bankról szóllott, melynek hát tehetsége is tartozása is lenne jegyeit beváltani — és ily jegyekkel szemben W. V. úrnak állításait álérveknek neveztük, és ki is derítettük.

Továbbá ezeket mondja: „ehhez véve azon körülményt, hogy legkevésbé sincs okom feltételezni, miszerint az angol, francia, vagy német pénzembertől, a ki a mi bankunkba hozza az érczalapot, több figyelem, készség, sat. várható az ország irányában, mint a velünk száz más viszony és érdek által összekötetésben álló osztrák nemzeti banktól, és ennek részvényeseitől — az adott viszonyok között részemről, elsőséget adok azon banknak, a melyet itt a bécsi nemzeti bank állit, mely, ha vele megállapodásra jutunk, képes kereskedelmi, földmívelési, egyáltaljában összes forgalom igényeinknek eleget tenni.“

Azt szívesen megengedjük, hogy a pénzemberektől sem figyelem sem készség nem várható az ország irányában, de ha ez való, akkor az osztrák nemzeti banktól sem, mert annak részvényesei az ország irányában szinte pénzemberek; ha tehát W. V. úr a maga részéről elsőséget ad a bécsi nemzeti banknak, az ellen semmi kifogásunk, mert ezt mint saját izlésének dolgát, és nem mint tudományos tételnek, vagy elméleti igazságnak következményét állitja fel.

Czikkének következő szövege: „jó váltókra és értékpapirokra csak úgy fog adni az egyik bank, mint

a másik pénzt; rossz váltókra és értékpapírokra az angol épp oly kevésbé adja majd a pénzt, mint a bécsi bank.“

Ebben semmi új, semmi sajtóságos nincs, a miből a bécsi bank mellett, vagy a magyar bank ellen lehetne érvelni, és mint jelentőség nélkül, sőt önmagától értetődőt csakis azért idézzük, hogy cikkéből misem maradjon ösmeretlen az olvasó előtt.

Fontosabb a következő szakasz „kedvezőtlen pénzügyi helyzetünk zavarait tetőzné a jelen viszonyok között egy új valuta teremtése külön jegybank felállításával. Egy ily experimentum árát drágán fizetnek meg mindannyian.“

Itt van minden ok egybevéve, melylyel a magyar Bank ellen harczol, és ezen egyetlen ok egy új valuta teremtése; de hogy ezen új valuta meg fog teremtődni, mi által, mennyire, miben lenne káros, és kinek és meddig? sat. sat. sat. mindezekről egy szóval sem mond többet, azon kívül, a mit idéztünk cikkéből, és a miben az állítólagos új valuta létezésének okvetlen bekövetkezése nem bizonyított be, csak állított. Itt is pusztán állítás és nyomban utánna a rémités az experimentum drága árával — de felderítés, bizonyítás, kimutatás nincs.

A létesítési módra vonatkozik a következő szöveg: „Az állam két kormánya a lehető legkedvezőbb feltételeket eszközölje ki a közös jegybanktól, ami ha megtörtént csakis a földmivelés, kereskedelem és ipar érdekeinek szolgáljon a bank. A valuta helyreállításáig, a közös jegybankban garantiát is látok az iránt, hogy a Monarchia egyik, vagy

másik állama a bankópréssel az állampénztár érdekében vissza nem élhet.“

E szövegnek belértéket nem akarjuk bírálgatni, látni fogja az olvasó, hogy W. V. úr közös jegybankot óhajt, és pedig a bécsit óhajtja annak, mert úgy hiszi, hogy annak uralma mellett a Monarchia egyik vagy másik állama a bankópréssel az állampénztár érdekében vissza nem élhet; e reménységét W. V. úrnak a létező államjegyek ugyan megczáfolják; de ha már oly kedves a remény előtte, engedjék meg neki, hogy a bécsi bank, mely a Monarchia egyik felének kormányát nem bírta visszatartani a bankópréshasználatától — majd mindkét felének kormányait könnyebben birandja.

Czikkének utolsó előtti szakasza így szól: „nézetem szerint azon közérdeknél fogva, a melyet minden államnak szem előtt kell tartani, ha a bankjegy kibocsájtás szabadalmát egy intézetre bizza, nem lehet Austriának a nemzeti bankkal szemközt más érdeke, mint a miénk, csak egy pontban térnek el érdekeink és ez a 80 millió forint kérdése.“

E szakaszban saját nézetét fejezi ki W. V. úr az osztrák és magyar államok érdekének egyenlősége felett a nemzeti bankkal szemközt; de nyomban feladja önmaga állítását, beismerve, hogy ezen érdek-egyenlőségben mégis 80 millió forint érdekkülömbőség rejlik, mire ekként tér át:

„Austria ezen 80 millió forint kölcsön meghosszabítását, illetőleg annak törlesztését a bank nyereményéből az adandó szabadalom árának tekinti, míg a mi törvényhozásunk ezt a sza-

badalom árába magyar felfogás szerint be nem tudhatja. A magyar felfogás a törvényeknek teljesen megfelelő; és így a képviselőház még azon esetben is, ha a szabadalomadás feltételei az ország közgazdasági igényeit teljesen kielégítik, azon kérdés előtt fog állani, hogy a béke kedvéért lemond-e a szabadalom árösszegeiről, és kiegyenlítve látja-e azon előnyök által, a melyeket a hitel viszonyok szabályozása és biztosítása a közgazdasági érdekeknek nyújt, mely utóbbi feltevést én indokoltnak tartok, ha a bankkérdés a közgazdasági érdekek kielégítésével megoldatik.“

Eme végső szakasz megvilágítja az érdekkülömböséget. Austria a bankszabadalomért 80 millió forint adósságtól menekszik meg — tehát annyiért adja el a szabadalmat; a magyar állam ingyen adja a szabadalmat, a mennyiben egy fillérnyi árt sem köt ki magának a bank társulattól; de hogy ne láttassék a dolog e színben, el kell vállalnia a 80 millió adósságnak quota szerinti részét, és úgy képzelni a dolgot, hogy ezen adóssági quotának átvállalásáért adja maga részéről a szabadalmat, — így elveszti azon látszatát, mintha a magyar állam pazar könnyelműséggel járt volna el a bankszabadalom átengedésénél. Ezt ajánlja W. V. úr a béke kedvéért és ezt indokoltnak tartja, ha a bankkérdés a közgazdasági érdekek kielégítésével oldatik meg. De hiszen Austria szinte saját közgazdasági érdekeinek kielégítésével kívánja megoldatni a maga részére a bankkérdést — és mégis 80 millió forint hasznót köt ki a maga javára árként a bankszabadalomért; mit vétett immár Magyarország W. V. úr szemében, hogy

az ő részére nem csak semmit sem akar juttatni, hanem még azzal csufolja meg, hogy a 80 millió forint adósságot is ezen alkalomból elvállalja? — Valóban ha Austriának ügyvédre volna szüksége Magyarország ellen, és ezen ügyvéde hasonló érvelést használna: ha nem is ügyességével, de szándékával teljesen megelégedhetnék. Ellenben magyarországnak bámolni kell a felett, hogy W. V. úr, ki gazdálkodási buzgalomból a nélkülözhetlen institutiókat dobálja ki az elmerüléstől féltett magyar állam hajójából, 80 milliót érő szabadsalmat ingyen pazarol, holott annyival az összes állami javaknak felét menthetné meg a hazának.

Azt nem csak megengedjük, de készségesen feltesszük W. V. úrról, hogy ekként értetni nem akart, sőt hazájának csak hasznosat és előnyöst óhajtott, s hitt javasolni idézett cikkével; de viszont azt ő is megengedheti, hogy javaslatának bíráltságával szándokát gyanusítani a haza előtt, mi sem akarhattuk. De a nyilvánosságra szánt javaslatot bírálni szabad, bírálni kell, ha az ország sorsát érinti hordereje, és nincs kérdése állami, sőt nemzeti életünknek, mely jelenleg fontosabb lenne a bankügynél; ez az egyetlen immár, melynél a legutolsó hibát követhetné el az ország, melynek állami, nemzeti és gazdasági életében egy pár, de talán csak egy évtized is elég volna arra, hogy még az élő nemzedék mondhatta el, miként Magyarország volt, de nincs többé.

Gondoljunk a legközelebbi évtizedben csak három terméketlen évet, négy középszerűt és három jót, de a melynek termékével a külföldi piacon Europa, Amerika és Australia versenyez; emlékezzünk meg adós-

ságaink és adóink nagyságáról, és ennek folytán a munkacró drágulásáról; ne felejtjük el, hogy hazánknak megszerzett tőkéje nincs, adósságára pedig, legyen az köz- vagy magánadósság 8—12⁰/₀ kamat kellend; nézzünk végre a szomszéd német birodalomra, mely 40 milliónyi élelmes mivelt népséggel és két milliárd forintnyi pénzerővel rendelkezik: és hazánkban láthatunk egy emberélet tartama után termékenységet, kulturát, boldogságot és virágzó országot, — de ezen ország nem lesz Magyarország.

II.

A b a n k ü g y.

A bankügy kérdésének megoldása csak akkor nehéz, ha alanti szempontból tekintetik; ellenben minél magasabb szempontból fogjuk fel, annál világosabb jelentősége és vonatkozása az állam és nemzet életére, annál biztosabb az eligazodás azon irány tekintetében, melyet a megoldásnál követni kell. Minél magasabb érdekekkel hozzuk tehát kapcsolatba a bankügyet, annál magasabb szempontra állítatuk, és így megoldása könnyítettik.

Ha W. V. úrnak cikkében keressük a czélt, melyre a bank, mint eszköz szolgálhat, akkor következő kifejezéseket találunk a bankra vonatkozólag „hitelügyi viszonyainkat mélyen érinti“ — „nagy jelentőségű pénzügyi kérdés“ — „mely az ország kereskedelmi és forgalmi igényeinek megfelelni hivatva van“ — „mely kereskedelmi, földmívelési, egyáltalában összes forgalom igényeinknek eleget tehet“ — „csakis a földmívelés, kereskedelem és ipar érdekeinek szolgáljon a bank“ — ezen általános szövegeken kívül a banknak helyes fogalmáról egy szót sem irt, ellenkezőleg kinyilatkoztató, hogy „egy hirlapi cikk keretében nem talál helyet a bankkérdés elméleti fejtegetése.“

Ha immár nem az elmélet terére állott, ugy feltehető, hogy a gyakorlat teréről tette javaslatát W. V. úr. Ámde a gyakorlat emberének rendesen az szokott neveztetni, ki nem hajtva a tekintetekre, melyeket létező viszonyok igényelhetnének, a mindenkori helyzetnek tényleges körülményeiből saját javára a legnagyobb lehető hasznot szokta kiszerezni, s azt már éppen nem állíthatni, hogy W. V. úr javaslata szerint a bankügy hazánkra nézve a lehető legnagyobb haszonnal lenne megoldva. Nem nevezhetjük tehát javaslatát sem elméletinek, mely legalább tudományos igaz lenne; sem gyakorlatinak, melynek legalább is hasznosnak kellene lenni — hanem legfeljebb alkalminak és alkalmazkodónak, mely a megoldásnak létesítését tekinti legfontosabbnak, és azon okból sürgeti; a létesítés módjában alkalmazkodik a létező viszonyokhoz, a helyett hogy oly viszonyokat teremteni igyekeznék, melyek között lehetséges volna a bankügyet azon magasabb szempontról tekinteni, melyről nemesak forgalmi, kereskedelmi és földmivelési érdekeinkel, hanem az állami élet erősbülésével, culturánk fejlesztésével és nemzeti lételünk biztonságával látjuk azt szoros kapcsolatban.

A bankügy tehát annyiféle értelemben határozható meg, a mennyiféle szempontból tekinthetjük azt. És ha áll fentebbi feltevésünk, hogy annál könnyebb megoldása, minél magasabb szempontból tekintjük: ugy a bankügyi kérdés megoldásának legbiztosabb módszere abban rejlik, hogy mihelyt megoldhatlan nehézségekre, elháríthatlan akadályokra találunk,

hagyjuk el a szempontot, a melyből azt felfogtuk, és keressünk egy magasabbat.

Az inductió módszere nyomán elfogadhatjuk azon bizonyosságot, hogy, ha egy dolognak élettörvényét kitanultuk, minden jelenségeknek, melyeket rajta észlelhetünk, azon élettörvényekkel megegyezőeknek kell lenni; ha pedig mutatkoznak jelenségek, melyek azon élettörvényekből ki nem magyarázhatók, bizonyosnak tarthatjuk, hogy azon dolognak élettörvényeit vagy nem helyesen, vagy nem teljesen fogtuk fel, — tehát hiányos, vagy téves az elmélet, melyet azon dolognál magunknak alkottunk; mert nem jó, vagyis alantabb szempontból tekintettük a dolgot, melynek élettörvényeiből alkottuk elméletünket.

A bank W. V. úr cikkének értelmében oly pénzüintézet, melyet a hitelre utalt közönség kereskedelmi és forgalmi, valamint földmívelési igényeire használ; alapítják pénzemberek, kik a hitelre adott pénzeknek urai kívánnak maradni, és a jegybank vezetésénél, ügyeinek vitelében, nem a közérdeket tartják mérvadónak, hanem azokét, kik a pénzt adják — t. i. saját magukét. Ezen érdek pedig abból áll, hogy minél nagyobb jövedelmet biztosítsanak maguknak.

Ezen körülírás, mely W. V. úrnak cikkében foglaltatik, nem akként tétetett általa, mintha a jegybanknak meghatározását akarta volna adni, hanem szétszórt nyilatkozatokként, melyekben a jegybanknak élettörvényeit csak alkalmilag jelezte, de, készséggel megismerjük, hiven jelezte. Ily intézetek voltak az

eddigyi jegybankok, voltak legyen magán, — vagy társulati bankok.

Ha immár ezen fajta jegybankoknak feltétlen jogosultsága van, azaz, ha feltétlenül helyes azon követelés, hogy ilyen jegybankok legyenek — avagy hogy a jegybankok ilyenek legyenek: akkor e követelés csak azon feltevésre támaszkodhatik, miként ily jegybankok mellett a hitelre utalt közönségnek igényei biztosítva leendenek, és a hitelügy megzavarodást, vagy fenakadást nem fog szenvedni.

E felfogása a jegybankoknak a jelen időben létező jegybankok tényleges állapotával ugyanazonos, tehát elmélete a mai jegybankoknak, melynek hűségét igazolja a létező gyakorlat.

De ha a létező gyakorlat szerint működő jegybankoknál a tapasztalás mégis azt tanúsítja, hogy történeknél zavarok és fenakadások, melyek által vagy az ily jegybankok megbuknak, vagy a hitel szenved kárt, és fenakadást: akkor nem csak szabad, de szükséges a segílyt egy más, egy magasabb szempontból folyó elméletben keresni, mely szerint az eddigi elméleten alapult jegybankoknál tapasztalt zavarok és fenakadások többé elő nem fordulandnak.

Nézzük meg immár a létező jegybankok működését, és e működésnek eredményét.

A még az egyes országoknak köz- és nemzetgazdászata csak kezdetleges állapotában létezett: csak affile majoros gazdálkodás divott, mely csak annyit iparkodott kiteremteni gazdaságából, a mennyi a megélhetésre okvetlen szükséges volt. E divat nem csak a magángazdálkodásban, de az államiban is létezett. A

hübéri időkben a védköteles nemes rend önmaga tartozott ellátni szükségleteit a hadi szolgálat tartama alatt, a fejedelem pedig saját fegyveres szolgáltnak zsoldját a korona javaknak, vagy a külön neki ajánlott Regálónak, u. m. arany-, ezüst- és sóaknának sat. jövedelmeiből. A pénzverési jognak megfelelt a kötelezettség, hogy legyen is pénz, mely a keletkező forgalomnak nélkülözhetlen eszközévé válandott. Valahányszor a pénz, valamely fejedelem rossz gazdálkodása következtében megfogyott, és ezért megdrágult, mindannyiszor csapások érték az országot nemzetgazdasági tekintetben azért, mert a népség számának és forgalom arányának nagyobbodásával nőttön nőtt a pénznek szüksége, mely a forgalomnak eszköze.

De ha nem is gazdálkodott rosszul a fejedelem, ki egymaga bírta és kezeltette a pénzverés jogát, mégis beállhatott, be kelle állni a pénzhiánynak, ha az arany- és ezüstaknák annyi érczet nem adtak, a mennyi az állam szükségére, és a népség fejlődő forgalmának kielégítésére nélkülözhetlen volt. Ezen aránytalanság mindig növekvőben volt, azon percztől fogva, midőn a hübéri nemesség az ország védelmére elégtelenné, és ezért zsoldos csapatok tartása mindinkább nagyobb számban nélkülözhetlenné, háboruk viselése pedig gyakoribbá kezdett válni.

Az államok és nemzetek fejlődésének folyamában tehát két dolog teremtette meg a pénznek nagyobb mennyiségbeni szükségét, u. m. a háboruk viselése, zsoldos seregek által — és a nemzetgazdaság fejlődésével párhuzamosan növekvő forgalom.

És ha figyelemmel kísérjük az egyes országok tör-

ténetét, kivétel nélkül igazoltnak találjuk ezen állítást. Minden államnak első adóssága azon időben és azon helyzetből származott, a midőn a hűbéri nemesség hadkötelezettségének lazulása miatt, zsoldos seregekkel háborukat kezdett viselni — és ezen állapot Europa több országában napjainkba nyulik.

Hogy egy országnak nemzetgazdászati fejlődése ugyanezen állapotot idézi elő, látjuk legközelebb hazánkban, mely nem folytatott háborut 1867 óta, és mégis eddig nem is sejtett arányban nagyobbodott meg, forgalmi fejlődése által, a pénznek összege, melyre szükség van.

Mind a háboruk viseléséből, mind az országok nemzetgazdászati fejlődéséből eredő szükséglete a nagyobb pénzmennyiségnek beállott az eurpai államokban már azon időben, midőn Europa országaiban absolut, vagy legalább csaknem absolut hatalommal uralkodtak a fejedelmek; és miután azoknak sürgősebb gondja volt a háborúknak nyomatékos vitele, mint a nemzetgazdászati igények kielégítése: egyelőre maguk számára szaporították a pénzt, és pedig ha arany- és ezüst aknák hiányoztak, avagy elégségesek nem voltak, nem érczben, hanem papirban, p é n z j e g y e k b e n.

E pénzjegyek értékét nem tartalmuk, hanem azon tulajdonságuk képezte, hogy az állami pénztárakban fizetés gyanánt elfogadtattak. Ezen egyedüli sanctió elégséges volt kezdetben teljes értékük fentartására, és elégséges lett volna mindenkorra, ha a nemzetgazdászati forgalom igényének határát túl nem haladta volna mennyiségük. De mivel az államok hadiköltségei folyton szaporodtak azután is, midőn már a nemzet-

gazdászati forgalom elégséges pénzzel ellátva volt: értékük a túlszaporítás arányában csökkent, és e csökkenés abban mutatkozott, hogy a gazdászati tárgyak ára, a pénzsaporodás arányában emelkedett. Amidőn az aránytalanság a pénzjegyek mennyisége és a nemzetgazdászati szükséglet között már-már a végletekig ment: beállott a crisis, mely devaluatio alakjában időnként helyreállítá, vagy megközelíté a sulyegyent. Ily crisiseknek emléke még elég élénk a mai nemzedékben is.

Ilyen crisisek, ilyen pénzválságok, melyeknek lényege a pénzjegyek értékének válságában, azaz fogatkozásában létezett, oly neheztelést keltettek a népekben, hogy az államhatalom, mely a pénzjegyeknek kibocsájtója volt, kénytelenítve érzé magát megnyugtanni a népeket, és pedig a bajnak gyökeres orvoslásával. Ezen orvoslásnak módját abban találta fel, hogy a pénzjegyek kibocsájtását nem gyakorolta többé, hanem átadta másnak, egyeseknek, vagy társulatoknak, és magának csak azt tartá fenn, hogy a pénzjegyek kibocsájtása felett őrködhessék, nehogy az azt gyakorló egyesek, vagy társulatok azon hibába essenek, mely miatt ő neki kelle felhagyni a pénzjegy kibocsájtással.

Ezen őrködésnek lényege abban állott, hogy a pénzjegyek kibocsájtására felhatalmazott egyesektől, avagy testületektől megkivánta az államhatalom, hogy az általuk kibocsájtandó pénzjegyek mennyiségének megfelelő ércpénz készletet birjanak, melylyel a pénzjegyeket, azok birtokosainak kívánatára, mindenkor beváltani kötelesek.

Ez a jegybankok történetének eredete, mely némi sajtóságos tüneményeknek elhagyásával, minden országban, hol léteznek lényegileg egyenlő, vagy hasonló viszonyokból eredtek t. i. az államhatalomnak visszaéléséből a pénzjegy kibocsájtásában — és a nemzetek gazdasági fejlődéséből eredő forgalmi szükségletből.

Látszik tehát, hogy a jegybankoknak valódi fogalma nem valamely elvont tudományos elmélet — hanem hogy az csak a fejlődő állami és nemzeti gazdaság szükségleteinek kielégítésére feltalált módja a pénz előállításának, mely pénz akár érczből akár papírból álljon, egyre megy, csak legyen meg értéke, és ezen értéknek tekintetéből is mindegy legyen-e beváltható vagy nem beváltható, csak legyen meg hitele, azaz legyen meg a hit azon népben, mely azt használja, hogy valahol névszerinti értékben elfogadtatik.

A jegybankoknak elmélete nem egyéb, mint egy elvont képe azon tényleges viszonyoknak, melyek között valahol tényleg létezik egy jegybank, és ezért annyi elmélet lehet, a hány jegybank, ha mindegyik különböző viszonyok közt valósult meg, és ezen viszonyoknak összes és együttes felértése is csak ismeret marad, és még nem tudomány; tudományná csak akkor emelkedik, ha viszonyba hozatik az állami és nemzeti gazdaság fejlődésével, a melynek processusában egy átmeneti tüneményt képez.

A jelen nemzedéknek feladata tehát éppen az, hogy az eddigi ismeretekből, melyeket a létező és létezett jegybankok viszonyairól szerzett magának, tudományt alkosson, azaz hogy a jegybankot oly tüneményként tekintse és fogja fel, mely az állam- és nemzet-

gazdászat fejlődése folytán keletkezett, és e kettőnek szolgálni használni van hivatva; tehát akként alakítandó, hogy eredménye mind az államnak, mind a nemzetnek használjon, de ne árthasson,

Hogy ily jegybanknak alkotása lehetőnek tünjék fel, közelebb és tüzetesebben szemügyre veendő a mo s t a n i jegybankok tényleges létezésének viszonyai.

Láttuk immár fentebb, hogy midőn az államhatalom a pénzjegy kibocsájtását másra bizta, kikötötte azt, hogy a jegybank az általa kibocsájtandó pénzjegyek beváltására elegendő ércpénznek birtokában legyen, hogy a pénzjegyeket mindenkor beváltthassa. A bevált-hatóság tehát első nélkülözhetlen sajátsága, szükség es kelléke a pénzjegynek. Azon ércpénzkészlet, mely ezen beváltásra kell hogy mindig készen legyen, fedezetnek hivatik. E fedezetre nézve két kérdéssel állunk szemben, melyek iránt tisztába kell jönnünk; az első az, miféle biztosítékot képez? a másik, mekkorának kell lennie?

Az allami hatalom, mely azért kényszerült a pénzjegy kibocsájtás jogát másra bizni, mert maga kelletténél többet bocsájtott ki, és ez által azt értékében csökkenté, azért követeli az érczkészletben lévő fedezetet, hogy ez által a népet biztosítsa az iránt, miként a jegybank csak annyit fog kibocsájtani, amennyit beváltani mindenkor képes. Az érczkészlet tehát mint biztosíték, első sorban biztosíték csakis az államhatalom irányában, mely kötelezve van arról gondoskodni, hogy a jegybank nem értéktelen pénzjegyeket fog kibocsájtani, hanem olyakat, melyeknek értéke a létző fedezetben biztosítva van.

Ámde ha csak annyi értéket képviselő pénzjegyet bocsájt ki a jegybank, a mennyi értékű érczpenz fedezete van, akkor nyeresége nem lehet, sőt veszteségének kell lenni, mert az üzletnek kezelési költségei őtet terhelik. Kell tehát hogy több bankjegyet bocsájtlasson ki, mint amennyi fedezete van, hogy e többletből, azaz annak jövedelméből fedezze költségeit és huzza nyeresményét. És ez lehető dolog.

Ugyanis ha az államhatalom egy bankra ruházza át a pénzjegyek kibocsájtásának jogát, akkor ennek pénzjegyei látják el az egész nemzetgazdászati forgalomnak szükségletét pénzjegyekben. És miután természetes, miként egy országnak földmivelési iparbeli és kereskedelmi forgalma soha egy perczre sem nélkülözheti a pénzt mely általános egyenértéke minden más értéknek: szintoly természetes, hogy a kibocsájtott pénzjegyeknek legnagyobb része a közforgalomban maradt és csak egy kisebb része tér vissza a jegybankhoz beváltás végett. Ezen tényen alapszik ismét egy másik tény, hogy t. i. egy jegybanknak soha sem szükséges beváltás tekintetéből annyi érczkészlettel birni a mennyi pénzjegyet bocsájtott forgalomba. E másik tényből következik a harmadik tény, miként egy jegybanknak lehetséges nyereséggel fennállani. Mert ha pl. 500 millió forintot igényel egy országnak nemzetgazdászati forgalma, és abból 300 millió forint folytonosan a földmivelési, iparbeli és kereskedelmi forgalomban állandósítva van, akkor elégséges, ha a jegybank 200 millió forint érczkészlettel bir, mert ezzel a hozzá visszakerülő pénzjegyeket mindig beválthatja.

A jegybank számítása tehát ezen tervet vagy számítás adhatná: költsége 200 millió forint érczpénznek kamatja pl. 10⁰/₀ mellett volna 20 millió; jövedelme: 500 millió pénzjegyből 50 millió; abból az általa viselt 20 millió kamatot levonva, maradna nyeresége: 30 millió. Ez csak általános számítás, de általánosságában helyes. Mert lehet, hogy az érczpénz kamatja többé kerül neki 10⁰/₀-nél, az általa pénzjegyei után vett kamatok pedig kevesebbre mennek 10⁰/₀-nél — és így a kölcsön vett és kölcsön adott pénzek kamatlába különböző; de ha az érczfedezetnek kamatját kétféleképpen vesszük is, azaz: 20⁰/₀-re vesszük is, a pénzjegyeknek kamatját pedig félféleképpen, azaz 5⁰/₀-re, mégis az első csak 20 millió forint kiadást, a másik pedig 25 millió forint jövedelmet mutatna, tehát 5 millió forint nyereséget, mely azon arányban nagyobb leendő, a melyben az érczpénz kamatja kevesebb 20⁰/₀ a pénzjegyé nagyobb 5⁰/₀-nél, a mi még a mai viszonyokban is akként áll, hogy a pénzjegynek kamatja nem 5⁰/₀, hanem közel van a 10⁰/₀-hez, tehát feléhez az érczpénz kamatjának mely állapot mellett 200 millió forint érczpénznek 20⁰/₀ kamatja 40 milliót, 500 millió pénzjegyé 50 millió ftot tenne, tehát a nyereség 10 millió lenne.

Ezen arány sokféle képen változhat, de a banktársulatra soha károsra nem, jött rendszeren igenis, hasznossá; és ez oka annak, hogy azon államhatalom, mely a pénzjegyek kibocsájtását valamely társulatra ruházza át szabadalomként, azért maga részére mindig bizonyos előnyöket köt ki, vagy kölcsönben, vagy kamatokban, vagy árban.

Igy van ez jelenleg Ausztriában azon 80 millió ft.

dolgában, melyről W. V. úr idézett cikkében állítja, hogy „annak törlesztését a bank nyereseményéből az adandó szabadalom árának tekinti,“ azaz: mivel az állam ezen összeggel tartozik a bécsi nemzeti banknak e tartozás elengedését a szabadalom meghosszabbításáért árként akarja kikötni, feltévé, hogy a banknak annyi nyereseménye leend, hogy abból a 80 milliót könnyen törlesztheti.

Látszik tehát, hogy a bankjegyek fedezetének mennyisége lehet kisebb a kibocsájtott pénzjegyek összes értékének mennyiségénél, és a gyakorlatban tetteleg mindig kisebb és nem egyenlő; az érczkészlet mennyiségűt az államhatalom szabja meg egy bizonyos arányban a pénzjegyek mennyiségéhez, mely arány a szabályszerű állapot, p. o. fele, vagy harmada vagy negyede kivántatik érczben a pénzjegyek összes értékének. De lehetnek idők és a legszabályosabbak, a legrendesebbek, mikben semmi váratlan esemény sem háborítja az állami népnek, anyagi fejlődését, éppen azok, melyekben legkevésbé vétetik igénybe a banknak beváltási kötelezettsége, mert a nép bizalommal viseltetik a létező pénzjegyek értéke iránt; ilyenkor a fedezet mennyisége kevesebbre is szállhat, és miután az érczfedezet fentartása képezi a banktársaságnak legnagyobb kiadását: minél kisebb fedezete van, annál több nyereseményének kell lenni.

E körülményből két igen fontos tény derül fel. Az első az, hogy nem a nagy érczkészlet teremti meg a bizalmat a bankjegyek értéke iránt, mint a mely soha sem lehet akkora, hogy az összes pénzjegyek értékét fedezné — hanem ellenkezőleg a bizalom

teszi lehetővé azt, hogy egy bank, egyenlő pénzjegy mennyiség forgatása mellett, folytonosan kisebb fedezettel is beérje, és ezen apadása a fedezetnek aztán oly annyira mehet, hogy pl. a szabadalom engedélyezése alkalmával kikötött egy harmadrész helyet, egy negyed vagy egy ötödrész is elégségesnek fog találtatni; sőt még annyisem leendő szükséges, és a helyzet olyan színben tűnik fel, mintha fenyegető veszélynek lenne kitéve azon államnak népe, melynek kezében oly pénzjegy forog, mit alig fedez egy negyed vagy ötödrészben annyi ércz, vagyis a melynél 4 vagy 5 forint pénzjegynek csak egy forint érczfedezete van.

De ez csak látszat, és sohasem valóságos veszély. Azon mennyisége a pénzjegyeknek, melyet egy bank a nemzetgazdasági forgalomba bocsájt, saját fedezetét itt találja, azon értékekben, a melyekre adatik, vagy azon kötelezettségekben, a melyek érette nyujtatnak.

A bank t. i. vagy kölcsönöz fekvő vagyonna, mint jelzálogbank, vagy váltókra, mint leszámítaló bank, vagy kézi zálogokra, mint letéti bank, vagy végre az említett üzletek kettejét, vagy mindhármát veszi fel működésébe; mindegyik üzletnél saját pénzjegyén valódi értéket kap, és ezen valódi érték az adott pénzjegyek névszerinti értékét rendszeren felülmulja, p. o. ingatlan vagyonna csak értékének felét, vagy harmadát kölcsönzi. Ebben fekszik tehát a pénzjegyeknek tulajdonképeni fedezete, nem pedig azon érczkészletben, melyet jegyeinek beváltására köteles készen tartani, és a mely mint fentebb láttuk, a pénzjegyek névértékét soha fel nem éri.

Tehát: bizalom létezése mellett az ércz-fedezet leszállhat bármi kevésre, és a pénzjegyeknek mégis lehet névértéküket felülmúló fedezete azon nemzetgazdasági értékekben, a melyekre kölcsönöztenek.

Ez az első fontos tény, mely a jegybankok pénzjegyeinek valódi fedezetét tünteti fel, az érczkészletekben kívántatni szokott ugynevezett fedezetnek értékét pedig igen alanti fontos-ágra csökkenti.

A másik fontos tény pedig az, hogy miután mégis az érczkészlet fentartása feltétlenül megkívántathatik, a szerződésileg kikötött arányban, habár a már létrejött bizalom folytatni arra nincs is szükség akkora arányban: az államhatalom, a mely a bankszabadalomban szabályozott felügyeleti jogát gyakorolja, tetemes kedvezményben részesítheti a banktársulatot az által, ha egyenlő pénzjegyérték forgalom mellett, az érczkészletnek apasztását megengedi, mi lehető a nélkül, hogy a pénzjegyeknek valódi értéke legkevésbé csökkenuék, mint a mely mindenkor azon nemzetgazdasági értékekben találja valódi és értékén felüli fedezetét, melyekre adatni szokott. E kedvezményből a banktársulat milliókra menő hasznot takaríthat magának, és itt rejlik a veszély a nemzetgazdasátra nézve, ha az államhatalom és banktársulat között oly kedvezményi szerződés jön létre.

Ily kedvezményt, ha nyújtatik, egy jegybank sem szokott visszautasítani; mert a banktársulat kereseti társaságot képez, mely nagyobb nyeresémet, kereskedő hivatásánál fogva, bevallott céljának ismer

— és viszont, ily kedvezményt nyújtani minden államhatalom hajlandó, tudván, hogy nehéz pénzügyi helyzetben csakis a banktársulatnál találhat kész segílyt, melylyel a zavarból legalább egyelőre kirántja magát. Az ismeretes „80 millió forint kölcsön“ ily segílynek tűnik fel.

A magán- vagy részvénytársulati jegybankok létezésének tényleges viszonyából tehát a következő adatokat világosan láthatjuk, u. m.:

a) hogy azok kereseti társulatok, melyek lehető legkisebb befektetés (érczalap mint fedezet) alapján lehető legtöbb nyereményt szerezni, kereskedői cél-nak tartanak;

b) hogy e fedezet azon esetben, ha egy állam népsége bizalommal viseltetik a pénzjegyek értéke iránt, mindinkább apasztható; és azon apasztás, a körülmények szerint, annyira meg, hogy a fedezet csaknem egész jelentőségét elveszíti, ha a bizalom teljessé válik;

c) hogy ekként az érczfedezet sohasem képezi tulajdonképeni biztosítékát a pénzjegyek értékének, hanem

d) hogy a pénzjegyek értékének biztosítása kizárólagosan azon nemzetgazdászati értékekben fekszik, melyekre azokat a bank kölcsön adja;

e) hogy tehát a jegybanknak nyereménye annál nagyobb, mennél kisebb érczkészlet tartására kénytelen — és mennél több pénzjegyet bocsájthat forgalomba kamatoztatás mellett;

f) hogy az érczkészlet tekintetében az államhatalom kedvezményeket nyújthat a jegybanktársulatnak, és

g) hogy ily kedvezményeket elfogadni a banktársulat érdekében áll;

h) hogy ily kedvezményért az államhatalom is szokott viszonzást követelni, és

i) hogy ily viszonzás nyújtása alól magát a banktársulat ki nem vonhatja; és végül

k) hogy ezek szerint alig képzelhető jegybanktársulat, mely a létező jegybanknak pénzerejével bizonyos határig saját érdekében nem élhetne és a körülményekhez képest vissza nem élhetne — főleg azon esetben, ha egy államnak összes területére egy banktársulat van a pénzjegyek kibocsájtására feljogosítva, mely éppen azon okból az egyedüli nagy hatalom pénzdolgában azon államban, melyben kizárólagos szabadalommal bír.

Ezek lévén a tényleges viszonyok, melyek mindentűt a dolgoknak természetéből önkényt és elháríthatatlanul beállanak, a hol az államhatalom a bankjegyek kibocsájtásának jogát mint szabadalmat ruházza át akár egyesekre, akár társulatokra: tisztán belátható, hogy az, ki őszintén óhajtja „hogy egyik vagy másik állam (t. i. államhatalom mint kormány) a bankkópréssel az állampénztár érdekében visszane élhessen,“ azt is köteles volna óhajtani, hogy az államhatalom egy általán ne adhasson szabadalmat a pénzjegy kibocsájtására — mert habár „a bankkóprés“ nem is az ő kezében volna, hanem a banktársulatéban, azzal mégis van mód visszaélni — a mint „a 80 millió forint“ tanúsítja; de sőt arra is van mód, hogy a banktársulatnak bankkóprése mellett saját bankkóprését is használhassa

— a mint ezt a 375 millió frt államjegyek létezése mutatja.

Hogy tényleg létező ilyen viszonyok között W. V. ur mégis csak az eddigihez, a jelenlegihez hasonló viszonyokat óhajt Magyarországra nézve megállapíttatni, és vagy 25—30 évre állandósítani: az valóban megfoghatatlan dolognak látszik; és csak egy alapon lehet fejteni okát, és ez az, miként ő a jegybankügyet csakis „pénzügyi kérdésnek“ tekinti, avagy hogy főleg azon oldalról állította elő javaslatában, a melyről egy országnak pénzügyi érdekeit érinti. De ez éppen nem elégséges a bankügynek teljes értelmére. Ő maga állítja czikkében, hogy „csakis a földmivelés, kereskedelem és ipar érdekeinek szolgáljon a bank“ — tehát a nemzetgazdászati érdekeinek; ámde a nemzetgazdászati érdekei lehetnek eltérők, lehetnek ellenkezők a pénzügyi érdekekkel, és bizonyára azok is ha mások azon egyéniségek, csoportok, vagy néposztályok, melyek a földmiveléssel, iparral és kereskedelemmel foglalkoznak, szóval nemzetgazdászati értékekkel kereskednek — és mások azok, kik pénzzel kereskednek. A nemzetgazdászati érdeke az, hogy elég pénzt kapjon olcsón — a bankok érdeke az, hogy minél több jövedelmet nyerjen, tehát minél kisebb érczkészlet mellett minél többször forgassa meg pénzjegyeit minél nagyobb kamatlábon; a nemzetgazdászati feladatában fáradozó nép tehát a pénzjegy kibocsájtásának szabadalmával felruházott bankintézetben mindig ellenkező érdekű tényezőt láthat, sőt látni kénytelen, főleg egy még

csak fejlődő, de teljesen kinemfejlett országban.

Es itt teljes figyelmét kérjük ki az olvasónak a nemzetgazdaság fejlődésének azon tényleges viszonyaira, melyeknél fogva az a pénzügygyel kapcsolatban van.

A míg egy ország népének gazdasági állapota merőben kezdetleges, addig pénzre szüksége nincs, azon arányban, a melyben gazdasága fejlődik, kezd szüksége lenni pénzre, és minél fejlődöttebb, annál nélkülözhetlenebb a gazdálkodáshoz a pénz is. Vándorló népeknél nincs pénz; nincs reá szükség; a jobbágyi állapotban lévő egykori népnek sem volt arra szüksége urának irányában, mert robottal és dézmával kielégíté őt. Az állandó hadsereg felállítása után már kellett neki pénz adóra, de csekély; a jobbágyi viszonyok fennállása idejében mind a parasztnak, mind az úrnak birtoka csak majorság volt, melyen egyik is másik is annyit termesztett, a mennyit szükségesnek tartott háztartására. Akkor az urnak sem volt sok pénzre szüksége, mert az úr semmit sem adózott, a paraszt csekélyet. De hasonlitsuk össze Magyarország-
nak 1848. előtti összes adóját mai adójával — és nyomban látni fogjuk, hogy ma többet köteles fizetni Magyarország népsége egy évi adóra, mint amennyi volt összes értéke egy évi termésének ezelőtt harmincz évvel. Hogy pedig ezt megbirja, már nem maradhata nép majoros gazdálkodás mellett, mert nem csak élnie kell földjének terméséből, hanem adóznia is. De még több kell neki. Azelőtt földjét úrbérben bírta, azaz kapta urától, és bérét csak robotban adta, dézmát pedig

csak a meglett termésből, azt is annak 9-ed vagy 10-ed részét; ma az urbérben kapott földek árát fizeti tőkében, kamatban, a termésből pedig nem a meglett eredménynek 9-ed vagy 10-ed részét, hanem a feltehető, habár meg sem lett termés értékének egy harmadát, negyedét, vagy ötödét. De még ez sem elég. Egy országnak területe megmarad ugyanaz, földje nem szaporodik, lakossága ellenben, ha rendkívüli csapások nem érik, szaporodni szokott; az úrbéri viszonyok korában telket kapott, ki keresett, de sőt a paraszt nép volt keresett, mert ubi populus, ibi obulus. Ma nincs kiadó telek; tehát a volt jobbágy, ha számosabb családja van, minden egyes tagját ellátni maga kénytelen. Gazdaságát tehát akként kell vezetnie, hogy ne csak élelmét szerezzze meg rajta, mint a majoros gazdálkodás korában, hanem keresse meg adóját, telekváltságát, és takarítson valamit öregségére és még gyermekei ellátásáról is gondoskodjék. Ennyi feladatnak megoldását már nem a majoros gazdálkodás mellett, hanem csak olyan mellett képes elérni, mely több mint gazdálkodás, mely voltaképen földmívelési ipar, egyik neme a keresetnek, mely korunk minden hivatásának lényeges átalakulását jelzi. Ma minden foglalkozás keresetté vált, és azt jelenti, hogy azon munka után, mely a külön néposztályok hivatása, ne csak élni lehessen, de ellátni a munkást és családját a jövőre is. Azon politikai átalakulás, mely megszünteti a kasztok — a rendek eszméjére fektetett társadalmi rendszert, szükségképen kell, hogy más eszmére építse fel rendszerét, és ez a társadalomnak kereseti rendszere, melynek alapja a munka, jellege a

szabadság a munkának terén. E két dolognak eszményesítésével döntetett meg a feudális állomoknak társadalmi rendszere; ez a fejlődésnek mai állapota társadalmi téren még mindig a kezdetnek stadiumában van, anélkül, hogy befejezését, még csak elméletileg is, megtudta volna határozni a tudomány; és ez korunknak legmélyebb baja, ez a sikos tér, melyről az eddigi történelmi cultura a keleti államokban éppen úgy, mint a görög és római korszakban, csakis a helyes elmélet felállításának hiánya miatt, visszaesett a kaszt — vagy rendiállam és társadalom rendszerébe. Ha a társadalmi viszonyoknak alapos felismerése és egy erkölcsi szempontból felfogása nem leendő képes tudományyá alkotni a társadalom rendszerét: a mai cultura egykoron gazdagítani fogja azon műveltségi képletek csarnokát, melyekre a történelem, mint az emberiségi fejlődés ösztönszerű nyilatkozataira emlékeztet; de melyekből végcélját sem törekvésének, sem feladatának későbbi nemzedék nem választhatja.

A munka tehát a lapjává lett társadalmi rendszerünknek, és a szabadság a munkának terén követelménynyé. E két eszme az emberiségnek fogalmából meríti erejét, és ezért fogta fel őket ösztönszerűen a fejlődés áramlata. Munkára van teremtve az ember, hogy az által eszközölje felszabadulását az anyagi lekötöttségéből és váljék szabaddá egyelőre anyagi tekintetben. Ezen eszmének mint az emberi fejlődés egyik új mozzanatának rendszerré való átidomítása oly módon, hogy az emberi munkásság egybehangzó szervezetének eredményeként az anyagi ellátottság

általlánosítassék, és állandósíttassék — ez feladata korunk társadalmi tudományának; az anyagi ellátottság alapjára lesz fektethető az értelmi fejlődés emelése és terjesztése, és e kettőre együtt véve, mint végeredmény az erkölcsi fejlődésnek emelése és terjesztése, mely amazok hiánya mellett nem valósítható meg.

A socialismus feltünése ezen önmagában helyes ösztönből veszi eredetét, de sohasem fog eredményre jutni azon okból, mert eddigi rendszerei végcéljukban, csakis az anyagi ellátottság állapotát tűzték ki, melyre törekedtek és melynél megállapodni akartak. Ha csak anyagi fejlesztésre fog szorítkozni czélzata, győzni nem is fog, bármi legyen rendszere a socialismusnak; de mihelyt magasabb célra törekszik, arra t. i. hogy az anyagi ellátottság állapotát csakis mint az értelmi fejlődés lehetőségének alapját fogja fel, az értelmi fejlődést pedig mint eszközt fogadja be tervébe, hogy az által a társadalomnak erkölcsi nemesítését, mint tulajdonképeni végcélját valósítja meg: a mai társadalomnak elfogulatlan nemesebb elemét mindinkább hajlandóbbnak találandja, és a jövőnek irányt szabhat önzetlen törekvése.

De ezen feladatot tisztázni a tudomány eddigelé elmulasztá, és még sokára az individualismus rendszere fog uralkodni az anyagi élet terén, mely szerint az egyén elvállva a közérdek egyetemlegességétől, és önérdekének alanti szempontján állva, önmaga számára óhajt csak sikert az anyagi téren, és e sikernek elérésére szolgáló minden eszközt megragad s fel-

használ, habár másoknak hátrányára lenne is, és saját előnyének jogosultságát eléggé indokolva hiszi ügyességének és szemességének kitartó működése, mint személyes törekvés, tehát munka, tehát érdem által.

És ez azon munka, melynek jogosságát a társadalom mai rendszere, és az arra alapított polgári törvényei az államoknak elismerik, és a melynek számára szabadság is követeltetik, mert e szabadságban rejlik erkölcsi jogosultsága, azaz érvényességének elismerése nem csak az egyéneknek, mint a társadalom egyes elemeinek egymás iránti viszonyában, de azoknak viszonyában az államhatalommal is szemben. Mint jogot követeli tehát a munkára alapított társadalom az államtól, hogy szabad munkája sikerességének útjában álló bármilyen akadályok elhárítottassanak — innen a czehék és szabadalmak megszüntetése — valamint azt is követelik, hogy a munka sikerességének előmozdítására szolgáló intézkedések, amennyiben az államok törvényhozásától, vagy kormányától függ elrendeltetésük megtörténjenek. És e követelés a munkának, mint jogszimnek elismerése után közvetlen, egyenes folyomány, melynek jogosultságát az állam többé kérdésbe nem veheti.

A nemzetgazdászatnak terén, hol földmivelés, ipar és kereskedés, mint három főágazatai a nemzeti munkásságnak szoktak megkülönböztetni, a munkának legtöbb kereseti képessége van a kereskedésben, kevesebb az iparban, legkevesebb a földmivelésben; a föld csak egyszer terem évente, de az ipar folytonosan termel; ez előnye a földmivelés felett; a kereskedés szinte folytonosan gyümölcsöz, mint az ipar, csak hogy

még több sikere lehet; az ipar termelése többször sőt sebesen, tehát gyakran adhatja gyümölcsét, de egy bizonyos időszak mégis kell minden eredmény előállításához; a kereskedés eredménye lehet pillanatok műve, amannál a nyereség legtöbb viszonyokban az előállítás költségének arányos felülhaladásában van az eladás által; emennél az eladás megtöbbszörösheti a vételért. Látszik tehát, hogy a nemzetgazdasátnak azon ágazata előnyösebb a keresetre, melynek tárgyai több értékmozgást mutatnak fel. A különböző nemzetgazdasági értékek mozgósításában rejlik tehát a nemzetgazdasági munkának nagyobb keresetképesége. És ez egyik főtörvénye magának a keresetnek. Felértése oly könnyű, miként magyarázat alig kívántathatik hozzá; e törvénynek értelmét fejezi ki a forgalom szó. Forgalom az értékek mozgása egy birtokos kezéből a másikéba. A forgalom tere az anyagi munkásság életének, és amint a testben forgó vér táplálja annak minden egyes részét, úgy az értékek forgalma a társadalom minden rétegét és elemét.

A forgalom jelentőségének felismerése után felismerte az értelmes munkás azt is, hogy azon különbség, mely a földművelés, ipar és kereskedés terén eddigelé keresetképesség tekintetében létezett, kiegyenlíthető az által, ha az ipar és földművelés terén az értékmozgás növekszik, és növekvésében eléri a kereskedésben mutatkozó értékmozgást. Egyenlő lehet mind a három keresetképességre nézve, ha egyenlő külön értékeiknek mozgósíthatása; és ezt felértve, a nemzetgazdasági munkásságnak törekvése a törvényhozás

terén ide irányult; az úsiségnek, hitbizományoknak, szomszédi és elővételi jognak megszüntetése e kútfőből eredett, a kereskedelmi és váltó törvények és eljárás csakis az értékmozgás gyorsításának eszközei, miket az államok törvényhozásai és kormányai már mint előmozdító eszközöket nyújtottak a kereseti munkásság jogositott igényének.

De bármi előnyt nyújtottak mindezek az ipar és földművelés számára, a különbséget, mely köztük és a kereskedés között, értékmozgás tekintetében, tetteleg fennmaradt, ki nem egyenlithették; e kiegyenlítésnek csak egy biztos és gyökeres eszköze van és ez a hitel.

A hitelnek valódi értelme sem a jogtani, sem a pénzügyi elméletnek alapjáról helyesen meg nem fejtethető.

A jogtani szempontból a hitel csak mint a szerződési jognak egyik tárgya mutatkozik, és mint ilyen alakiségének oldaláról vétetik figyelembe, a midőn a cselekvénynek törvényesítő kellékei szabhatnak meg, az ígéretet, ajánlatot, elfogadást, kötelezést tartalmazó szóbeli vagy írásbeli, egyszerű, vagy tanuk jelenlétében, vagy hitelesítő közeg előtt alkotott okiratokra vonatkozólag. A hitel itt csakis mint jogi viszony tűnik fel a hitelt vevő és hitelt adó között, tehát mint bármi más szerződés, sajátságos jelleg nélkül.

Pénzügyi szempontból a hitel tartozási és követelési viszony a kölcsönvevő és kölcsönadó között, melynek tárgyát adósság képezi és követelés. Jogosultságának alapja itt fel nem található, létrejötté merő önkényből eredhet; hitelezni senki sem tartozik; csak nyereleményért, előnyért haszonért szokott; kölcsön

venni, adósságot csinálni szabad bár kinek is, de nem kötelezhet senkit arra, hogy neki kölcsönt adjon, hogy adóssának fogadja el.

De van egy tér, a hol a hitel mint jogosultság mutatkozik, melyen sajátlagos jelleggel bír, melyen az nem csak jogi cselekvény, hanem más is; nem pusztán adósság csinálás, hanem éppen ellenkezője ennek, t. i. kereseti eszköz — es e tér a nemzetgazdászatnak tere:

A nemzetgazdászat szempontjából a hitelnek jelentősége nem abban fekszik, hogy általa egy eddig nem birt értéket szerzünk, mert ez kölcsönvétel volna — nemis abban, hogy adósságot csinálunk, mert ezzel vagyonunkat kevesbitjük; hanem abban hogy létező, de lekötött, forgalomra nem alkalmas vagyonunkat forgalomképesé tesszük, mozgósítjuk; a hitel nemzetgazdászati szempontból az értékek alaki átváltoztatását jelenti, mely átváltoztatás a nemzetgazdászat fejlődésének bizonyos állapotában elháríthatlanná, nélkülözhetlenné, tehát szükségessé válhatik, és ezen szükségességnek kényszerűségében fekszik a jogosultság arra nézve, kit a nemzetgazdászatnak létező rendszere kényszerít arra, hogy nemzetgazdászati értékét a közforgalom érdekében alakilag átváltoztassa, forgalomképesé tegye, mozgósítsa.

A nemzetgazdászat létező rendszerében fekszik tehát azon ok, mely a nemzetgazdászattal foglalkozó néposztálynál vagyónának, mint nemzetgazdászati értéknek forgalomképességét, tehát mozgósítását létfeltétellé teszi, mely nélkül fennakad keresete, elpusztúl gazdasági üzletének alapja, és ezzel elenyészik a

tényező elem, mely sokaságában egy maga képezi a nemzetgazdászati eleven testét.

Ha ugyanis a munka képezi a társadalmi rendszernek alapját, mely a fejlődő miveltség igényeihez képest nem maradhat többé csak tápláló, hanem kell, hogy keresővé váljék; azaz ha a társadalmi rendszerben uralgó nézetek elismerik a munkának keresetjogát, mely szerint az nem éri be többé azzal, hogy csak táplálékot nyújtson, hanem teljes ellátást czéloz a munkásnak jelenére és jövőjére: akkor szükséges, hogy azon munka, mely teljes ellátásra czéloz, ne csak időnkénti, szakadozott és megszűnő, hanem folytonos legyen; a munkatartamával egyenes arányban növekszik annak eredménye, és a tökélynek elérhető fokát, tartam tekintetéből a folytonosság képezi. Ez egyik alaptörvénye a nemzetgazdászati élet mai rendszerében jogosult kereseti munkának. A vallás által szentesített ünnepek hajtani vonatkozása a munkatételre, ezen nemzetgazdászati átalakulás által, szinte változást szenvedett, és ebben látszik leginkább minő fontosságra kapott a kereseti munka még a vallási tekintély irányában is. Az állami tekintély pedig határozott pártfogással viseltetik iránta, mert fennállásának anyagi eszközeit nagyobb részben tőle nyeri.

Ha immár a kereseti munka kénytelen folytonos lenni azért, hogy sikeres legyen: a munkára alapított társadalmi és nemzetgazdászati rendszer szinte kénytelen elfogadni a folytonos munka következményét; e következmény pedig első sorban abban mutatkozik, hogy a

munka eredménye, mint készlet nyomban forgalomképes, tehát mozgósítható legyen. Azaz: ha a munka tétetik eszközévé a keresetnek, ezt csak úgy eszközölheti, ha eredménye, a munkakészlet, nyomban elárúsítható; de ez ma még nagyjában szerencse dolga; a nemzetgazdászati fejlődésének mai foka a munka kereseti rendszerének e követelményét megfejteni nem képes, és úgy látszik e fennakadás egyuttal fordul pont lesz fejlődésének irányára nézve.

Ha tehát világos, hogy a munkás meg nem élhet, ha munkájának eredményét, készletét nem értékesítheti; ezen nyombani értékesítés pedig részére a társadalom által nem biztosítható: szintoly világos az is, hogy ezen fennakadás okvetlenül megdöntené ezen kereseti munka rendszerét a mai nemzetgazdászati megoldása feltétlenül lehetetlen volna, addig pedig a míg a megoldás bekövetkeznék, a bajnak enyhítésére segélyeszközök nem alkalmaztatnának. Ily segélyeszközök, szerencsére, léteznek; és ezeknek egyik jelentőbbike a hitel.

Ha a tevékeny munka készletté gyűjtött eredményét a forgalomnak átadni — azaz vevőt találni nem képes, akkor fennmaradását, létét csak úgy nyújthatja ki, ha készletére, legalább is minden körülmények között lehető értékével arányban álló előleget kap kölcsönként, és ebben fekszik a nemzetgazdászati hitelnek jelentősége; tehát kölcsön is, melyet visszafizetni kell, de előleg is a készlet árára, melyet a forgalom hoz meg; a milyen kényszerűsége a kereseti munkának a folytonosság, oly kényszerű következése a folytonos munkának a készlet felhalmozódása, ennek

pedig a munka fennakadása, ha a hitel segélyeszközével egy időre el nem hárittatik.

Azon nemzetgazdasági rendszer tehát, mely a kereseti munkára van fektetve, fennállásának feltételeként, a hitelnek nélkülözhetlenségét elismerni kénytelen, tehát kielégítéséről sikeresen gondoskodni is.

Ezen feladatnak megoldására szolgál a bankügy, és éppen azért a bankügyet más szempontból tekinteni, mint a nemzetgazdaságból — nem szabad annak, ki hazájának javára céloz; de lehet annak, ki nem közjót, hanem magánérdeket céloz.

A társadalomnak tényleges viszonyai képezik a nemzetgazdaságnak tényleges állapotát; ezen állapot saját jogosult képviselőt sem a mai tudományosság eredményéből, sem a politikai alkotmányok intézkedéseiből eddigelé még nem nyert; hivatott alkotóját a nemzetgazdaság tudománya a jövőtől várja. Gondozói tényleg az állami kormányok, melyek az állami hatalom nagy súlyával rövid idő alatt megronthatják bármi népnek nemzetgazdasági állapotát, de a megrontottat helyreállítani csak igen hosszú idő alatt lehetnek képesek.

Magyarország azon igen fontos pillanat előtt áll, melyben nemzetgazdasági fejlődésének, vagy elbukásának kockája vettetik.

Abból, hogy a nemzetgazdaságnak eddigi elméletei egyoldalú felfogást tanúsító szemponton állottak, következett a gyakorlatban is oly eredmény, mely a helyett, hogy a nemzeteknek általános gyarapodását tanúsította volna, csakis egyoldalú gyarapodást mutatott fel, a mely mellett az elszegényedésnek sokkal

tömegesebb jelei észlelhetők Nincs iparos ország proletariatus nélkül; és mert nincs, azon következtetés vonatik le e tényből, hogy nem is lehet. E következtetés azonban el nem fogadható általánosságban. Olyan szervezete az iparnak, minővel pl. az eddigi gyáripar birt, tényleg magával hozta a proletariatust; de ez még nem zárja ki a másik lehetőséget, a mely szerint képzelhető az iparnak oly rendszere is, melynek nem volna elháríthatlan következménye, hogy a munkás élő géppé alacsonyítassék, mely arra van kárhoztatva, hogy lemondjon az emberiségnek minden lényeges igényéről. A nemzetgazdászati eddigi elméletének azon egyoldalúsága okozta az említett kórtüneményt, hogy a nemzetgazdászati tényező elemeit, azaz: egy országnak munkás és fogyasztó egyéneit összesen egybevevé állítá fel, mint a nemzetgazdászati munka által ellátandó népszámot, vagy sokaságot, és a termelésnek mennyisége tekintetéből csakis a népszámot vette figyelembe — de a termelés gyümölcsének, ezen összes népszámnak elemei, egyénei családjai és osztályai közötti felosztására figyelemmel soha sem volt. A felosztás a szerencsére bízott, és kinek számára terítve nem volt a sors asztalánál, annak tetszésére bízott, hogy étlenség helyett más módját is választhassa a halálnak. Az empyrismusnak ezen szempontjából alkotott rendszerek éppen oly gyarlók a nemzetgazdászati tudomány terén, a haladó és nemesedő emberi törekvésekkel szemben, mint az alkotmánytannak a nyers erőszak alapjára fektetett elméletei, és lehetetlen figyelemre nem méltatni azon irányát az emberi fejlődésnek, mely a mint az állami életben

követeli érvényesítését egyéni létjogának, akként a nemzetgazdaság terén majdan kidacolja vagy erőszakolja munkája utáni ellátását. Az állami jogosultságnak megtagadása volt kútforrása a politikai forradalmaknak; a nemzetgazdasági igényeknek megtagadása pedig kútforrása a társadalmi forradalomnak. A politikai forradalmaknak jogosultsága már létező politikai iskolának, tehát elméletnek tételévé vált — a társadalmi forradalom iskolája keletkezében van.

Tehát jogtalanság a politikai élet terén és jogtalanság a nemzetgazdasági élet terén, ez a kettős kútforrás, melyből Európa mai politikai és nemzetgazdasági fejlődésére nézve folytonos válságok erednek, és csalódnék ki azt hinné, hogy e kútforrást betemetni lehetséges. Fejlődés jelszava korunknak, mely egyértelmű a Culturával, a művelődéssel; a jelszó kiejtetett és jogosultnak elismertetett a nélkül, hogy terjedésének lehető határai és korlátai megemlítették, vagy szóba hozattak volna; sőt ellenkezőleg legtöbbször a végtelenség, a határtalanság, a korlátlanosság eszméi hozattak kapcsolatba a fejlődésnek eszméjével. Minden fejlődés korlátlan, határtalannak, végtelennek tartott lehetőségben, és e lehetőséget mindenki önmagára magyarázhatta elméletileg, és ebben ismerte fel jogosultságát arra, hogy gyakorlatilag is igénybe vegye. Pedig tetteleg semmi sem küzd több és nagyobb megszorítással, nehézségekkel és korlátoltatással a fejlődés munkájában, mint az emberi gyén.

Anyagi fejlődése, tehát elláttatása nagyjában a szerencse játékától függ; értelmi fejlődése anyagi ellátottság hiányában lehetetlen; erkölcsi

fejlődése az anyagi ellátottságot és az értelmi fejlődést, mint nélkülözhetlen alapokat feltételezi; miként lehet tehát a fejlődés jelszavát feltétlen jogosultságu követelményként érvényesíteni, midőn kézzel fogható, hogy a földnek minden javai, az emberi erőnek és munkásságnak minden gyümölcsei feltételekként kívántatnak a fejlődéshez?

De már megtörtént; a fejlődésnek követelése egyértelmű, a politikai életben, a polgári szabadsággal, a nemzetgazdászati életben az anyagi jóléttel, mely követelések, ha egyáltalán érvényesek, érvényesek lehetnek mindenkre nézve, és miután az egyenlőség a politikai elméletben elfogadva, gyakorlati megvalósulását követeli a demokratiában, a nemzetgazdászati elméletben szinte követeltetik és megvalósítása kerestetik a socialis-musban. A social-democra ta korunk fejlődésének sajtáságos tüneménye, megtestesült képe azon szellemnek, mely kísérti Europa mai culturáját, mely feltünteti a fejlődés követelését annak feltételei nélkül; keresetnélküli munkaerő, eltévedt értelem, erkölcsi féktelenség, szóval torzképe azon fejlődésnek, melyet a kellő korlátok és feltételek melléte mellett, egy politikai és társadalmi rendszer megvalósíthatna, ha nem egyoldalú elméleten lenne felállítva. Igen sok, habár többnyire apróbb államokban kísérlette meg az emberi fejlődés ösztöne megvalósítani a politikai egyenlőségnek eszményét; minden demokratikus alkotmányának az volt célja; de az eddig létezett tiszta, vegyületlen képletei a demokratiának elmállottak és más rendszerekké alakultak; ez két ok-

ból történt; az első az, mert az egyenlőség a politikai befolyás tekintetében csak azon feltétel mellett gondolható, ha mindenki birtokában volna azon anyagi javaknak, melyek nélkülözhetlenek arra, hogy valaki oly magas értelmi fejlődésre emelkedhessék, mint a melyen az államnak legműveltebb polgára áll; minél fejlettebb valaki értelmi tekintetben, tehát műveltebb az legműveltebb polgárnál: annál csekélyebb lesz befolyása az állam ügyeibe, mint minő befolyása a legműveltebbnek van. Habár az alkotmány megis adja az egyenlő befolyásnak alaki lehetőséget, azaz megengedi, hogy mindenki egyenlő jogosultsággal gyakorolhassa befolyását: azt nem nyújthatja semmiféle alkotmány, hogy e befolyás érvényesítésére mindenki egyenlő szellemi és erkölcsi erővel birjon; tehát feltételként kívántatnék a politikai egyenlőség biztosítására az anyagi ellátottságnak is körülbelül egyenlő vagy legalább nem igen nagyon különböző birtoka. A második ok meg abban fekszik, hogy a politikai jogosultság korlátok nélkül fennállhat; nem azon értelemben, hogy e jogosultságot más valaki korlátozza; hanem, hogy önmagát korlátozza, mérsékelje, azaz rendszerezze, egy magasabb etikai, erkölcsi szempontból, egy erkölcsi czél alá. A hol a politikai jogosultság, mint polgári szabadság egy erkölcsi czélnek nem szolgál, ott csakis mint önkény mutatkozik, és mint ilyen a polgártársak között a kölcsönös elnyomás harczát idézi elő, tehát nem az egyenlőséget, hanem éppen ellenkezőjét, egyik polgárnak elnyomatását a másik által.

Az anyagi ellátatás tekintetéből különbözőségek,

vagyis a társadalmi helyzetnek külömbözései a politikai egyenlőségnek követelését sikeretlenné teszik, és ezen tagadhatlan ténynek beismerése volt Lykurgos álláspontja, midőn Spártának alkotmányát rendezte. Megadta tehát az egyenlő birtokokban feltételét az egyenlőségnek politikai befolyás tekintetéből. De iparkodott korlátait is megszabni a polgári szabadságnak, a midőn a polgári életnek céljaként a hazának szolgálatát, tehát a hazaszeretetnek, mint az akkori világműveltség legmagasbb erkölcsi eszményének, köteleességét tűzte ki.

És a míg ezen erkölcsi eszmény lelkesíté Spártát, biztosítva volt polgárainak egyenlősége és szabadsága.

Napjainkban a hazaszeretet érzete mindinkább gyengülni kezd, mert culturánk magasabb erkölcsi eszményt állított fel az emberiség szeretetében; de e magasabb eszménynek fogalma megtestesülve nincs; még nincs országa, nincs kötelező törvénye az emberiségnek, nincs bíró, nincs hatalom, ki annak érdekét védje, foganatosítsa. Azon szervezetnek hiányában, mely az emberiségnek, mint szülemlő eszménynek kötetmi rendszerét életbeléptetné, az egyén, feladva a hazaszeretet eszményét, visszaesik, a helyett, hogy haladott volna, mert a hazafiság erkölcsi tartozását sem rója le; az alanti helyzet, melyre lesüllyed, az önzésnek posványja, a melyen már sem hazafi, mert a hazának eszményét kevesellve elfeledé, sem ember mert az emberiség eszményének kötelező törvényét még nem ismeri, tehát nem követi.

Ezen posványba süppedt korunknak erkölcsisége; azon számtalan tünemény, mely a valódi, áldozatkész

hazafiság hiányára emlékeztet, e posványznak párolgása, az eltévedt, elsülyedt értelem kisértetes csalékony fellobbanása és elsetétedése, mely után ki megindul, a sülyedéstől meg nem menekszik.

Igy lett a meghasonlás korunknak erkölcsi életében. Az egyéni élet elszakadt a közélettől; az egyéni életnek alakja a különváltság, az elszakadás a köztől, és ezen alapon az önzés; az állami életnek lényege a közösség, t. i. mind azon érdekek közössége, melyekért az állami lét kívánatos; az állami lét fennállásának feltétele tehát áldozatkészség, mindazon tettekre, melyek által az állami közösség fenttartható, és biztosítható; de az önzés áldozatra nem képes, tehát világos, hogy a polgárok önzése mellett a haza fennem állhat. A pusztulás jelei mindenütt találhatók, hol egyesek a közügyeket kizsákmányolják önmaguk hasznára, előnyére; ma már e látványok mindennapiak, és ha nincs orvossága e bajnak, a politikai jogsultság, szabadság és egyenlőség eddigi eszméi az államok felbomlására vezetnek.

A mi segélynek mutatkozott a szellemi élet terén, az újabb irányu államokban alkalmazva lett, a közoktatás terjesztése által; az értelmiség fejlesztése látszott legbiztosabb eszköznek az erkölcsi erő ébresztésére, fokozására; és ha e feltevés sikeresnek bizonyul, azon sok milliókra menő áldozat, mely a népnek miveltetésére, oktatására, értelmi és erkölcsi emelésére folyton fordítatik, az önzésnek terjedését gátolhatja a szellemi téren, a mennyiben egy magasabb erkölcsi eszménynek uralmát honosíthatja meg idővel.

De az anyagi téren szinte párhuzamosan működő

segélyre van szükség. Éppen az anyagi bajoknak, a társadalmi hibás viszonyoknak befolyása okozta a szellemi fejlődés irányának hibás voltát; azon nemzetgazdászati elmélet rendszere, mely a merő önzésre van fektetve, nem egyéb, mint visszatükröződő képe azon önzésnek, mely társadalmi tényleges viszonyainkban létezik, nemzetgazdászati természetrajz, de nem tudomány; leírása a létező viszonyoknak, de nem rendszerítése egy nemzet munkaerejének. A nemzeti munkásság fejlődése, a pusztá esetlegességeknek eredménye, melyből, egybevéve az egészet, egy tervszerű fejlesztésnek nyoma sehol sem tűnik fel. Amint a kedvező vagy mostoha véletlen hozta magával, akként történt, hogy egyik nemzetnek munkássága kifejlődött, a másiké elmaradt. Sőt az egyszer megkezdődött fejlődésben beállott változások jelentőségét sem fogta fel a tudomány, legalább az államhatalmakat nem figyelmezteté kötelességük tüzetes tárgyára, hanem az államgazdászati terén működő magán- vagy osztályérdekek szolgálatába lépett, és inkább távol tartani törekedett az államhatalmat a nemzetgazdászati terétől; az ismeretes „laissez nous faire“ éppen ezen magánérdek szolgálatában álló tudományosságnak áltana.

Ekként történt meg, hogy az államok törvényhozásai és kormányai tudomást sem látszottak venni a nemzetgazdászati fejlődésnek azon fontos mozzanatáról, mely beállott akkor, a midőn a munka, és különösen a kereseti munka lett alapjává Európa társadalmi rendszerének; innét van az, hogy ámbár a kereseti munkának nemcsak létezése ismertetik el, de jogosultsága is ma már: sem jogosultságának fo-

lyományai, sem létezésének nélkülözhetlen feltételei az államok törvényhozásának tárgyát nem képezték; és ebből következett végre az, hogy az önmagára hagyott nemzeti munkásúgnak ismét merőben esetleges rendszeréből folyó egyoldalúságok ferdeségek, tökéletlenségek oly állapotokat idéztek elő, melyeknek veszélyes voltát az államok csak akkor vették észre, a midőn azok a pauperismus, a proletariatus és communismus ijesztő alakjában váratlanul elkeseredett ellenekként léptek fel a társadalom létező rendszere ellen, és ez által az államhatalom ellen is. Ekkor elnyomással lett a baj eltávolítva egyelőre, de megszüntetve nem; kuforrása érintetlenül hagyatott; és e bajnak megújulása ellen orvoslás sem lett keresve, mely gyökeresen segíteni alkalmas volna.

Pedig kell, hogy e bajon gyökeresen segítve legyen. Minden politikai alkotmányt a társadalomnak megváltozott állapota döntötte meg. Ha figyelmet fordítunk az államok életének fejlődésére, lehetetlen fel-tűnőnek nem találni azon mindegyikben előforduló jelenséget, hogy a mig alkotmányozás szempont-jából a fejlődés az absolutismus állapotából kiindulva folytonosan magasabb nemesebb irányt vett, az önkormányzatnak czélja felé, mely mint a köztársasági alkotmány által létesíthető eszmény lebegett a haladásra törekvő hazafiaknak szeme előtt: addig az egyes polgároknak, vezéreknek és államférfiaknak, ugy mint közpolgároknak lelkülete az erkölcsi nemesedés, a valódi cultura szempontjából folyton hanyatlott, akként, hogy azon időben, midőn a legteljesebb politikai jogrendszer lépett életbe, egyszers-

mind a legnagyobb társadalmi bomlás mutatkozott az addig fenállott rendszerben, és a társadalmi rendnek egyidejű felbomlása okozta vagy közvetlen, vagy közvetett hatása által, hogy a legszabadabb politikai alkotmány rögtön átváltozott korlátlan hatalmu alkotmánynyá, vagyis rendszerré. Görögország, Róma és napjainkban Franciaország történelme kézzelfogható tanúságát nyújtja ezen jelenség ugyanazonosságának.

Látható tehát ebből, hogy a politikai szabadság terjesztése, habár általában véve teljesen jogosultnak ismertetik is el, egyáltalában nem elégséges az állami fejlődésnek, a cultura feladatának megoldására; hanem hogy az anyagi jólét oly nélkülözhetlen feltétele a culturának, a mely nélkül a politikai szabadság nem csak nem biztosítható, de sőt, hogy az elháríthatlan bukásnak lett áldozata mindenütt, a hol nagyszámu elszegényedett népség szaporodott fel.

A culturának, valamint a politikai szabadságnak tehát első és főfeltétele a politikai népnek anyagi jóléte, ellátottsága, vagy legalább olyan társadalmi, nemzetgazdasági állapota, a melyben anyagi jólétnek birtokához eljuthat, ha a létező társadalmi rendszerben elfogadott módját veszi alkalmazásba a nemzetgazdasági tevékenységnek.

Napjaink nemzetgazdasági tevékenységének elfogadott módja a kereseti munka; a mai nemzetgazdasági feladata a kereseti munkát keresetképesé tenni, nem csak egyesekre, hanem mindenkire nézve; vagy ezt fogja tenni, vagy megbukik politikai szabadságrendszere.

A nézetek e pont felet napjainkban igen tisztul-

nak. Már hazánkban sem ritkaság közönnnyel találkozni a parlamentarismus iránt, mely pedig a politikai szabadságnak és jogosultságnak legtökéletesebb rendszereként tartatott; oka e közönnnek azon érzés, hogy hiányzik a hazafiúi áldozatkészség, a tiszta hazafiság, melynek nagy mértéke kell a szabadság, az önkormányzat fentartásához. És ezen érzés, ezen lelkület hajlandóva tesz sok, különben a szabadságnak legnemesebb védői közé tartozó honpolgárt, hogy elfogadhatónak tartsa, legalább egyidőre, az ugynevezett „magyar absolutismust,” egy nemét az ideiglenes állapotnak, melynek tartama alatt az állampolgároknak visszavonási hajlama, egy erős kormánynak vas karja által, helyes irányhoz szoktattassék. E felfogás, a mennyiben az erős kormánynak vas karjában a rendnek biztosítékát látja, teljesen igazolt lehet; de lehet egyuttal veszélyesen téves, ha csakis a rendet tartja biztosítandónak. Minden vagyonos, ellátott osztály és polgár is határozott barátja, védője a rendnek, tisztelője a törvénynek, de csakis azért, mert vagyonában, elláttságában módját találta fejleszteni értelmi és erkölcsi erejét és képességét; ellenben a politikai és társadalmi rendnek minden veszélyes ellene azon egyénekből lett, melyeket szellemi, erkölcsi és főleg anyagi szorultság, nyomor, kétségbeesés hajlandókká tett bármi mérényletre, mely által, szerencse mellett nyerhettek, a nélkül pedig mit sem veszthettek egy megúnt, terhes, talán megutált életnél.

E ténynek valóságát a létező állapotoknak őszinte és elfogulatlan szemlélője könnyen felismerheti, és gyávaság volna takargatni a bajt, melylyel csak azért nem

szeret foglalkozni a kényelmes nemzedék, mert sok szomorú és rút látványnak kellene vizsgálnia részleteit. De emberi nyomorral foglalkozni, azt gyógyítani, orvosolni, emberi kötelesség, és századunknak nemes szelleme kéri már, hogy nagyobb culturát tanusít az, ki emberi boldogságot terjeszt, mint ki politikai szabadságot tanít; belátja már, hogy hiú ábrándozás szabadnak hinni egy népet, melynek nagyobb száma anyagi súlylédésben van; tapasztalta már, hogy anyagilag szegény népek más gazdagabb népeknek adózói, soldosai, szolgálói lettek, de nem egyenjogú versenyzői, vagy vetélytársai.

Az értelmi fejlődés, az anyagi nyomor elhárítására, nem elég; sőt gyakran veszélyes eszköz is. Az értelmi fejlődés felébreszti az egyénben emberi hivatásának, magasabb rendeltetésének, ugynevezett emberi méltóságának érzetét; de azon anyagi javaknak birtokát, melyek szükségesek arra, hogy valaki emberi méltóságának öntudatát és önérzetét kielégítő módon élhessen, önmagában sehogy sem biztosítja; eszközéül szolgálhat, ha egyuttal a szerencse is kedvez neki, de ezen szerencsére okvetlenül szüksége van. Tehát még a kifejlett értelem birtokában létező egyénnek is szerencsétől függ sorsa; azaz társadalmi, nemzetgazdasági téren, a világnak mai culturája szerint, a véletlentől, az esetlegességtől. Ily állapot az értelmi embert ki nem elégítheti, az erkölcsi embert még kevésbé. A társadalmi és nemzetgazdasági téren uralgó eme rendszertelenség, eme oktan vak sorsnak önkénye ellen felháborodó nemesebb emberi érzelem és rendes gondolatjáráshoz szokott értelmiség ösztönéből

keletkeztek a socialismus- és communismusnak eddigi utopiái, és hogy daczára azon egyoldalúságnak, melyből kibontakozni képesek nem voltak, mégis oly sok követőkre, sok vértanukra tettek szert, csak azon egy körülménynek tulajdonítandó, mert kiindulási pontúl a mai nemzetgazdászati és társadalmi viszonyoknak tarthatatlan — mert tökéletlen — voltát, kétségbevonhatlan világosságban tüntették fel. És ezen tagadhatatlan tény tovább él a váltakozó nemzedékekben, mint a socialismus- és communismusnak egyes iskolái; s miután ezek ma már történelmi emlékeknek mondhatók, az ugynevezett tanszéki socialismus az értelmi fejlődés életkörében kezd mindinkább észlelhetővé lenni s majdan érvényesülni.

Korunknak társadalmi baját tehát nem csak az értelmi fejlesztéssel, hanem e mellett és főleg anyagi fejlesztéssel lehet és kell orvosolni, különben az értelmi fejlődés arányában növekszik a veszély, mely társadalmi rendszerünket felforgatással fenyegeti; az anyagi fejlesztés módszere pedig a kereseti munkának keresetképes sé tételében fekszik. Társadalmunk fennállásának biztosítása csakis ezen módon lehető.

Mert ha az értelmileg kifejlődött egyén azt tapasztalja, hogy sok fáradozással szerzett szellemi erejének gyümölcse elmarad azért, mert a létező társadalmi és nemzetgazdászati viszonyok lehetlenné teszik értelmes munkájának arányában boldogulni az anyagi gyarapodás terén: elgyengül benne azon tiszteletnek érzéke, melylyel a létező társadalmi rendszernek erkölcsi érvényessége iránt viseltetett, s miután fáradsága,

munkája után czélt nem érhet, eszélylyel kezd magán segíteni; az eszély pedig, erkölesi kötelem érzetének hiányában, furfanggá leszen, mely minél több egyénben kezd gyakorlati élet szabálylyá lenni, annál szélesebb téren ássa alá a társadalom alapját. Napjainkban már bátran szemébe mondják a korszellemnek a corruptió vádját; és nem minden ok nélkül. E corruptió nem egyéb, mint elkapatása az egyéni szellemnek ama meggyőződéstől, hogy a jelen viszonyok között becsületes munkából megélni nem lehet; ez pedig nemzetgazdaszati nyelven annyit tesz, hogy a becsületes munka megszűnt keresetképes lenni. E baj az egyéni élet köréből átsapott az egész társadalomnak, sőt az államnak is életkörébe. Felesleges hivatalok rendszeresítése, vagy az érdekelteknek felesleges, szerfeletti dotatiokkal való ellátása, nepotismus és patrocinium a hivatalok osztásában, hivataloknak hivatás nélküli elfoglalása egyedül a velük járó anyagi haszon hajhászataából, hivatalos hatalommal való visszaélések, a jó hizsemiségnek és gyengeségnek kizsákmányolása, bizalommal visszaélések, csalások és még durvább megszegései a törvénynek és illemnek, hol az eltitkolhatás reménye kecsegtet, áruba bocsájtása az emberi öntudatnak, függetlenségnek és erénynek anyagi előnyért, és számtalan más tüneményei korunk társadalmi üzelmének mind csak tanuságai azon ténynek, hogy a mely társadalomban a becsületes munkának megnem adják a keresetképeséget, ott megszűnik a tekintet a létező társadalmi viszonyok erkölesi jogosultsága iránt, és megkezdődött az eddigi társadalmi rendnek felbomlása. És e bomlás áthat az állami élet erkölesi alapjára;

meglazítván a fenytő törvények szigorát; elnézést és engedékenységet szülvén a gonoszok irányában; mi által éppen a jók fosztatnak meg azon óltalom előnyétől, melyet részükre a szigoru törvényeknek elrettentő hatása nyújtott.

Az erkölesi romlásnak lábrakapása kimérhetlen arányban mozditja elő a társadalom anyagi elbukását. A hol furfangosság, áluokság, másoknak kizsákmányolása hálásabb kereset, mint a becsületes munka: ott a munka megszűnt vonzó erővel birni, s majdan a divatos felfogás szerint lealázó, melyre csak a tudatlanok kényszerülnek és a társadalom legalantibb rétegei. Ezzel pedig be van vágva a nemzetgazdászatnak éltető ere. Az elszegényedés az egyéni körből átterjed osztályokra, s majdan az egész népre, és államára, mely ez okból más népeknek, más államoknak zsákmányul esik.

Egy ország népének erkölesi emelkedésére leg-sikertelenebb eszköz az erkölesi leczkzés, melynek tanait a létező viszonyok mindenben meghazudtolják; a legbiztosabb, habár nem egyedüli eszköz a népnek anyagi felsegélésében áll; ez pedig csak a munkában fekszik; ez pedig akkor éretik el, ha jutalmazó; tehát minden nemzetgazdászati felvirágozásnak feltétele, hogy a munka jutalmazóvá tétessék, azaz keresetképes legyen. Itt van egybefüggése a nemzetgazdászatnak a közerkölesiséggel, és itt tünik fel a munkának keresetképessége, mint a közerkölesiségnek is alapja; s miután az állam csak a közerkölesiség alapján állhat fenn: politikai főfontossága a munka keresetképessé-

gének állami szempontból ép oly kiváló figyelmet igényel, mint bármi állami intézmény, mely az országnak szabadságát, függetlenségét és boldogságát biztosítani, az eddigi felfogások szerint, alkalmas.

Minden nemzetgazdászati intézménynek tehát azon egy feladat körül kell központosúlni, hogy a nemzet polgárának munkáját keresetképeessé tegye.

A jegybank is, mint nemzetgazdászati intézmény, kizárólag e szempontból veendő tekintetbe.

Egy ország saját területének talajában birja termelő erejét; népének összegében birja munkaerejét. Termelőerő és munkaerő a nemzetgazdászathoz két tényezője. E két tényezőnek olyszerű működtetése, hogy az ország népének anyagi ellátását eredményezze, képezi feladatát a nemzetgazdászathoz.

De egy országnak egész területe és összes népsége mint egység csak a politikai alkotmánytan terén fordul elő mint tényező és cél, és az alkotmánytan feladata csakis abban áll, hogy az országból egy politikai egységet alkosson; ellenben a nemzetgazdászathoz egy országnak területe és népsége sehol és semmiféle viszonyban elő nem fordul, mint egység hanem területe csakis mint külön birtokok, és népe csakis mint külön egyének, és pedig az egyének mint munkások, a birtokok mint jószágok.

A nemzetgazdászathoz tudomány tehát feladatát nem tűzheti ki akként, hogy működésének és célzatainak tárgyát az országnak egész területe, mint egység, mint összesített egy dolog, tehát térfogat —

és egész népsége szinte mint egység, mint összesített egy dolog, tehát népszám képezzék; ily egységekként csak a politika, a szoros értelemben vett államtan tekintheti az ország területét és népét; és czélját is abban találja, hogy az országot minél erősebb egységgé alkossa. Ellenben a nemzetgazdaság feladatának tárgyaiként az ország területének külön elemi egységeit, az egyes jószágokat és népségének elemi egységeit, az egyes munkásokat nyeri, és czélját abba tartozik helyezni, hogy minden jószág termelővé, és minden munkás tevékenyvé tétessék. Ha minden jószág termel, és minden munkás tevékeny; akkor az egész ország virágzó, és minden lakója ellátva lehet; ellenben ha csak mint egységet veszi az ország területét és lakosságát, és csak annyira terjed gondja, hogy a népszámnak megfelelő termelést állítsa elő az egész ország, nem törődve azzal hányan dolgoznak és hányan osztoznak? akkor megeshetik, hogy az országnak egyik része bőségben van, amíg a másik inségben, a népségnek egyik része bővelkedik, amíg a másik nyomorog. És miután az ellátás egyensulya ekként felbomlik: előbb a felbomlott egyensuly helyreállításával kell bajlódni a nemzetgazdasági törekvésnek, és csak e feladat megoldása után foghat ismét a fejlesztés munkájához, mi tulajdonképeni feladata. Ha tehát folytonosan az egyensuly gondozásával van elfoglalva, soha sem lesz ideje és módja a fejlesztés munkáját teljesíteni.

A mai nemzetgazdaság állapota, tevékenységének eredményét illetőleg, nagyjában voltaképen csaknem ez; folytonos bajlódás a megzavart egyensúly helyre-

állításával, és nem fejlesztés. Nemzetgazdászati téren nagyszertű alkotás évszázad óta nem történt; a mi fejlődés volt, az az egyéni erőnek vivmánya a gyakorlat terén, de nem a tudományé az elmélet terén.

Tehát minden jószágot termelővé tenni, és minden munkaerőt tevékenynyé tenni — ez lenne feladata a nemzetgazdászati tudományának; további feladata a termelést fokozni és a munkát tökéletesíteni — a miben már a fejlesztés munkája tűnik fel; ezen irányban haladva kitűnik célja: minél kisebb téren minél rövidebb tartamú munkával minél többet termelni. E célra a fejlesztés minden segélyeszközének felhasználása szükséges, beruházás, felszerelés, folytonos munka és szakértelem.

Látszik immár a nemzetgazdászati munkának fejlesztéséből, miként emelkedik jelentősége, miként gazdagodik tartalma, és miként nemesedik hatása; folytonos, de értelmes munka alkalmas és felszerelt téren rövid idő alatt képessé lehet nagy eredményt felmutatni. Ide kell törekedni a nemzetgazdászati munkának, és ez méltó célja a nemzetgazdászati tudományának; és pedig kettős oknál fogva, melyek közül az egyik anyagi, a másik erkölcsi; az első a nemzetgazdászati köréből való, a másik a cultura, az általános emberi fejlődés feladatának köréből.

Az országok politikai területe, békés lét mellett, mely feltétele a cultura fejlődésének, nem nagyobboodik, de népessége folyton szaporodik; kell tehát gondoskodni a felől, hogy az országnak változatlan területe a mai népségeknek kétszeres vagy többszörös számára

felszaporodó népszámot is eltápláljon; ez az intensív termelésnek célja; a nemzetgazdászati munkának fejlesztése tehát a népszaporodására való tekintetből elutasíthatlan feladat, és mint ilyen nemzetgazdászati feladat.

De az intensív munkának erkölcsi célja is van. A cultura mai fogalma szerint már nem az egykori három osztálya van a nemzetgazdászati népnek, u. m. a pap, paraszt és katona; a cultura haladásával nagyobb igénynyel áll szemben a nemzetgazdászati munkás, ki egyuttal polgára egy szabad és mivel hazának; ma a nemzetgazdászati munkás paraszt is, katona is, de sőt pap is, saját családjá körében, mert őre a vallássóságnak, az erkölcsiségnek; szükséges tehát, hogy az, a kiben a haza saját szabadságának áldozatkész bajnokát óhajtja birni, az erkölcsi nemesség ily fokához kívántató értelmi fejlődéssel is birjon. Az értelmi fejlődés maga is pedig anyagi javoknak birtokát igényli; de még e felett időt is kíván az értelem fejlesztése; szükséges tehát, hogy a szabad hazának, a culturállamnak polgára, kinek vagyonra is, időre is szüksége van, hogy értelmi fejlesztését eszközölhesse, erkölcsi nemesedés végett, rövidebb időtartam alatt legyen képes munkájával annyit keresni, hogy anyagi elláttatásán kívül, időt s módot nyerjen értelmi fejlesztését is eszközölni, és erkölcsi nemesedésének is célját elérni. Rövid anyagi munkásság által elláthatni magát — annyit tesz, mint az értelmi és erkölcsi fejlődés lehetőségét birni, — a munkának ezen szempontbóli felfogása a culturának, az általános emberiségi fejlődés feladatának köréből

történik, mi az emberiségnek társas és politikai életéhez lényegesen tartozik.

Ha tehát a munka, mint az anyagi létnek biztosítására szolgáló eszköz, csak akként felelhet meg az emberi rendeltetés feladatának, ha rövid időtartam alatt képes megkeresni az anyagi, értelmi és erkölcsi fejlődés feltételeit, azaz a munkásnak ellátását: akkor az a legtökéletesebb rendszere az emberi munkásságnak, mely legrövidebb tartam alatt a legteljesebb ellátatást eredményezi. És ha az anyagi ellátatás nélkülözhetlen alapja az értelmi fejlődésnek, ez pedig eszköze az erkölcsi fejlődésnek: akkor az anyagi közjólét céljának szolgáló nemzetgazdasági tudomány, mint egyik alkatrésze az ál'amtan összes rendszerének, csak úgy segítheti elő egy nemzetnek szellemi és erkölcsi erősödését, ha a nemzetgazdasági munkának megszerzi azon sajátságát, hogy képes legyen a munkást minél rövidebb idő alatt, minél tökéletesebb ellátatáshoz juttatni.

Ez történik az intenzív munka által, melyhez azonban kell beruházás, felszerelés, szakértelem és kitartás vagyis folytonosság.

Ezen sajátságok által a munka megszűnik csak foglalkozás lenni, és lényegesen átidomúl iparrá, és mint fejlődő ipar az emberi képességek teljes hatalmával egyesülve, az ellátásnak feladatává emelkedik, s mint ilyen végre már nemcsak anyagi, de az anyaginál nagyobb értelmi, és még annál is fontosabb erkölcsi mű, tisztán és kizárólag emberi feladat, a feladatok legfőbbike, munkásság által az embert a teremtetett világnak urává tenni.

A nemzetgazdászati tudomány van tehát hivatva a munkának megszerezni a beruházás, felszerelés, szakértelem és kitartás eszközeit; hogy a legtökéletesebb munka a legsikeresebb, tehát legeredményesebb, az önként értetődik; valamint az is, hogy mindent, a mi reá fordítatik, kamatostul megtérít; tehát nem áldozatot kíván a munka, a végre hogy sikeressé válhassék — hanem saját magának rendszeresítését, a munkásra való tekintet szempontjából. A munkás, mint emberi egyén, az életfejlődés bizonyos idejében képes csak megkezdeni munkásságát; az bizonyos, hogy tökéletes (intenzív) munkája által saját ellátását eszközölni fogja, de hogy ezt tesse, már mielőtt munkája kezdődne, szüksége van a beruházás, felszerelés, szakértelem és kitartás eszközeire; ezek a munkással nem születnek; tehát ezeket kénytelen a munkás előlegezni; és ez azon előlegezés, melyet nemzetgazdászatiilag hitelnek nevezünk.

Valamint kiderült az, hogy a nemzetgazdászati intenzív munka a mai társadalomnak, vagyis nemzetgazdászati rendszernek fenntartó alapja; továbbá az, hogy a nemzetgazdászati munkának a keresetképességet megszerezni kell, mert különben ezen alapja is a társadalom mai rendszerének összeroskadt; végre az, hogy azon intenzív munka, mely egyedül lehet keresetképes, beruházás, felszerelés, értelem és kitartás tekintetéből a hitelt nem nélkülözheti: akként világosan látható immár, hogy azon nemzetgazdászati hitel, mely tulajdonképen csak előlegezés a tevékeny munkásság részére, a mai kereseti munkának

nélkülözhetlen feltételét képezi; tehát magának a társadalomnak legfőbb érdeke; ma már életkérdés, hogy a nemzetgazdászati munkának biztosítsák a hitel nyújtása; az államhatalom pedig, mely fennállásának anyagi eszközeit csakis az állami népnek nemzetgazdászati fejlődéséből nyeri, legelső sorban van hivatva, azon hitelnek nyújtását biztosítani, mely nélkül a kereseti munka, mely az államháztartás költségeit nyújtja, fenn nem állhat.

Csak azon kérdésnek megfejtése marad tehát még feladatul, mi módon lehet biztosítani a hitelnyújtást a nemzetgazdászati munka részére?

Eddigelé, a mig t. i. a nemzetgazdászati munkának sem tiszta fogalma megállapítva, sem jogosultságának folyamányai elismerve nem voltak, a munkás öröklött, vagy szerzett vagyonából állította elő a beruházás, felszerelés, szakértelem és kitartás eszközeit; t. i. befektetett és fogalmi tőkével. Minden ipar magánerőből keletkezett; mert az állam tudomást sem vett azon dolgokról, melyeknek nemzetgazdászati fontosságát felnemismerte. De ma a magánerőből keletkezett ipar fenn nem tarthatja magát hitel nélkül, tehát folyamodott oda, hol a szükségelt hitelt megtalálta; — elsőben kölcsönökért magán pénztulajdonosokhoz, azután a legközelebbi pénzüintézetekhez, végre azon bankhoz, mely az államtól szabadalomként bírta a pénzszaporítás jogát a pénzjegy kibocsájtásban. A bank tehát, különösen pedig a jegybank volt eddig a nemzetgazdászati hitelnek egyedüli főkútforrása, tehát csakis mint ilyen, t. i. nemzetgazdászati hitelintézet

jöhét figyelembe, és lehet tárgya további vizsgálataknak.

Mindenekelőtt önként értetődő dolognak kell elismerni azt, hogy mindenki, ha hitelt vesz igénybe, annak fedezetére elégséges tulajdon értéket kimutatni és fedezetül lekötöni tartozik.

De szintugy önként értetődik, hogy miután a nemzetgazdászati hitel nem adósság csinálás, melylyel a hitelvevő saját értékének összegét csökkenti, hanem csak oly előlegezés, melyet vagy beruházásra, vagy felszerelésre, vagy tökéletesítésre, vagy végre kintartásra használ, tehát főleg ugy tekintendő, mint saját lekötött értékének mozgosítása, mely a kereseti munkának nemzetgazdászati jellege, tehát elháríthatlan szükség, vagyis kényszerűség arra nézve, ki hitelt vesz igénybe: e kényszerűséget neki hátrányára fordítani nemzetgazdászati hiba és méltánytalanság volna; azaz ha már minden nemzetgazdászati munka reá szorul a hitelre és a hitelt neki megadni kell: kell, hogy a hitelezés minél olcsóbb legyen, nehogy drágasága által lehető haszna megsemmisüljön.

A hitelt igénylőre tehát két szabály kétségtelen, először, hogy a mekkora fedezete, akkora legyen hitele; s másodsor, hogy a hitelnek ára, a kamat — lehetőleg alacsony legyen.

Ebből folyólag a hitelintézet irányában szinte két követelés áll, t. i. hogy annyit legyen képes hitelezni, amennyit a nemzetgazdászati munkaerő és fedezetül szolgáló érték igényel és biztosít — és hogy a lehető legkisebb kamatra nyujtsa hitelét.

E második tételnek még egy második igazolása

van. Minden ország termelésének értékesítésében minden más országgal versenyez. A versenyzés megállására nézve csak egy feltétel bír döntő befolyással, t. i. a termelésnek olcsó kiállítása. Ha a hitel, mely nélkülözhetlen a termelő munkára nézve, drága, a termelésnek tárgyai, a hitelnek arányában, szinte megdrágulnak, és versenyre képtelenné válnak, mi által az összes nemzetgazdasági forgalom lehetetlenné, mert károsítóvá válnék.

Ha tehát a hitelintézetnek annyi pénz felett kell rendelkezhetni, a mennyi egy egész ország fejlődő nemzetgazdasági munkájának hitelére elégséges: akkor világos, hogy a pénznek szükségelt mennyiségét nem a hitelintézet szabhatja meg, hanem megszabja azt a fejlődő nemzetgazdasátnak igénye, mely folyton változó lehet, nőhet, apadhat, a szerint, a mint a fejlődés kezdődik, vagy már megállapodik; mert a kezdődő fejlődés beruházást igényel, a teljes fejlődöttség eredményben tőkésít, tehát a hitelt nélkülözheti, az előlegezést vissza adja.

Ebből feldertül, minő veszély létezik egy ország nemzetgazdasági fejlődésére nézve azon felfogásban, mely a pénzt árúnak tartja. Áruvá csak akkor válik a pénz, ha kevesebb mennyiségben létezik, mint amennyi egy országnak nemzetgazdasági forgalmára okvetlenül szükséges. Ily helyzetben természetes, hogy miután a szükség nagyobb, mint a pénzmennyiség, a létező mennyiség után mindenki kapkod, és hogy elnyerje nagyobb kamat adásra kénytelen; de lehetetlen vele boldogulnia, mert a nagy kamat termelésének árát megdrágítja és versenyképtelenné teszi.

Elég és olcsó pénz tehát azon eszköz, mely a kereseti munkának nemzetgazdászati sikerére okvetlenül szükséges.

E két dolog azonban különféle szempontból itéltetik meg. Különböző felfogások léteznek azon mennyiségről, melyet elégnek tarthatni, valamint azon kamatlábról is, mely olcsónak volna mondható. A vélemény különbségnek csak egy lényeges alapja van, és ez ama feltevés, hogy azon esetben, ha a pénz bőségben van, csökkenik értéke a nemzetgazdászati érték-tárgyakkal szemben, melyeknek ára ezért felszöknek — miben a pénz és más értékek arányának megzavaródását, mint hátrányt akarják felismerni.

Tényleg tagadhatatlan, hogy oly időkben, a midőn a pénz tulságos bőségben forgott, értékezikkek általában magas árakat nyertek. De ezen szembeszökő drágasága az értékezikkeknek, mely rendkívülinek mondható, csakis kivételképen oly pénz, helyesebben oly pénzjegy — és tüzetesebben oly papírpénz létezése mellett volt észlelhető, melynek valódi értéke nem is volt, mert semmiféle fedezettel nem birt. Ércpénz nem veszitheti el értékét, valamint olyan pénzjegy sem, melynek valódi, azaz fedezetre alapított értéke van. Azon változás pedig, mely a közte és egyéb értékezikkek között — jelesen a termények értékének arányában időnként tapasztalható, nem a pénz értékét illeti, hanem a terményét, mely mint áru természetesen annál drágább, minél ritkább. Bő termés lenyomja a termények árát, szűk termés pedig emeli. A magas ár itt nem a pénz értékének fogyatkozását jelenti, hanem a termények szükségét. Ezen arányváltozásból tehát

azt következtetni, hogy a pénznek bősége károsná lehetne — helytelen.

Sőt ellenkezőleg, kézzel fogható, miként az esetben, ha mostoha évek beálltával nélkülözhetlen termények szükségére igen magas árakat okoz, annál több pénzre van szükség, különben beszerzésük lehetetlen volna. Azon eseteken kívül, a midőn szűk termés okozza némely cikkek drágaságát, a többinek megdrágulásától tartani nem kell; mert eltekintve attól, hogy a nemzetközi verseny mindig árcsökkenést okoz, az összes nemzetgazdasági tevékenység arra törekszik, hogy minél olcsóbban adhassa készletét, tehát sohasem fekteti számítását azon körülményre, hogy pénz lehet sok is, kevés is.

Igen jól meglehet tehát egymás mellett bőséges pénz és olcsó terményár, aminthogy jó termés mellett mindenkor tapasztalható. A föld és fekvőségek árának felszökkenése szinte nem a pénzbőségnek tulajdonítandó, hanem jövedelmezőségének. Bárminő pénzbőségben is alászáll a fekvőségek ára, ha megfogyatkozik jövedelmességük.

Végül rendes, egészséges fejlődés mellett, minél több pénz van, annál olcsóbb árakra kell, hogy leszálljanak a nemzetgazdasági munkának készletei; mert minél több a pénz, annál több fog fordítani a kereseti munkának tökéletesítésére, és ez által annál tömegesebben nyújtja a munka saját eredményét, mely ismét annál versenyképesebb — tehát olcsóbb leendő. A kamatláb olcsósága ellen pedig azon észrevétel foroghat fenn, hogy könnyelmű hitelvételekre csábíthatna. Ha e könnyelműség a kölcsönvevőnél létezik, abból

még éppen nem következik, hogy a kölcsönadónál is meglenne; ha pedig ez elég körültekintő: a hitelkérésnek könnyelműsége ártalmassá nem válhatik.

A kamatláb olesósága ellen csak egy érdek jajdulhat fel, és ez a tőkepénzesek érdeke, kiknél a tőkebirtok keresetté vált, kiknél tehát a kamatlábnak leszállása keresetfogyatkozást jelent. Ha immár a tőke, mint kamatozó birtok a nemzetgazdászati munkával egyenlő hivatással bír, akkor a tőke, keresetképeség tekintetében, szinte egyenlő tekintetet igényelhetne, és megkövetelhetné, hogy keresetképességét az állam, nemzetgazdászati szempontból, hasonlólag mint a munkáét, előmozdítsa, védje, vagy legalább ne rontsa. És ez egyik főfontosságú kérdése nemzetgazdaságunknak, melynek megoldása ép oly fontos, mint strgös; a tőkének eddigi fogalma merőben a tapasztalati élet tényeiből vonatott le, de tudományosan tisztázva még nincs.

A tőke fogalmának tüzetes meghatározásánál különbséget kell tenni a tőke szónak divatos értelmezései között. Tőke vagyonnak neveztetik az is, mely bármiféle jövedelmezést ad, és mint jövedelmező vagyon megkülönböztetik jövedelmétől, mely szinte vagyon. Ezen értelemben egy ház tőkének vétetik, a házbér jövedelemnek; egy földbirtok is tőkének tartathatik ezen értelemben, melynek jövedelmét a bérleti járandóság képezi. Háaz és föld azonban nem az, a mit a tulajdonképeni tőkének értelme jelent; lehet az törzsvagyon, alapvagyon, fővagyon, vagy bármi nevezetti, de tőkének nem mondható. Összegyült tetemes pénzmennyiség is néha tőkének mondatik,

azon értelemben, hogy alkalmas jövedelmező elhelyezésre; de ha elhelyezése valamely vállalkozásra történik, már nem tőke, hanem befektetés, vagy beruházás.

A szoros értelemben vett tőke azon pénzösszeg, mely kamatozásra kölcsönöztetik; a pénz tehát csak az által válik tőkévé, hogy kamatra adatik kölcsönképen, és csakis pénz lehet ekként tőkévé, más vagyon pedig csak akkor, ha értéke pénzben kifejezve kölcsönöztetik. Tehát a kamat teszi a pénzt tőkévé; a míg a pénz nem kamatoz, addig csak készlet.

A tőke immár ezen utóbbi értelemben több szempontból vétethetik tekintetbe; u. m. jogi, nemzetgazdasági és erkölcsi szempontból; és a mennyire ez szabatosan nem tétetik, a tőkének jelentősége, fontossága és jogosultsága tisztába nem hozathatik.

Jogi szempontból azon kérdés támadt iránta, ha vajjon megengedhető-e általában a kamatnak követelése egy kölcsön adott pénzösszeg után? És e kérdésben már megoszlott a világ nézete; a kereszténység a kamatszedést általában uzsoráskodásnak tartotta kezdetben, és habár későbbi időkben engedett is szigorúságából nézetének, a mennyiben egy bizonyos kamatlábot szentesített, és csak az annál magasabb kamatot tartá uzsorának, mégis e felfogás szerint a kamatszedés lényegileg tiltott kereset volt, melyet, ha ma már ki nem lehetett irtani, korlátolt, hogy legalább részben — p. o. 5⁰/₀ felül — ne gyakoroltathassék. Ez volt a legterjedtebb felfogás a kamatnak jogi minőségéről az uzsora törvények megszűnéséig.

E felfogás azonban csak dogmatikus szemponton

állott, és sem a tudomány, sem az általános erkölcs tan nem fogadta el.

Tudományos szempontból a kamatnak jogi igazoltsága iránt élénk és érdekes vita folyt le Bastiat és Proudhon között a negyvenes években, melyet feszült figyelemmel kísért a tudományos világ, de kielégítő siker nélkül; mert Proudhon, ki még a tulajdont sem ismerte el jogosultnak, a kamatnak igazolatlanságát, mint önként érthető dolgot fogta fel — holott Bastiat a nemzetgazdászati munkának keresetképes ségét jogosultnak kimutatván, azt egy ugrással a munkának eredményére is kiterjeszté, miben pedig már nem volt begyőző okoskodása.

A létező jogelmélet a létező törvények tételeinek elmélete; a mennyiben tehát egy bizonyos arányon felül a kamat uzsorának tekintetett, jogi szempontból a kamatnak igazoltsága elvileg nem volt elismerve. csak tűzve; de miután tiltott nem volt feltétlenül a kamat, megtagadva sem volt jogossága. Törvényhozás felel a mai jogállapot e felfogásnak; az újabb törvényhozás akkor, a midőn az uzsoratörvényt megszüntette, negatív intézkedést tett — azaz sem rendezte a kamatlábat, melylyel azt jogositotta volna, sem meg nem tiltotta, melylyel jogosultságát megtagadta volna; egyszerűen kitért a megoldás elől, és magára hagyta a kérdést — és helyesen, mert érezte, ha nem is tudott magának számot adni felőle, miként a kérdés nem a jogi szempont alá tartozik, tehát abból helyesen meg sem oldható.

A jogi szemponthoz legközelebb esik az erkölcsi szempont; mert minden jogelmélet, ha általános

akar lenni, egy bizonyos rendszerére az erkölcsiségnek támaszkodik, és mint ennek folyománya, igazolását is ebben keresi. Ha immár ezen erkölcsiségnek kútforrása nem dogma, azaz vallásbeli tétel, hanem egy elvont általános, tehát merőben tudományos erkölcsstan: úgy annak szabványai az egyénnek csak azon cselekvényeire vonatkoznak, a melyekben teljes szabadsággal bír az elhatározás; ámde az élet fenntartása és a fejlődés eszközeinek beszerzése nem az egyéni tetszéstől függ, hanem az feltétlen erkölcsi kötelesség; ha tehát azon kölcsönt, melyre önfenntartás tekintetéből szüksége van az egyénnek, kamat nélkül meg nem kapja, kénytelen azt kamatra is felvenni. A kamatfizetés tehát tiltva nem lehet. De a kamat követelése sem lehet tiltva; mert ha a kölcsönzőnek fenntartási eszköze a tőke: annak használata csakis a kamatból származhatik, tehát reá nézve is a kamatvétel kényszerűség, mi tiltva nem lehet.

Az erkölcsstannak szabványai tehát, melyek, mint fentebb érintetett, csakis az egyénnek szabad elhatározású cselekvényeire vonatkoznak, nem nyujtanak felvilágosítást a kamatnak helyes vagy helytelen, erkölcsi vagy erkölcsstelen volta iránt, azon okból mert a kamat az anyagi életnek rendszerében, a társadalmi munkásság körében, a nemzetgazdászati terén mutatkozó fejlődési processusnak egy tüneménye, melylyel az erkölcsstannak eddigelé felállított rendszerei tisztába nem jöhetnek, miután sem az anyagi, sem a szellemi életnek körét saját magukéba felnem karolták, hanem ellenkezőleg kizárták, vagy legalább figyelmen kívül hagyták.

Eldöntetlen maradván a kamatnak jelentősége, erkölcsiség szempontjából általában, fennmarad mégis egy neme a kamatlábra vonatkozólag, melynek magassága ellen legalább az erkölcsi érzet felháborodhatik. Ezen erkölcsi felháborodás a kamatnak aránytalanságában meríti alapját, mely aránytalanság ismét a létező viszonyokból ismertetik fel. Pénzbőség mellett magas kamat aránytalannak látszik, és akkor felháborodás lehet ellene; de pénzszükségben a magas kamatban az erkölcsi érzület is megnyugszik. Ámde pénzbőséget előteremtteni az erkölcsen nem képes — hanem csak a nemzetgazdászati fejlődése lehet képes; feltűnt tehát, hogy a kamat, és a mire az vonatkozik, a tőke fogalmának tisztábazozatala nem az erkölcsen körébe vágó feladat, hanem a nemzetgazdászatiéba. hová azt maga az erkölcsen is utalja, ha kamat nélkül, vagy kisebb kamatra inkább óhajtja a kölcsönt, mint kamattal vagy nagy kamattal; csakis a nemzetgazdászati fejlődése lévén képes azt eredményezni, hogy a kamatláb folytonosan alább száljon és idővel jelentéktelenné váljék.

Az erkölcsiség szempontjához legközelebb esik a Culturának szempontja. A culturának szabatos fogalma megállapítva még alig van; mert az eddigi tudományoknak alkatrészét nem képezi. Sem a jog, sem a törvények, sem államtan, sem nemzetgazdászati, de még maga a bölcsészet sem foglalkozik vele; a közéletben nem egy feltétlen eszmét jelez, hanem csak arányt, azaz valami többet ott, hol culturát lenni elismerünk, mint ott, hol azt nem találjuk. Ha culturának létét elismerjük Angolországban, ellenben pedig nem

találunk culturát Törökországban, ugy ezzel azt jelezzük, hogy Angolország több vagy nagyobb anyagi, szellemi és erkölcsi erővel, vagy kincscsel bir, mint Törökország. Az eszmének sulya a többre és nagyobbra vonatkozik egyedül, mert általában véve minden országban van egy bizonyos mértéke az anyagi szellemi és erkölcsi erőnek, mely nélkül fennemállhat. Ezen több vagy nagyobb a fejlődés eredménye; helyesen vétethetik tehát a fejlődés a cultura fogalmának; mert anyagi, szellemi és erkölcsi fejlődés a culturának processusa, a fejlődöttség pedig a cultura teljessége.

A fejlődésnek, mint culturának szempontjából tehát szinte felállitható a kérdés, ha vajjon megengedhető-e a kamat általában és különösen a nagyobb kamat?

Önként értetődvén, hogy nem a dolgoknak, hanem mindig csak az emberi egyénnek fejlődését jelenti a cultura; szabatos fogalmából az emberi egyénnek anyagi, szellemi és erkölcsi fejlődése bontakozik ki, mint tartalom. Az egyénnek anyagi fejlődéséhez anyagi dolgoknak birtoka is szükséges; a birtokból tulajdon fejlődött ki, a tulajdonból a használat módjának szabad választása; és itt a kamat párhuzamosan tűnik fel a haszonbérrel; tőkéből kamat jár, mint földbirtok után haszonbér; a mig tehát tulajdon lesz, addig haszonbér és kamat is lehet; mert a pénz ép oly tulajdon, mint a föld. A culturának, mint fejlődésnek, sem haszonbér, sem kamat ellen kifogása nem lehet; de sőt mindaddig a mig az ember csak mint egyén vétetik figyelembe, eltekintve azon polgári vonatkozá-

soktól, melyek közte és állam vagyis többi polgártársai között léteznek fejlődésének érdeke azt kívánja, hogy minél több kamat és haszonbér illesse meg, mert minél fejlődöttebb, azaz gazdagabb anyagi állapota, annál szabadabb ezen téren, és jobban hozzáláthat szellemi és erkölcsi fejlődéséhez.

De ha viszonyban gondoljuk az emberi egyént az állammal, a polgári társasággal, a melyben tetteg létezik, és magát a fejlődést és culturát is az egész államra terjesztjük ki, akkor a dolog másként áll; a művelt állam kívánhatja ugyan, hogy egyes polgárainak minél több jövedelme legyen keresetben, haszonbérben, vagy kamatban, de csak azon feltétellel, hogy azon kereset, haszonbér vagy kamat, mely az egyik polgárnál anyagi fejlődést eredményez, a másiknál anyagi pusztulást ne okozzon. Tehát az állami, vagy polgári társaság összességének érdekében szüremazhatik csak annak szükségé, hogy egyes polgároknak jövedelme korlátoltassék azon esetekben, hol e jövedelem másoknak kárából származnék. Könnyen képzelhető tehát, hogy lehet és van helyzet, a melyben egyes polgárnak fejlődési érdeke az összes polgári társaságnak fejlődési érdekével összeütközésbe jön, a mint hogy nagy haszonbér létezése esetében a tulajdonos érdeke a bérlőével, magas kamatláb létezése mellett a kölcsönadó érdeke, a kölcsönvevő érdekével valóban összeütközik. Ily ütközések, ily ellentétek magának a fejlődésnek a culturának ellentétei, és csakis a culturának helyes fogalma adhatja a magasabb szempontot, a melynek alapjáról megoldhatók, megszüntethetők.

Hogy nagy vagyon képződjék egyeseknek kezén, akár fekvőségben, akár pénzben, az magának a culturának, a fejlődésnek érdekében történik; ha minden egyes polgárnak csak annyi vagyona lenne, a mennyi az összes állami értékből egyenlő felosztás szerint mind-egyikre jutna, az összes állami polgárság egyenlően szegénynek mondhatnák, oly aránytalan kevés az országoknak összes értéke a népségnek összes számához képest. A nemzetgazdászati állapot tengődőnek mondhatnák, és egy polgár sem volna kivéve a létérti küzdelem sanyarú terhe alul; magasb és nemesebb irányt a fejlődés alig volna képes nyerni a mindennapi kenyér kereseténél; alig van Európának állama, mely hét, nyolcz százados fennállás után is ennél többre lehetne ezidőszerint. Hogy tehát a fejlődés anyagi, szellemi és erkölcsi tekintetben a földhözkött szegénységnek vágyait és törekvéseit felülmuló irányban haladott, emelkedett, szépült és nemesedett, csak azon körülménynek tulajdonítandó, mert a néhányoknak kezében felszaporodott anyagi tehetség, szellemi képesség és erkölcsi emelkedés magasabb röptü vágyaknak szentelhette erejét mint a létérti küzdelemben lefoglalt szegénység. Tudomány, művészet és finomság azon országokban haladott leginkább, melyekben aránylag számosabb gazdagosztály létezett. Ez volt a vagyon felszaporodásának haszna egyeseknél a culturára vonatkozva. De ez napjainkban már túlhaladott szempont. Azon cultura, melyet a vagyonszaporodás egyeseknél eredményezhetett, ma már kibontotta tartalmát, újabb haladást felmutatni nem képes, sőt részben visszaesést mutat fel. Hajdan a rendi államszerkezet

mellett, a nagy vagyon birtokosa nagyobb és fontosabb szolgálatot tett a hazának a kisebb vagyonú birtokosnál; mert mindenkinek honvédelmi kötelezettsége arányban állott hűbéri birtokával. Ma mindenki egyenlően adózik a hazának szolgálatban és terhekben, akár gazdag, akár szegény, — de sőt a mai kornak szelleme több áldozatot igényel a mai szegénytől az egykori gazdagoknál. Ma mindenkitől megkivántatik, hogy anyagi tehetséget, szellemi képességgel és erkölcsi emelkedéssel birjon, melylyel mint alkotmányos, művelt és fejlődött állampolgár ezen állampolgárság minden viszonyainak és kötelezettségeinek megfelelő áldozatot hozni birjon is, tudjon is, akarjon is. Ma tehát állami érdekké vált, hogy minden polgárnak kezében szaporodjék fel annyi vagyon, a mennyi egy művelt és fejlődő állampolgári helyzet igényeinek megfelelni elégséges.

Azon culturalis érdekhez tehát, mely fenntebb érintetett, hogy t. i. legyenek egyesek, kiknek kezeiben tetemes vagyonszaporodás található, ma azon másik érdek is csatlakozik, hogy t. i. minden, vagy legalább minél több polgárnak kezében legyen, ha nem is tetemes legalább elégséges vagyon arra, hogy állampolgári hivatását vele fenntarthassa — és ezen második érdek, mely a cultura szempontjából közhaladásnak, a politika szempontjából közművelődésnek, a nemzetgazdászat szempontjából közvagyonosodásnak nevezetik, ma már döntőbb kezd lenni azon okból, mert többben vannak általa érdekelve, és ezen többség maga intézi saját culturalis, politikai és nemzetgazdasági érdekeit. A feladatnak megoldása pedig tüzetesen

a nemzetgazdászati tudomány keretén belül történik; de azon tudományén, mely a nemzetgazdászatot az államtan alkotó részeként tekinti, magát az államtant is pedig a cultura a fejlődés eszközeként.

Azon nemzetgazdászati, mely az állam és cultura érdekének egyenlően szolgálni hivatva van, képes megvédeni a nagy birtokot és mégis elősegíteni a közvagyonosodást, és a kettőnek érdekütközését elhárítani, sőt érdekszövetkezését elősegíteni.

A feladat megoldásának eszköze a kamatlábnak kérdése.

A nagy vagyon, mely egyeseknek kezében felszaporodott, a tulajdonos tetszése szerint bármikor átváltozhatik pénzzé, és rendszeren átváltozik, ha a pénz kamatozás által több, vagy biztosabb, vagy kényelmesebb jövedelmet nyújt a fekvő vagyonnál. Mihelyt tehát szaporodni kezd azoknak száma, kik jobban szeretnek pénz által keresetet üzni, mint egyéb nemzetgazdászati érték által: bizonyosnak vehető, hogy a tőke több, vagy biztosabb vagy kényelmesebb keresetet nyújt, mint földmivelés, ipar, vagy kereskedés. Ennek következménye az hogy földmivelés, ipar és kereskedés elhanyagoltatik, és a tőkésítés mint kamatszerzés uralgó iránynyá váland a nemzetgazdászati téren. Ezen irány pedig általánossá válván, lehetlenné tenné bármi országnak is fennállását. A ki kamatból megbir élni, az többé nem dolgozik, tehát a nemzetgazdászati munkásság tekintetében elveszett, elpazérolt erő; csak fogyasztja a nemzeti termelést, de nem szerez hozzá semmit. Minél többen lennének ilyenek, a nemzet-

gazdászat annál több termelő erőt és képességet nélkülöznie, és ezen irányban haladva megsemmisüléséhez folytonosan közelednék.

Minél nagyobb a tőkének kamatja, annál nagyobb hajlam fog mutatkozni a tőkebirtok után; a kamatlábnak emelkedése tehát mindig a nemzetgazdászati munkaerőt fogja kevesbiteni; mert több erőt elvon a termeléstől — és ebből világos a magas kamatlábnak káros volta a nemzetgazdászat fejlődésére nézve. A nemzetgazdászat tudományának feladata tehát, minél alacsonyabb kamatlábat biztosítani, hogy ez által egyrészt a nemzetgazdászati munkaerőnek tétlenségi hajlamát ellensúlyozza — másrészt a kereseti munkának nélkülözhetlen létfeltételét, az olcsó hitelt biztosítsa. És innét felderül, hogy az alacsony kamatláb feltétele az olcsó hitelnek; ez feltétele a munka keresetképességének; ez feltétele a nemzetgazdászati felvirágzásnak; ez feltétele az állami erő fejlődésének; ez végül egyedüli biztosítéka az általános cultura haladásának; hogy tehát a közművelődés érdekében a nemzetgazdászati munkának, olcsó hitel által, keresetképességet biztosítani — oly feladat, melyet a nemzetgazdászati téren haladék nélkül megfejteni az államnak elodázhatlan kötelessége, mit pedig a bankügynek ezélszerű rendezése által eszközölhet.

A nemzetgazdászat tudományának tehát két feladata van napjainkban, az első: megvédeni és biztosítani az eddig képződött nagyvagyonnak korlátlan keresetképességét — és ez megtörtént az uzsora törvényeknek megszüntetésével, mi által a tőkének korlátlan kamatszabadság biztosított. A második; a nem-

zetgazdászati munkának biztosítani a korlátlan és olcsó hitelt, mi által keresetképesége biztosított; és ez történik a bankügy rendezésével, mi további vizsgálatainknak tüzetes tárgya.

Ha áll az, mit fentebb kiderítettünk, hogy t. i. a kereseti munkának korlátlan és olcsó hitelt biztosítani kell -- akkor a bankügynek rendezésére szolgáló kiindulási pont könnyen feltalálható. E kiindulási pont azon tételben fekszik, miként a bankügyet magánkeresetnek eszközévé tenni nem lehet, tehát nem szabad.

A tőke, magánkézben, kereseti eszköz; természeténél fogva tehát az leendő törekvésének célja, hogy minél magasabb kamatlábon értékesíthesse magát; ezen természetes törekvésnek útját állani az uzsora törvények megszüntetése után semmiféle törvényhozás sem lehet képes, amint hogy nem is feladata a kamatlábat szabályozni, mi a keresetképeségnek korlátozása lenne.

A kamatlábat csak a kifejlett nemzetgazdaság maga képes korlátozni a kínálkozó tőkének kölcsönös versenye által; igen de ehhez tőkének létezése kívánatnék olyan bőségben, mely a nemzetgazdászati hitelkereslet mértékét felülmulná; ámde Magyarország még nem bír tőkékkel, és elégséges tőkékkel fél század mulva fog talán birni, feleslegesekekkel még későbbben. Oly rendszabályt ajánlani hazánkban, minő jó lehet Angolországban, Belgiumban és Hollandban, avagy bármely más tőkegazdag országban — biztos elbukására szolgálna anyagi fejlődésünknek; Anglia elég okos volt nem szégyenleni vámrendszerével örködni iparának fejlődése felett; most pedig miután világke-

reskedése és gyarmati politikája öt világrészből oda szivárogtatá az aranyat és ezüstöt, és annak segélyével ipara a kifejlődésnek legfőbb fokán áll: hirdeti szintoly okosan a szabad kereskedés elvét, és érvényesítésére politikájának és hajórajának egész erejével mindenütt sikra száll. Neki most szabadság kell, hogy gyárai készletét és tőkéit az egész világon hasznosithassa. E rendszer a népgazdaszatnak nemzeti szempontjából tökéletesen helyes arra nézve, ki érvényesíteni bírja — de szintoly káros arra, kinek azt tűrni kell.

A ki Anglia példáját akarja ajánlani, ha őszinte, ajánlja azt, a mit Anglia akkor tett, a midőn sem tőkéje, sem ipara nem volt; és vajjon kitől kért Anglia azon időben pénzt arra, hogy ipart teremtsen és bankot alapítson? — Önmaga teremtett magának mindent; és mert nem kéregetett másutt, feltalálta módját, hogy mind iparát, mind tőkéit más nemzetek vagyonából és azoknak rovására megszerezte magának.

Azt sem lehet elfogadni, hogy a magántőkéek, ha léteznének is, kölcsönös verseny által alacsony kamatlábat fognak eredményezni; mert ehhez szükséges volna, hogy a nemzetgazdaszati ipar fejlődésének igényeit felülmulja a tőkéek sokasága, mit pedig egy század mulva sem érhetünk el.

A tőkebirtokosoknak társulata sem biztosítja az alacsony kamatlábat. A társulás, p. o. egyesületi bankok alakjában, az egyesült tőkéeknek csak előnyt szerezne egyesült erejűknek tulnyomó befolyása által. Látjuk minden hatalmas banknál, hogy a kamatlábnak felemelését mindenkor kényük szerint eszközlik, és az államnak szava sincs hozzá.

Magyarország kétszeresen elmaradott nemzetgazdasági fejlődésében. Először általában elmaradott földmivelés, ipar és kereskedés tekintetében; kereskedése tulajdonképp csak belforgalom, de nem világkereskedés, mely más országból tőkét takarítani maga javára képes lenne. Ipara nincs, ha csak saját szükségletére kellő ipart értünk is; a külföldre versenyképes iparról pedig álmodni sem mertünk eddig. Földmivelése csak megindult, de még csak annyi tábor pajtánk sincs, mely terméstünket az elemek pusztítása ellen védje; barmaink, munkásaink elégtelen és kezdetleges hajlékokban tengenek, miket évente tizedel a tüzvész. Tulajdonképpen építkezés, minőt egy fejlődött gazdaság személyzete, barmai, készletei, eszközei és összes ipara megkíván, csak ritka kivételként található leggazdagabb nagybirtokosainknál, de általában nemlétezőnek mondható. E célra tehát beruházásként országunk területe alig sejtett nagyságu tőkét igényel; ha pedig hozzá adjuk az ipar és kereskedés megalapítására és szilárdítására szükséges összeget: hazánknak összes nemzetgazdaságához mérve, ezer millió forint nem csak nem nagy, de elégtelennek inkább mondható.

Tegyük fel immár, hogy a külföld képes és hajlandó lenne, annyi tőkét hazánkba juttatni — mi lenne ennek évi kamatja? Éppen azon 60—80 millió forint, melyet hazánk évente a külföldnek fizetni tartoznék, még mielőtt tudná, ha vajjon képes lesz-e a külföldről saját termelésének áráként bármit is behozni, mert a versenyképességnek kérdése még minden kérdések között a legnehezebb és megdöntheti még magát a nagynehezen megalkotandó ipart is.

Drága tőke tehát nemzetgazdászataunkra nézve általában biztos veszély volna.

De elmaradott nemzetgazdászati fejlődésünk méginkább viszonyítva más nemzetekéhez, és itt a második veszély. Hazánk földjének gazdagsága tartott fel eddig; de meddig fog az birni a természeti gazdagságai? Ime alig husz éve, hogy a külföldre is számítva termelünk, és máris jelei mutatkoznak a kimerülésnek; a kimerült földnek jóvátételére már nem elég a befektetés és beruházás; egy hold rossz földnek jóvátétele aunyiba sőt többbe kerülhet, mint annak egész ára; és még egyéb is kell hozzá — idő, mit magas kamatért sem kaphatni. Ha tehát a befektetés és felszerelés költségén kívül még a termőerőt is úgy kell beszereznünk a föld számára: ki képzelheti termelésünket versenyképesnek a külfölddel szemben magas kamat mellett?

Drága tőke tehát, nemzetgazdászataunkra nézve, a versenyképesség tekintetéből kétszeresen volna biztos veszély.

Az eddigi jegybankrendszer hazánkra nézve általában haszonvehetlenné vált nemzetgazdászati fejlődésünknek elkésése miatt.

Oly jegybankrendszer, mely jegyei értékének biztosítására érczalapot tartani kénytelen, az érczalap értékének kamatját mindig elveszti, és e veszteséget a kamatláb emelése által pótolni kénytelen, tehát olcsó kölcsönt nem adhat. Miután pedig a bankjegy mindig nemzetgazdászati értékkel van fedezve, az által, kinek részére kölcsönként adatik: világos, hogy az érczalapban fekvő érték, teljesen szük-

ségtelen biztosítás, és a kamatlábnak merőben felesleges megdrágítása.

A bankügy rendezése tehát, nemzetgazdasági tekintetben csak úgy fog haladást tanusítani, ha minél olcsóbb kamatnak biztosítását nyújtja eredményül. Erre csak egy mód van, és ez, az ércalap nélküliítése — ezt tehát lehetővé kell tennie, és pedig úgy, hogy annak daczára a bankjegy egész értéke, minden viszonyok között teljesen biztosítva legyen.

E feladat megoldásának vázlatát következőkben adjuk:

A jegybank nem lehet állami intézmény.

Az állami hatalom oly jegybankkal, mely tetszés szerinti mennyiségben bocsájthatna ki pénzjegyeket, melyeknek értékét csakis, avagy főleg az állam jövedelmei fognák biztosítani, visszaélhetne, és ebben a nemzetgazdaságra nézve a legnagyobb veszély rejlik.

De magánintézmény sem lehet a jegybank.

A pénzjegy kibocsajtása, az államtan eddigi elméleti szerint, kizárólag állami jog; e jognak gyakorlata tehát csak szabadalomként ruházhatnák magán vállalkozókra; és a szabadalom minden irányban veszélyt rejt. Veszély a nemzetgazdaságra nézve, ha fedezetlen pénzjegy jön a forgalomba, mert az értékét vesztett pénzjegy teljesen az állam lakosságának kárára háramlik. Ha pedig fedezettel elláttatni kell: a fedezet mennyisége tekintetéből, az államhatalom befolyása alá kerül a magán bank is, és e befolyás káros hatását elhárítani nem lehet. Ha végre a pénzjegy teljes fém-

fedezettel bir: annak minden haszon nélkül elvesztett kamatját a magánbank a kamatlábnak magassága által kénytelen visszaszerezni, mi a hitelnek megdrágulását elháríthatlan következményül eredményezi.

A jegybank, természeténél fogva, nemzetgazdasági intézmény, melyben az állam és magánértékforgalom akként rendszersítettetik, hogy mindegyiknek érdeke kielégíttessék, a nélkül, hogy az egyiknek előnye a másiknak hátrányára szolgálna.

A pénzjegy kibocsátás állami jog, valamint a pénzverés joga. De két momentumot kell benne megkülönböztetni, u. m. a pénzjegynek előállítását és forgalombatételét. A pénzjegyek előállítása feltétlen joga az államnak, valamint az ércpénznek veretése; de a bankjegyek forgalombatétele csak feltételes joga, a feltétel pedig az, hogy fedezete legyen. Az ércpénz önmagában bírja értékét, a pénzjegynek értéke csak a fedezetben van.

Miután immár állami jegybankok éppen azért nem czélszerűek, mert fedezetnélküli, tehát értéktelen pénzjegyeket bocsájtanak forgalomba, melyek a nemzetgazdaságot károsítják: a jegybank létesítésének feladata akként oldandó meg, hogy a jegybank fogalmában rejlő állami, magán és nemzetgazdasági jogok és érdekek egymástól külön tartva megovassanak és kiegyenlítve biztositassanak. Lássuk e jogokat és érdekeket egyenként.

Állami jog a jegybanknak fogalmában a pénzjegy előállítás. E joggal, amint a pénzveretéssel is,

lehet előny kapcsolatban, és ezen előnynek biztosítása állami érdek; ezen érdeknek eredménye követelésben kamat, vagy provisió, vagy illeték — tartozásban pedig az, hogy az állam a pénzjegyeket valóságos pénz gyanánt elismerje, tehát törvényesítse, azaz saját pénztárainál fizetésekben elfogadja.

Az állam tehát tartsa fel magának a pénzjegyek előállítását, követelje magának a hasznot, mit e jognak gyakorlata eredményez, de adja meg a pénzjegyeknek törvényesítését.

Nemzetgazdasági jog a jegybank fogalmában az, hogy ne lehessen forgalomban pénzjegy, melynek fedezete nincs; és nemzetgazdasági érdek, hogy a hitel oly olcsó legyen, hogy a termelésnek versenyképességét előmozdítsa, vagy legalább oly drága ne legyen, hogy azt akadályozhassa. E joggal és érdekekkel viszonyos a kötelelenség, a bankügynek ezen iránybani kezelése felett örködni, és a kivitelben közreműködni.

Magánjog a jegybank fogalmában a hitelnek igénye; magán érdek a hitelnek elégsége, magán kötelelenség a hitelnek biztosítása, azaz fedezet nyújtása a hitelre vett pénzjegyekért.

Egy országos jegybanknak szervezetében tehát a pénzjegyek előállítását az állami hatalom közege eszközlené, mely egyuttal az előállított összegnek forgalombatétele felett ellenörködnék. Ennél több befolyása a bankügybe nem lehet és nem is kell.

A nemzetgazdaságat érdekét képviselné egy országos közeg, mely a pénzjegy készletet számban tartja; nemzetgazdasági értékekre kölcsönként for-

galomba bocsájtatja, és a fedezet megléte felett örködik.

A magán érdeket képviselnék a hatósági közegek, melyek a hitelt igénylő polgároknak fedezeti értékét meghatároznák, a kölcsönt megszavaznák, a fedezeti és kölcsönokmányt beszolgáltatnák, és az elhelyezett tőkék utáni kamat jövedelmet kimutatnák.

Mint állami közeg az országnak kormánya járna el; az országos közeg a törvényhozás mindkét házából, a földbirtok, ipar és kereskedés képviselőiből alakítandó bizottságból, a hatósági közeg a kormány megbizottjából és a törvényhatóság által választandó bizottságból állana.

A kamatlábat időről időre a törvényhozás állapítaná meg és ugyanaz rendelkezne a kölcsönök után bejövő kamatok felett.

Az országos bankbizottság tehát ellenőrzi a pénzjegy-sajtó működését és átveszi a bankjegy készletet; szétküldi a fiók (hatósági) bankbizottságoknak és tőlük bekívánja a fedezeti okmányokat a kiadott tőkékről. Az ország pénzügyére ellenőrizteti az országos bankbizottság működését a pénzjegy készlet és a fedezeti okmányok értékének nyilvántartása által, és beszedeti alantas közegei által a kölcsönöknek kamatait. A hatósági bankbizottság ki adja a kölcsönt, beszolgáltatja a hitelezési okmányokat.

Ezen egyszerű szerkezettü bankterv feleslegessé tesz minden magyarázatot, és további értelmezése csak kapcsolatban azon elenvetések megczáfolásával kerülnend elő, melyek egy önálló magyar bank létesítése tekintetében nyilvánultak.

Az egyedüli cél, melyre egy ilyen országos bank szolgálandna, a nemzetgazdasági hitelnek kielégítése, elegendő és olcsó kölcsön által. Annyit lenne képes kölcsönözni, a mennyit az országnak hitel szükséglete igényel, és oly kamatlábon, melyet az ország törvényhozása, figyelemmel a versenyképesség biztosítására és a létező viszonyok érdekeire, időről időre megszabhatna. E pénzjegyek értéke teljes lenne; mert abból az állam nem nyerne semmit közvetlenül rendelkezésére, hanem csak befizetesként az adózóktól, miután az, ki kölcsönvette, teljes, sőt fölös fedezettel értékét biztosította. E mellett a létező pénzviszonyok változatlanul fennállhatnának; az osztrák nemzeti banknak pénzjegyei szabadalmának lejártáig érvényesen foroghatnának, sőt még azontul sem lennének kitiltandók, sőt ellenkezőleg a birodalom két felének pénzjegyei mindenkinnek tetszése szerint használhatók; a két állam pénzjegyei állami pénztáraknál díjmentesen átváltandók, és a magyar országos banknak pénzjegyei, minden kényszerforgalom nélkül, egyedül a közpénztárnál elfogadtatás jogával felruházva, az ország népének tetszés szerinti használatára hagyandók; kölcsönzések akár rendes kamatra, akár törlesztésre adandók; a kamatok és törlesztési járadékok a rendes adók módján és kiváltságával behajthatók; a bekebelezett hitelokmányok alapján a tőke tartozás behajtások minden bírói ítélet nélkül közvetlenül végrehajtással foganatosítandók lehetnének. Végül a hitelokmányok hitelesítése és bekebelezése a legegyszerűbb és gyors eljárás szerint szabályzandó volna.

Ha a kamatláb az első két évre, tekintettel a lé-

tező viszonyokra 6⁰/₀-ben állapíttatnék meg, a csakis ingatlan vagyponra nyujtandó hitel főleg a földbirtok által vétetnék igénybe, mi által egyrészt a földbirtoknak egy égető szüksége nyomban kielégíttetnék, és az adó hátrálékok befolyának; másrészt a jelenlegi hitelintézetek keresetképeése sem csökkentetnék azon idő alatt, melyre szükségük van, hogy az előrelátható új kamatlábhöz ők is alkalmazkodjanak műveleteikben.

A bőséges és olcsó hitel emelné a földbirtok értékét; lehetővé tenné a felszerelést és befektetést; emelné ez által az országnak termelési képességét; új és folyton szaporodó adó alapokat teremtene és ezzel a nemzeti vagyonnak növekvését eredményezné.

A hitelre nyujtott kölcsönnek kamatja az országnak jövedelme lévén, azon arányban, a melyben az emelkednék, vagy az eddigi adók alább szállhatnának, vagy a tőke adósságok törlesztethetnének, vagy végre beszerezethetnék azon ércalap, melyre idővel a nemzetközi kereskedés igényére szolgálendő ércalapú bankjegyek lennének kibocsájtandók; de semmi sem áll utjában annak, hogy mind e három célra bizonyos arányban fordíttassék eme jövedelem.

Igaz, hogy egy ily banknak pénzjegyei egyelőre csak a belforgalomban használtatnának; csakis a hazának polgárai viseltetnének legelsőbben bizalommal azon pénzjegyek iránt, melyekről tudják, hogy az utolsó forintig teljes, sőt fölös értékű fekvő vagyonnal van biztosítva értékük. De hiszen nincs is égetőbb szüksége az országnak annál, hogy saját belforgalmára birjon elég pénzzel, és nemzetgazdászati szükségére elég hitellel. Mihelyt azonban saját néptünk bizalma meg van

saját vagyonával biztosított pénzjegyei iránt, megjövend annak értéke mások előtt is, csak idő kell hozzá, egyéb nem.

Az is igaz, hogy a magán tőke keresetképességének idővel nagy versenytársa fogna lenni egy országos bank, mely talán három év után 5⁰/₀ hat év után 4⁰/₀, tiz év után 3⁰/₀ kamatra fogna kölcsönözni és későbbben még olcsóbban is. És mi sem méltányosabb, hogy e körülményre, a kamatláb megsabálásánál figyelemmel legyen a törvényhozás, nehogy hirtelen átmenet által az eddigi magán intézetek s tőkebirtokosok zavarba jöjjenek.

De maga a hitelverseny előállításának cselekvénye ellen jogos kifogás nem támasztható. A mig az uzoratórvények állottak, a tőkének keresetképessége törvényesen korlátolva volt. Az uzoratórvények megszüntetése pedig nem a tőke keresetképességének emelése czéljából kívántatott és adatott, hanem éppen a szabad verseny létesítésére. Azon körülmény, hogy az uzoratórvények megszüntetése által a kamatláb emelkedett, oly meglepően hatott, mintha senki sem gyanithatta volna — és még sem fognak többé visszaállíttatni az uzoratórvények, melyek a tőke keresetképességének elvi korlátolását képeznek; de a keresetképesség szabadsága verseny nélkül éppen oly káros, mint az uzoratórvény versenynyel; ha tehát teljes szabadságot adtunk a tőke keresetjogának, tartozunk versenyt teremteni melléje, a hitel igényének javára. A hitelnek igénye általános; tehát maga a tőkebirtokos is éppen azon előnyben részesül általa, mint az, ki nem tőkebirtokos. Ekként áll a dolog magánjogi tekintetben.

De sokkal több előnyt nyújt a tőkeverseny nemzetgazdászati tekintetben. Azon tőke, mely hitelverseny léte mellett, kamatozás által csekélyebb jövedelmet nyújt, felfogja keresni a tért, melyen jövedelmezőbb, — és ez a földmivelés, ipar és kereskedés, szóval a nemzetgazdászati munkásságnak tere. Egy országban sincs fejlődött nemzetgazdászati munkásság, a hol magas a kamatláb; ellenben ott van legnagyobb ipar és munkásság, hol legolcsóbb a hitel. Anglia és Belgium mutatja. A hitelversenynek megteremtése tehát, és olcsó kamatnak biztosítása nemzetgazdászati parancs, melynek megszegését anyagi romlással fizeti meg minden nemzet.

A fentebbiekben általában igazolni iparkodtunk az elégséges és olcsó hitelnek nemzetgazdászati szükségét; ennek előteremtésére czéltott a jegybank ügynek egy eddig szokatlan, de czélszerűség tekintetéből kifogástalan rendezése. A haszon ellen melyet egy illy jegybank nyujtandana, kifogás alig lehet. De annál több kifogás várható az ajánlott tervnek czélszerűsége ellen azon viszonyok tekintetéből, melyekben országunk létezik, vagyis az osztrák nemzeti bank tényleges jogainak, és hazánk függeteg pénzügyi állásának tekintetéből; és ezen okból tehetetlen mellőzni az ügynek megvilágítását ezen alapról is.

DE BALLAGI GÉZA

III.

A bankügyi országos bizottság eljárása.

Az 1867. évi kiegyezésben hazánk politikai önállóságának visszaállítása oly annyira tulnyomó főcélként lebegett a nemzet szemei előtt, hogy amellet a nemzetgazdászati feladatoknak megoldása könnyen megfoghatólag háttérbe szorult. Csak 1869-ben ébresztette fel a törvényhozásnak figyelmét egy esemény, mely Bécsben keletkezve, csakhamar hazánkra és különösen annak fővárosára is kiterjeszté romboló hatását; ezen esemény az akkori pénzválság volt, mely Bécsben állítólag 80 millió forint tőkeveszteséget okozott, Pesten aránylag talán többet is. A veszteséget szenvedett nagyszámu közönség feljajdulása visszhangzott a törvényhozás teremében, és azt eredményezte hogy a képviselőház 1869. nov. 9-én hozott, s a főrendiház által is elfogadott határozatával egy országos bizottság küldetett ki oly utasítással „hogy kihallgatva a pénzügy, ipar és kereskedelem kitünőbb férfait, tekintettel a jelen pénzértékre, a tényleges viszonyokra, a mostani pénzválságra és annak okaira, adjon indokolt véleményt az iránt, minő törvényhozási intézkedések létesítendőek a jegybank ügyben, hogy a rendszeres forgalom biztosítása mellett, a hazai hitel önálló szilárd alapokon feküdjék.“

Az országos bizottság 1870. évi febr. 2-án tartá meg első ülését, 1871. évi máj. 15-én az utolsót; jelentése és naplója, a kihallgatott szakértőknek írásbeli és szóbeli nyilatkozatait tartalmazó, az 1869. évi országgyűlés nyomtatványai között egy 36 ivre terjedő kötetet képeznek; melyben kifejezést talál a hivatottabbak nézete a bankügy körül általában, és különösen hazánkra vonatkozólag.

Ezen gyűjteményre hivatkoznunk okvetlenül kell, amennyiben a tényleges helyzetnek kiderítésére sok őszinte nyilatkozatot tartalmaz, és egyuttal azon nézetek igazolására szolgáló érveket is, melyek egy önálló magyar jegybank szüksége mellett és ellene a nemzetnek különböző rétegei, osztályai és egyénei között tetteleg léteznek.

Az országgyűlési bizottság t. i. enquéte eljárásának alapjául a következő kilencz kérdésnek felállítását határozta el a kihallgatandó szakértők részére u. m.

1. Mik voltak a közelebbi pénzválság okai?
2. Minő befolyással van az osztrák nemzeti bank magyarország közgazdasági érdekeire? Volt-e, s ha igen, minő befolyással volt a közelebbi pénzválságra?
3. Elhárítható-e általában, és ha igen, mennyiben és minő eszközökkel hárítható el a pénzválság?
4. Mennyiben alapos az a nézet, hogy jegybank vagy jegybankok állítása a pénzválság ellenszere?
5. Jegybank vagy jegybankok állítása magyarországon lehetséges-e a pénzürték helyreállítása nélkül?
6. Kívánatos-e, és ha igen, lehetséges-e a pénzürték azonnali visszaállítása?

7. Mi módon, minő eszközökkel történhetik e visszaállítás.

8. Ha azonnal nem eszközölhető a pénzérték visszaállítása, mi módon kell azt előkészíteni?

9. Általában minő intézkedések szükségesek arra, hogy hazánkban a rendszeres pénzforgalom biztosításék és a hazai hitel önálló, szilárd alapokra fektetessék?

Ha e kérdőpontoknak jelentőségét, egybevéve mindannyit, fontolóra vesszük, lehetetlen fel nem találni bennük azon irányt, mely a bankkérdésnek megoldását szándékosan kerülni látszik; azaz, nem az látszik célja lenni a kérdőpontoknak, hogy a bankügynek kérdését hozzá tisztába, hanem inkább az, „hogy a rendszeres pénzforgalom biztosítása mellett a hazai hitel önálló szilárd alapokon feküdjék,“ a mint a törvényhozásnak határozata szövegezve van; pedig világos hogy a törvényhozás mást is kívánt t. i. véleményt az iránt „minő törvényhozási intézkedések létesítendők a jegybank ügyben?“ és nézetünk szerint a feladatnak magva ezen passusban van, mert csakis a jegybank lett odaállítva mint eszköz, mely biztosítaná a rendszeres pénzforgalmat és önálló szilárd alapra fektetné a hazai hitelt. Érezte, tudta ezt maga a kiküldött országos bizottság is, sőt be is vallotta, mert jelentésének utolsó szakaszában ezek állanak: „a törvényhozásnak kötelessége lesz nem várva be a valuta kérdésének rendezését, kereskedelmünk és fejlődő iparunk érdekeit, hazai hitelünk növekedő igényeit még áldozatokkal is megvédeni, és a rendszeres pénzforgalmat a magyar

korona országai részére, ha másként nem lehet, önálló jegybank azonnali felállításával is biztosítani.“ Tehát tisztán látta az országos bizottság, hogy mindazon czéloknak elérésére, miket felsorol és miket az országos határozat is tartalmaz, csak egy biztos eszköz gondolható és az az önálló jegybank; kereskedelmünk, iparunk, hitelünk és a rendszeres pénzforgalom-igényeink kielégítése — mindez eszközölhető egy önálló jegybank azonnali felállításával; de ezt a bizottság még sem javasolta.

A mily feltűnő, oly megfejthetlen maradt előttünk az országos bizottságnak ezen hangulata, melyben a bizottsági tagok közül csak egy nem osztozott, Simonyi Ernő ur, ki külön véleményében egy önálló magyar jegybank felállítását ajánlotta.

E hangulat az országos bizottságban létezni látszott már akkor, amidőn a kilencz kérdőpontokat megállapította.

Ugyanis a midőn az albizottság a kérdő pontokat bemutatá, jelentésében ezeket találjuk: „ami a kérdések formulázását illeti, az albizottság azon eszmemendet vélte követendőnek, melyben a bankkérdés legközelebb fölmerült és a törvényhozás szőnyegére került. Mindenki tudja ugyanis, hogy a legközelebbi pénzváltás volt a kiindulási pont azon agitációra — hogy úgy szóljak, — melynek folytán ezen kérdéssel utóbb a törvényhozás is foglalkozott.“

A feladat tehát a felmerült bankkérdés volt, és annak megoldására rövidebb lett volna a kérdést akként állítani fel: minő rendszere a jegy-

bankoknak alkalmasabb arra, hogy a rendszeres pénzforgalom biztosítása mellett a hazai hitel önálló szilárd alapokon fekdjék? — ezen egy kérdésre a bankügynek egész terjedelmét, jelentőségét és megoldását átkaroló felelet adathatott volna. A jegybankról azonban csak az ötödik kérdés szól, az is oly szövegezéssel, mely egy magyar jegybank felállításának lehetőségét a valuta helyreállításától függőnek tünteti fel; talán épen ezen felomás tette a bankügyet oly kevésbé kedveltté, miként arról egy nemével az idegenkedésnek van említés téve az albizottság fentidézett jelentésében, mely agitationak tulajdonítja azt, hogy a bankügy a törvényhozás szőnyegére került.

Még feltűnőbb az, hogy miután az országos bizottság jelentésében határozottan kimondja, miként „az osztrák nemzeti bank kiváltságait a magyar korona országaiban jogi erővel bírónak nem tekinti“ mégsem az önálló magyar bank mellett nyilatkozott, hanem az osztrák nemzeti bankkali egyezkedést ajánlotta, mely szerint annak szabadalma hazánkban is elismertessék kellő befolyás kikötése mellett, mely iparunk és kereskedelmünk hiteli ügyeinek kielégítését és a rendszeres pénzforgalmat biztosítani képes volna. Ezt ajánlani csak azon esetben lehetett volna némi alappal, ha az osztrák nemzeti banknak pénzjegyei valóságos értéket képviselnének, nem pedig kényszer forgalmu papirpénzt képeznének, a minőt teremteni magyarországnak is jogában áll. Ily kényszer forgalmu papirpénznek használatáért évente 10⁰/₀ kamatot vagy többet is fizet-

tetni az osztrák bank részére, oly nemzetgazdászati pazarlás, melyre sem ok sem mentség nem található.

A legfeltűnőbb végre az, hogy miután az országos bizottság kijelenté, miként „azon esetben, ha az osztrák nemzeti bankkal egyesség nem jönne létre, a törvényhozásnak kötelessége lesz, nem várva be a valuta kérdésének rendezését, kereskedelmünk és fejlődő iparunk érdekeit, hazai hitelünk növekedő igényeit nagy áldozatokkal is megvédeni és a rendszeres pénzforgalmat a magyar korona országai részére, ha másként nem lehet, önálló jegybank azonnali felállításával is biztosítani. Hogy jegybank a jelen viszonyok közt is létesíthető: az iránt egy értelembe voltak szakértőink s ipar és kereskedelmi kamaráink. Igazolja ezt az osztrák nemzeti bank fennállása is“ — e határozott javaslat daczára négy évet hagyott a magyar törvényhozás letelni a nélkül, hogy akár egyességet kötöttet volna az osztrák nemzeti bankkal, akár a nemzetgazdaság érdekében oly égetőn szükségelt önálló magyar bank felállítása iránt rendelkezett volna. E mulasztás keserűn bosszulta meg magát az 1873. évi új pénzválság által, melynek rombolását még soká fogja sínyleni számtalan családon kívül állami és nemzetgazdaságunk.

Áttérve már az országos bizottságnak eljárására, annak eredményeként bemutatá az általa felhívottaknak részint írásbeli, részint szóbeli nyilatkozatait a feltett kilencz kérdőpontra, és ezek között találhatók:

1. sz. a. A budap. keresk. és ipar kamra nyilatkozata.
2. „ A kolozsv. „ „ „ „ véleményezése.
3. „ A zágrábi „ „ „ „ nyilatkozata.

4. sz. a. A fiumei keresk. és ipar kamra nyilatkozata.
5. " A pozsonyi " " " " "
6. " A soproni " " " " "
7. " A debrecz. " " " " "
8. " A temesvári " " " " "
9. " Az országos magy. gazdasági egyes. "
10. " Az országos magy. iparegyesület emlékirata.
11. " A pesti hazai első takarékpénztár felelete.
12. " A bécsi cs. k. szab. hitelintézet felelete.
13. " Pallavicini Alfonz örgróf nyilatkozata.
14. " Gr. Barkóczy János és gr. ifj. Zichy Edmund emlékirata.
15. " Báró Vodianer Albert nyilatkozata.
16. " Erkövy Adolf véleményes válasza.
17. " Weninger Vincze válasza.
18. szám alatt olvasható egy levele Dr. Brestel lajtántuli pénzügyministernek 1870. évi márt. 7-ről az osztrák nemzeti bank igazgatójához intézve, melynek tartalmára, miután Magyarország intézkedési jogát a bankügyben igen közel érinti, tüzetesen vizs-
szatérendünk.

19. sz. a. olvashatók a kilencz kérdőpontok.

20. " A bizottság jelentése.

21. " Simonyi Ernő külön véleménye.

Az országos bizottság naplójában foglaltatnak a kihallgatott szakértőknek szóbeli nyilatkozatai, névszerint:

Fuchs Rudolf	urnak nyilatkozata	(8. laptól kezdve)
Lukács Antal	" "	26. " "
Vetsey Sándor	" "	35. " "

Ullmann Károly	urnak nyilatkozata	(42. laptól kezdve)		
Aebly Adolf	"	"	44.	" "
Wodianer Béla	"	"	48.	" "
Herzl Jakab és Klapka György	urnak nyilatkozata	(56. laptól kezdve)		
Horn Ede	urnak nyilatkozata		60.	" "
Falk Miksa	"	"	87.	" "
Strasszer Alajos	"	"	100.	" "
Kochmeister Frigyes	"	"	108.	" "
Lichtenstein József	"	"	124.	" "
Lucan Vilmos	"	"	135.	" "
Galgóczy Károly	"	"	154.	" "
Hartman Antal	"	"	162.	" "
Mellyes Belizár	"	"	169.	" "

Ezen harminczhat nyilatkozatban a feltett kérdőpontokra oly bőséges felvilágosítások adattak, hogy azon esetben, ha a kérdő pontok kimerítették volna a bankügynek teljes jelentőségét, az adott és adandott válaszok elég tájékozást nyújtottak volna eligazodásra.

Miután azonban az országos bizottság által feltett kérdőpontokban a jegybank alapításának kérdése tisztán felállítva nem volt, hanem az 5-dik pontban összekötve a valuta helyreállításának kérdésével, a 9-dik pontban pedig egyszerűen kihagyatott: a jegybank ügynek érdemében nézetünk szerint az enquête kevesebb eredményt mutatott fel, mint tőle a törvényhozás szándoka szerint várathatott volna.

A törvényhozás ugyanis azzal bizta meg az országos bizottságot, hogy adjon indokolt véleményt az iránt; „minő törvényhozási intézkedések létesítendők a jegybank ügyben, hogy a rendszeres pénzfor-

galom biztosítása mellett a hazai hitel önálló szilárd alapokon feküdjék?“ A bizottság által pedig a 9-dik kérdőpontban a felett kívántatik felvilágosítás „általában minő intézkedések szükségesek arra, hogy hazánkban a rendszeres pénzforgalom biztosítása mellett a hazai hitel önálló szilárd alapokra fektetessék?“ Tehát éppen az, mit a törvényhozás különleges tárgyául tűzött ki a vizsgálatnak, a jegybank ügy ezen kérdőpontból kimaradt. Az már kézzel fogható, hogy a mi a kérdésből hiányzott, a feleletben csak esetleg fordulhat elő, és csak is melleleg érintve, nem pedig tüzetesen megfejtve.

Nézetünk szerint a magyar törvényhozásnak szándoka az országos bizottság kiküldésénél határozottan az volt, hogy egy önálló hazai jegybank felállításának módozata iránt adjon véleményt a bizottság, mert a tényleges viszonyokról, a jelen pénzértékről, a mostani pénzváltásgról és annak okairól nem kívánt véleményt, hanem csak azt, hogy a vélemény ezen körölményekre tekintettel legyen; valamint azt sem kívánta, hogy a rendszeres pénzforgalom biztosításáról és a hazai hitelnek önálló szilárd alapokra fektetéséről adjon véleményt, hanem azt kívánta, hogy a jegybank ügyben adjon olyatén véleményt, mely szerint a jegybank ügynek rendezésével együtt és éppen e rendezés által a rendszeres pénzforgalom is biztositassék és a hazai hitel önálló szilárd alapokon feküdjék.

A kérdőpontokat tehát czélszerűség tekintetében helyeseknek nem találhatjuk. De megfelelőeknek találjuk őket azon hangulatnak, mely az országos bizott-

ságban uralgó volt, ez pedig egy önálló magyar jegybank felállításának inkább ellene, mint mellette volt.

Az országos bizottság jelentésének 9-dik bekezdésében ezeket mondja „tekintettel a tényleges viszonyokra a melyeknek kényszerítő hatása alatt állunk, kötelességünk nyiltan kijelenteni, hogy távolról sem kecsegtethetjük magunkat a reménnyel, miszerint hazai hitelviszonyainkat bárminő törvényhozási intézkedésekkel azonnal önálló szilárd alapokra fektethetnők, s midőn e részben csak előkészítő intézkedések tehetők, egyelőre meg kell elégednünk azzal, ha azon másik feladatnak, mely szintén utasításunkban foglaltatik, körülményeink közt lehető megoldása által a magyar korona országaiban a rendszeres pénzforgalom biztosítását eszközölhetjük.“

Látjuk ebből, hogy az országos bizottság csak a pénzforgalom biztosítását tartotta feladatának, egyebet nem, mert a tényleges viszonyok kényszerítő hatása alatt állónak találta hazánkat.

Hogy mik legyenek e kényszerítő tényleges viszonyok? ezt kelle főleg szabatosan elősorolnia és elhárításuknak módját, avagy az elhárítás lehetetlenségének okait felderitnie; de itt homály borul a bizottság jelentésére, mely önmagával ellenkezésbe jő, midőn végső bekezdésében, daczára a fentemlített tényleges viszonyok kényszerítő hatásának, határozottan beismeri, hogy „jegybank a jelen viszonyok között is létesíthető“; s hozzá teszi, hogy „igazolja ezt az osztrák nemzeti bank

fenállása. " Látszik tehát, hogy azon jelen viszonyok, melyek között az osztrák nemzeti bank is fenáll, t. i. a valuta, a kényszer forgalom, a fedezet nélküli állampénzjegyek sat. éppen nem oly kényszerítő hatásuak, hogy miattak az önálló hazai jegybank felállítása lehetetlen volna.

Más kényszerítő viszonyok lehetnek azok, mikre az országos bizottság oly nagy súlyt fektetett; s valószínűen ugyanazonosak lehettek azokkal, melyek miatt Kerkápoly Károly pénzügyminister az 1873. év vége felé a jegybank ügynek tárgyalását időszerűtlensége miatt a hazára veszélyesnek, és sürgetését oly vészthozónak állítja a milyen volt a mohácsi ütközet előtt Lajos király magyarjainak türelmetlenkedése.

Lucam Vilmos úr a bécsi nemzeti bank vezértitkára az 5-dik kérdőpontra adott feleletében érintette a kényszerítő viszonyt, mely semmi egyéb mint az hogy a magyar ministerium kötelezve van további közös törvényes intézkedésig a nemzeti banknak szabadalmát bizonyos feltételek mellett érvényesnek ismerni.

Itt hivatkozik (l. 10. Ülés jegyzőkönyve 144 oldal) azon okmányra, mely fentebb a 18. szám alatt érintve volt.

Mielőtt ugyanis az 5-dik kérdőpontra felelne, szükségesnek tartá két más dolgot érinteni, és ezek: a 80 millió forint kérdése és a bank szabadsalom elismerése hazánkban. Ez utóbbira vonatkozólag kijelenti, hogy „mint a dolog természetéből folyik, e követelést a bécsi oszt. nemz. bank megtette;“ a többit

tudhatni a bank igazgatónak egy átiratából a magyar pénzügyministerhez 1869. évi octob. 29-dikéről.

E jegyzék után jelent meg a magyar hivatalos lapban 1870. évi január 23-dikán egy közlemény, mely vonatkozva a banknak abbéli állítására, hogy a magyar ministerium kötelezte magát, a bank szabadalmát annak tartama alatt hazánkban is fentartani, azt állítá, hogy 1867. sept. 12-dikén csakugyan történt egy megállapodás, melyben a bank kérdés szintén szóba hozatott, de ezen megállapodás egy későbbi t. i. 1867. sept. 26-dikán megállapított egyezkedés által módosítást szenvedett, mely által annak minden pontja megváltozott.

Ezen állítása a magyar hivatalos lapnak, szolgáltatott alkalmat arra, hogy a bank igazgatója az osztr. pénzügyministerhez határozott kérdést intézett az iránt „ha valljon, és minő megállapodás történt a kétrészrőli ministeriumok között a nemzeti bankra vonatkozólag?” és ezen kérdésre kelt az osztr. pénzügyministernek azon válasza, melyet Lucam lovag másolatban az országos bizottságnak átnyújtott s mely 18. szám alatt van mellékelve az országos bizottság jelentéséhez.

A válasz 1870. évi martius 7-dikéről kelt 406. szám alatt Ebben kinyilatkoztatja Dr. Brestel osztr. pénzügyér hogy 1867. évi mártius 8-dikán az osztrák és magyar pénzügyi ministeriumok között megállapodások (Stipulationen) jöttek létre, melyeknek 18-dik pontjában a magyar pénzügy minister kötelezte magát „hogy a nemzeti banknak (akkoriban) fenálló jogviszonyait mindaddig, a míg az országos bizottsági mun-

kálat értelmében erre vonatkozólag szerződésileg megállapítandó határozatok szabályozva nem leendnek, sem közigazgatási, sem törvényhozási uton bolygatni (beirren) nem fogja.“

Későbbben t. i. 1867. évi szeptemberbén az 1867. évi XII. T. C. értelmében ismételt tanácskozások tartattak a kétoldalról ministeriumok között a kölcsönös értekezésre fentartott tárgyak felett, melyeknek eredményéről jegyzőkönyvi felvételek léteznek; ezeknek tartalma szerint „a magyar kir. ministerium kötelezte magát, hogy mindaddig a míg a bank és bankjegy ügyben közös egyetértéssel újabb törvényes határozatok megállapítva nem leendnek, az oszt. nemz. banknak kiváltságos jogait magyarországban fentartani (wahren) fogja, azon feltétel alatt, hogy a nemzeti bank az itt szükségeseknek találtatandó fiókokat (Filialen) felállítsa, azokat megfelelőleg ellássa (dotire), és a birodalom mindkét felének érték czikkeire (Effecten) előlegezést adjon. Értelmére nézve teljesen megfelel ennek a magy. kir. pénzügyminister által 1868. évi april 8-dikáról hozzám intézett jegyzék.“

Enyiből már láthatta az országos bizottság, hogy a magyar ministerium az osztr. nemz. bank szabadalmát hazánkra nézve is érvényesnek ismerte el; és a midőn Zsedényi Ede bizottsági tag erre vonatkozó kétélyét azzal indokolta, mert akkor, a midőn 1867. vagy 1868. évben a nemz. bank saját tőkét leszállítja, ez a magyar kormánynak tudtára sem adatott, hanem kizárólag az osztrák kormány és törvényhozás által határozottatott és foganatosítatott, mi által elismerve lett hogy magyar országnak nincs joga a nemzeti bank

ügyeibe avatkozni — Lucam lovag felvilágosítá (l. napló 145. old.) hogy a nemzeti bank igen is kinyilatkoztató azon alkalommal, miként magyar ország törvényes beleegyezése nélkül sem alapszabályainak megmástitásáról, sem tőkéjének leszállításáról tudni sem akar, és éppen ezen alkalommal követelte a bank szabadalmának elismerését magyarország által; mert alkotmányos ország irányában nem találhatta elégségesnek a ministeri elismerést, s csak miután arról értesíték, hogy oly rövid idő alatt, mint azt Austria érdeke kívánja, a tőke leszállításra magyarországnak olyatén elismerése, mely az országgyűlés elismerését is magában foglalná, az arra kellő hosszú tanácskozások miatt be sem következhetnék, érte be a nemzeti bank a magyar minister tanácsnak abbeli nyilatkozatával, melylyel az alapszabályok megváltoztatásához és annak folytán a tőke leszállításhoz is beleegyezését kijelenté.

Ezen felvilágosítás után az országos bizottság részéről több kétely nem hozatott fel a nemzeti bank kiváltságának érvénye ellen hazánkra vonatkozólag, és a kérdés általában többé nem szellőztetett, hanem mintegy abban hagyatott, mert Lucam lovagnak érvelése megjegyzés nélkül maradt.

Ha immár ezen előzmények után az országos bizottság 20. sz. a. olvasható jelentésében még is azt nyilváníttja (100-dik oldal) „nem habozunk egy perczig is kijelenteni, hogy mi az osztrák nemzeti bank kiváltságait a magyar korona országaiban jogi erővel bírónak nem tekintjük,“ akkor az ő felfogása egyenes ellentétben van nem csak Lucam lovag és a nemzeti banktársulat felfogásával, de a magyar minister-taná-

cséval is, melynek nem lehetne mentsége azon mulasztásra nézve, hogy a bank ügyet ily soká megoldás nélkül hagyta, sőt még tárgyalni sem engedte, daczára annak, hogy a magyar törvényhozásnak 1869. évi határozata óta már újabb pénzválság is pusztította hazánknak anyagi erejét és évekre visszalökte megindult fejlődését.

Daczára annak, hogy az országos bizottság a nemzeti bank kiváltságait hazánkban jogi erővel bírónak nem tekinté, mégsem ajánlotta feltétlenül felállítását egy magyar banknak, hanem első sorban a magyar pénzügy ministert utasítandónak tartá „hogy a nemzeti bankkal oly egyezményt kössön, mely hazánk részére annyi befolyást biztosítana, a mennyi érdekünk megóvása tekintetéből szükséges és biztosítaná a magyar korona országai hitelszükségletének kellő mértékben kielégítését,“ és csak azon esetben „ha ily egyeség nem jöhetne létre, vagy súlyos feltételek és a jog s méltányosság szempontjából nem igazolható áldozatok követeltetnének,“ ajánlá az önálló magyar jegybank azonnali felállítását.

Hogy mi legyen tárgya az egyezkedésnek? azt abban fejezé ki az országos bizottság, hogy kellő befolyás biztosítassék, hitel-igényeink kielégítenek és a rendszeres pénzforgalom biztosítassék. (l. 101. lap utolsó bekezdés) De e három tárgy közül ismét egyet tüntet fel főczélul t. i. a rendszeres pénzforgalom biztosítását. Ugyanis miután felsorolta, mennyi és minő előzmények kívántatnának arra, hogy „a jegybank ügy nem csupán önálló, de egyszersmind szilárd alapokra fek-

tettessék hazánkban“ és miután kijelenté, hogy „mindaz a mit e részben törvényhozásunk jelenleg tehet, csak előkészítő rendszabályokra szorítkozhatik;“ ezeket mondja. (l. 101. oldal, 4. bekezdés) „Van azonban utasításunknak egy másik, szintén lényeges pontja, mely a jelen bármely súlyos tényleges viszonyok között is halaszthatlanul megoldást követel, t. i. a rendszeres pénzforgalom biztosítása.“

Ebből már világosan felderül, hogy az országos bizottság a törvényhozásnak megbizását nem helyesen fogta fel. A törvényhozás nem kívánt véleményt a felől, miként biztosítandó a rendszeres pénzforgalom? valamint az iránt sem, miként fektettessék a jegybank ügy önálló szilárd alapokra? hanem az iránt kívánt véleményt „minő törvényhozási intézkedések létesítendőek a jegybank ügyben, hogy a rendszeres pénzforgalom biztosítása mellett a hazai hitel önálló szilárd alapokon fekdjék,“ tehát a pénzforgalom és hitel biztosítását éppen a jegybank által kívánta eszközölni, és így csak egyetlen feladatot tűzött ki a bizottságnak, véleményt a jegybank ügyben — véleményt a jegybank ügynek olyatén rendezése iránt, melylyel a pénzforgalom és hitel együttesen biztosítva legyen.

Még szűkebbre szorul az országos bizottság látköre a következő bekezdésnél „nem szükség mondanunk, hogy adott viszonyaink között csak a létező forgalmi eszközök rendszeres forgalmának biztosításáról lehet szó“; ezen megszorítás a törvényhozás határozatában nem találtatik, mert annak azon

kitétele „tekintettel a tényleges viszonyokra“ éppen azért, mert teljes általánosságban van tartva, egyetlen tényre nem szorítható.

Hogyan állíthatja az országos bizottság azt, hogy csak a létező forgalmi eszközökről t. i. a nemzeti bank pénzjegyeiről és az állami pénzjegyekről lehet szó a forgalom biztosításának kérdésében, a midőn éppen ő az, ki a nemzeti bank kiváltságait el nem ismeri és egy önálló magyar jegybank felállítását is esetleg lehetőknek és szükségesnek mondja? ha lehető egy magyar jegybank, akkor a pénzforgalom biztosításának kérdésénél ennek forgalmi eszközeiről is lehetne szó.

De majdnem egyoldalunak, hogy ne mondjuk elfogultnak látszik az országos bizottságnak iránya; mert miután az osztrák nemzeti bankot a legfeketébb színben tünteti fel előttünk, nyomban azt tanácsolja, hogy mégis ahhoz folyamodjunk segélyért. Ekként szól jelentése (l. 101. oldal.) „Már fentebb érintettük, hogy jelenleg a magyar korona országaiban is a pénzforgalom egyetlen szabályzója az osztrák nemzeti bank, oly bank, mely a magyar korona országain kívül székel, többnyire érdekeinket nem ismerő, s azokat ez okból is kellőleg nem méltányolható egyének befolyása s vezetése alatt nem a magyar országgyűléstől, hanem a birodalmi tanácsban képviselt országok törvényhozásától függ, főleg ez országok piacza, ipara és kereskedelme érdekei által vezéreltetik, és a magyar korona országait csak kényekedve szerint és annyira ré-

szelteti hitelben, a mennyiben üzleti érdekében jónak látja, és ha tetszése úgy hozza magával, azonnal megszoríthatja vagy el is vonhatja a nyújtott hitelt.“ „Kormányunknak nyílt alkalmá a bank iránti viszonyok újabb szabályozásokor hazánk érdekében némi engedményeket eszközölni ki az osztrák nemzeti banktól. S mik foglaltatnak ezen engedményekben? hogy a magyar állam által, vagy jelzálogi földözettel teljesen biztosított, börzén jegyzett, biztos keletű magyar papirokra is a dassék előleg, s hogy a bank magyarországi fiókjai fejlődő iparunk és kereskedelmünk igényeihez képest nagyobb összegekkel dotáltassanak. Mind oly intézkedések, a melyek egy bank rendes természetes feladatai, s a melyeknek teljesítése alól az osztrák nemzeti bank állampapir-pénz természetével bíró jegyeinek tényleges kényszer folyama mellett a magyar korona országaiban szintoly kevéssé vonhatta volna ki magát, a mint nem volt szükség azon feladatok teljesítését a birodalmi tanácsban képviselt országok részére, hol az osztrák nemzeti bank otthon érzi magát, külön kikötésekkel egyesség útján biztosítani, s ezen egyesség nem tartoztatta az osztrák nemzeti bankot, hogy kivált a pénzügyministernek a képviselőház 1869. nov. 8-diki ülésében tett nyilatkozata óta, iparunk irányában tartózkodó, sőt egyes esetekben elutasító magatartást kövessen. Bizonyítják ezt az érdekeltek panasza, bizonyítják magának az osztrák nemzeti banknak nyilatkozatai, sőt utolsó közlésének ide mellékelve bemutatott jegyzőkönyve is.“

Ha immár az országos bizottság az oszt. nemzeti

banknak magatartását magyar-ország irányában ily elutasítónak ismerte, miért ajánlja mégis mindenek előtt az egyezkedést éppen ezen bankkal? talán azért mert csak ezen bank képes egy jegybank alapját képező érczalapot felmutatni? de hiszen tudta az országos bizottság, hogy a nemzeti banknak pénzjegyei a létező kényszer folyam mellett ezüstre be nem cserélhetők, tehát „a forgalomnak ércszomját“ nem csak ki nem elégíthetik, de sőt egy cseppel sem enyhíthetik; talán azt hihette hogy legalább pénzjegyekkel, vagyis inkább papir-pénzével ellátja magyar-ország szükségletét? De hiszen olvashata Weninger Vincze urnak nyilatkozatában (l. 67. oldal.) „hogy a bécsi nemzeti bank főleg a bécsi kereskedelmi világ érdekeire van figyelemmel,“ tehát a magyar érdekek a bécsiek mellett mindig háttérbe fognak tolatni; talán azt hitte, hogy pénzügyministerünk egyezkedése által a bécsi bankot megtérítendő magyarország javára? de hiszen Weninger Vincze ur megmondotta (l. 66. oldal.) hogy „a bécsi nemzeti banknak multja és jelenje a monarchia pénzügyi viszonyaival van összefűzve és így cselekedetei nem voltak függetlenek a kormánytól. Ez oknál fogva a bankot valóban állam banknak kell tekinteni, és üzletének bírálásakor a monarchia politikai viszonyait is figyelembe kell venni. Nem képzelhető, hogy egy osztrák állam-bank ellenkező pénzügyi politikát követhetett volna, mint maga az osztrák kormány. Annálfogva állithatni „hogy a bécsi nemzeti bank mindenkor csak is annyi tekintettel volt és lehetett magyarország irányában, a mennyit

a felette rendelkező kormány elegendőnek vélt “ Ha immár az országos bizottság azt hiszi, hogy a bécsi bank kiváltságai hazánkban jogerővel nem bírnak, hanem csak Austriában, akkor világos, hogy azon kormány, melynek a bécsi bankra oly ellenállhatlan befolyása van, csak is az osztrák kormány lehet; miért nem tanácsolja tehát, hogy inkább az osztrák kormány nyal egyezkedjék pénzügyminiszterünk, mint annak alárendeltjével, a bankkal? talán komolyan hiszi az országos bizottság, hogy a bécsi bank a rendszeres pénzforgalmat t. i. olyat, mely a válságokat elhárítandja, képes biztosítani? De hiszen Bécsben otthon van a nemzeti bank, ott jogosok kiváltságai, főleg az ottani kereskedelmi világnak szolgál, és mégis éppen ott tört ki a válság mind 1869. mind 1873. évben. Talán azt hiszi az országos bizottság, hogy a rendszeres pénzforgalom biztosítása oly dolog, mely egy magában külön is elérhető a bécsi bankkali egyezkedés által? De hiszen a kihallgatott szakértőknek nyilatkozatai az első kérdőpontra csaknem egyhangulag állítják, hogy az 1869. évi ugynevezett „pénzválság nem is pénzválság volt, hanem hitelválság,“ nem annyira a pénzforgalom biztosítása hanem a hitelnek biztosítása lett volna tehát a feladat, melyet akár a bécsi banknál, akár mi más uton s módon kellett volna tisztába hozni; de erre tüzetesen nem is volt egy kérdőpont felállítva, mert a kilencedik kérdőpont a hitelnek létezését már felteszi, és csak azt keresi, miként lehessen azt önálló szilárd alapokra fektetni.

Hogy az országos bizottság kérdőpontjait felada-

tának céljából nem helyesen állítá fel, észrevette az országos magyar iparegyesület, mely a 7-dik kérdőpontra így válaszolt (l. 45. oldal.) „a valutának helyreállítása többféle módon történhetik meg, de minden esetre magyar bank vagy bankok segítségével. Hogy a magyar állam melyik módot válassza, ez attól függ, milyen jegybankrendszeret kíván életbe léptetni vagy célba venni? Miután a bankenquête kérdőpontjai nem terjednek ki az életbe léptetendő bankrendszerre, ezen pont iránt nem akartunk vitatkozásba, positiv javaslat tételbe bocsátkozni.“ Kiderül immár e felelelből, hogy az országos-bizottság kiküldetésének egyedüli lényeges pontjára t. i. a jegybank ügyre kérdőpontot fel sem tett, és ezen körülménynek tulajdonítandó, hogy a leglényegesebb dologra t. i. a bankrendszerre nézve a kihallgatott tanúk tüzetesen nem is felelvén, az enquête eljárás nem eredményezhette azon biztos tájékozást, melyre a törvényhozásnak szüksége lenne, s mely célja volt.

Ezeket előre bocsájtani szükséges volt annak igazolására, hogy az enquête eljárásnak közzétett eredménye semmiként sem tekinthető a jegybank kérdés olyatén megvitatásának, mely azt minden oldalról kimerítette, avagy csak felvilágosította volna is.

Miután pedig a kihallgatott szakértők nem terjeszkehdettek ki másra, mint a tett kérdésekre, véleményeik, eltekintve azon szinezettől, mely mindenkinél az egyéni felfogás s szempontnak sajátja, mind terjedelemre, mind irányra oly annyira eltérők, hogy, azokat számarány szerint osztályhozni, sem egymás

íránt mérlegelni nem szabad; de egy fontos eredmény mutatkozik bennük s ez abban áll, hogy sok tényszerű dolgot tartalmaznak, miket bizonyosoknak elfogadhatunk és kiindulási pontokul vehetünk; továbbá hogy a különböző felfogásokat szabatos kifejezésben találjuk, melyeket taglalás és bírálat alá vehetünk egy újabb iránynak kutatásánál és ezen czélból fogunk főleg azon szakértők véleményeire hivatkozni, kik a szönyegen forgó kérdésekkel mélyebb érdeklődéssel foglalkoztak.

A törvényhozás határozata akként szól, hogy „tekintettel a jelen pénzürtékre, a tényleges viszonyokra s a mostani pénzváltásra és annak okaira, adjon véleményt a jegybank ügyben sat.“ a kiküldendő bizottság. E kiküldetés szellemében teljes czélszerűséggel ekként is állitathatott volna fel a kérdőpontok sorozata:

I. Mi oka annak, hogy létezik a valuta (pénzürték ingadozása): daczára annak, hogy az államjegyek értékét a monarchia mindkét fele biztosítja, a bécsi bank pénzjegyei pedig fedezettel bírnak?

E kérdés megfajtésénél már tisztább eredményhez kell jutnunk annál, a mit az enquête felmutat. Az országos bizottság jelentése azon benyomást idézi elő, hogy a valuta megszüntetése félig meddig lehetetlen, mert feltételül kívánja a kövekezőket:

1. a közös függő adósság (312 millió) rendezését a birodalom két felének törvényhozása által egyessé-gileg. Ezután következnek:

2. ezen adósságnak állósított kamatozó kölcsönné változtatása, vagy fokozatos beváltása.

3. a bécsi bank jegyeinek, kívánatra ércpénzzel

teljes értékben történő beváltása. Ezen felül szükséges hogy:

4. a külföldi piacok is folyton járuljanak az ércz-forgalom pótlásához, fentartásához és kiegészítéséhez. Ehhez kell még:

5. mind az a mi elősegíti kivitelünket a külföldre. (1. jelentés 101. oldal.) Ezeket Weninger Vincze úr (1. 73. oldal) megtoldotta még a következőkkel

6. a forgalomból kiveendő államjegyek 312 millió értékének más csereeszközzeli pótlása, továbbá:

7. hazánk kiviteli verseny-képességének biztosítása, vízvezetések, földöntözések, olcsó munkaerő, alacsonyabb és arányosabb adóztatása a földnek, továbbá:

8. az államháztartás rendezése és egyensúlyának helyreállítása; ennek eszközzésére pedig mint feltétel szükséges:

9. a hadsereg költségeinek leszállítása, ennek feltételeül:

10. a belbékének helyreállítása, ennek előzményeül végre:

11. a politikai viszonyok rendezésének bevárása.

Látszik immár ezen pontokból, hogy merőben országunk akaratán és tehetségén kívül és felül álló feltételeket tartalmaznak. Ugyanis az első pontban említett feltétel a birodalmi tanács akaratából függ; a második pontbani feltételek elsejére azt állítja a bizottság, hogy az kincstárunknak olyatén terhelhetését vonná maga után, melyet az el nem birna; a második oly rendelkezhető pénzkészletet, fölösleget tézsen fel, minővel nem birunk. A harmadik feltétel iránt Lucam ur azt nyilvánítja (napló 148. oldal) hogy a bécsi bank csakis

az államjegyek létezése miatt nem teljesítheti a készfizetést (nicht baar zahlen kann). A negyedik a külföld tetszésétől függ. Az ötödik az ég áldásától hazánk iránt és haragjától a külföld iránt. A hatodik talán a nemzeti banktól. A hetedik, olyan dolgoknak egész sorozatától, melyekhez sok szerencse, egy magyar bank és legalább fél század kívántatik. A nyolczadik a kilenczediktől, ez a tizediktől, ezt végre emberi hatalom nem eszközölheti, mert ezt t. i. a politikai viszonyok rendezését melyek alatt a külpolitikai viszonyok is érthetők, csak bevárni javasolja W. V. ur.

Pedig a dolog korán sem áll ily kétségbe ejtőleg.

Lucam lovag igazat mondott, hogy a bécsi bank csak az államjegyek miatt nem teljesíthet készfizetést, az az jegyeit nem válthatja be érczben Fogadjuk ezt kétségtelen tényül és a feladat felében meg van oldva. Az államjegyek 312 millió vagy legfeljebb — mint Lucam lovag állítja — (l. napló 146. oldal) 400 millió közös államadósságot képviselnek. A bécsi banknak pénzjegyei 300 millió körüli értékben vannak forgalomban; együtt az államjegyek és pénzjegyek 6—700 millió közötti értéket képviselnek, mely a forgalmat képezi.

A budapesti iparkamra nyilatkozatában ki van mutatva, (l. jel. 10. oldal), hogy a pénzjegyek és ezüst közti különbség 1848-ban 22⁰/₀, 1851-ben 34⁰/₀, 1854-ben 37⁰/₀, 1856-ban 23⁰/₀, 1859-ben 40⁰/₀, 1861-ben 50⁰/₀, 1866-ban 33⁰/₀ magasságra emelkedett, és Falk Miksa urnak nyilatkozata szerint 20⁰/₀ átlagban megállapodott, (l. napló 94. oldal,) melyet Weninger Vincze ur alapul vett példáinál. (l. jelentés 73. oldal.)

Ha immár figyelembe vétetik, hogy a bécsi bank az egyedüli kutforrás melyből Austria-Magyarország pénzét meríti és mely egyedül papírpénz alakban adja azt, világos: hogy minden forinton, mely abból hitelre adatik, a kamaton kívül, mely fizettetik, az ezüst értékéhez hasonlítva 20⁰/₀ veszteség van, és e veszteség a kölcsön vevőt, tehát a nemzetgazdasági hitelt terheli. Ha csak a banknak körülbelüli 300 millió jegyeit vesszük is figyelembe, az ezen összegért kárba menő 20⁰/₀ oly aránytalan nemzetgazdasági veszteség, miként annak elhárítására azon áldozat, a mibe a 3–400 millió államjegyekben létező államadósságnak akár állandósítása, akár törlesztése kerülne, megsztünik áldozat lenni, sőt kiszámíthatlan nyereségnek tartandó. Austria-Magyarország az 1867. évi kiegyezés, de sőt az 1869. évi pénzválság után is többször volt azon helyzetben, hogy ezen összeget kölcsön útján is kifizethette volna, csak egy hiányzott, a komoly akarat. Ily életbe vágó kérdés mellett háttérbe kellett volna minden egyébnek szoríttatni és ha annak idejében megtörtént volna, Austria Magyarország népe az utolsó 25 évben néhány száz milliónyi veszteségtől megkímélve lett volna, államgazdaságata pedig tetemesen javult, vagy legalább nem sülyedett volna. Valóban megfoghatatlan a birodalom államférfiainak és nemzetgazdászainak azon mulasztása, hogy törekvésük legelső céljának éppen ezen dolgot nem tüzték. Ma már e dolog sem oly könnyű, sem oly sima, sem oly gyors megfejtésre nem alkalmas; államunk hitele ki van merülve oly befektetésekben, melyek csak sokára fognak gyümölcsözni; a valuta minden tárgynak érté-

kébe befolyást gyakorol, mit hirtelen zavarni a munka árára való figyelemből nem tanácsos és ezért az átmenetet legalább egy évtizedre kinyújtani kellend. Eltekintve egyébiránt a kivitel módozataitól, tisztán áll az, hogy a valuta létezésének egyedüli oka az államjegyek létezése; a valutának megszüntetésére pedig semmi egyéb nem szükséges, mint az állampénzjegyeknek beszüntetése, azaz kivétele a forgalomból.

Ha immár ezen utóbbi dolog oly fontos eredményt ígér, akkor méltán foglalkozhatunk kivitelének módozatával, mely tüzetesebb tárgya lenne a második kérdésnek, ezen alakban:

II. Miként lehet elhárítani a valuta létezésének okát?

Ha igaza van Lucam lovag úrnak abban, miként csakis az állampénzjegyek képezik a valuta létezésének okát: akkor a második kérdés megfejtése éppen azon módozatban fekszik, mely szerint az állampénzjegyek a forgalomból kivétethetnek. E módozat méltán a legnagyobb figyelmet érdemli s igényli, hogy czélszerűleg állapitassék meg; de irányzatul szolgálhatnak megállapításánál több körülmények, melyekre támaszkodva biztos az eljárás.

Az első körülmény, miként tisztában van az arány, a mely szerint Magyarország részére a jótállásnak és így a 312 millióból a quotának megfelelő összeg esnék rá.

A második körülmény az, hogy ezen állampénzjegyek helyett más forgalmi eszközt, pénzt kellenék teremteni, mert az összes 6—700 millio forintnyi pénz

is kevés a monarchia nemzetgazdászataának; ha pedig fele kivonatnék a forgalomból, rögtöni fenakadás következne be, kifejtette ezt Weninger Vincze úr nyilatkozatában (I. jelentés 73. oldal.) állítván, hogy „nincs közgazdasági (nemzetgazdászati) állapot és intézmény, mely ily változás alatt tönkre nem jutna, úgy elpusztulna minden, mint a teljes fejlődésben levő növényzet, melyre nyáron fagy jön.“ Ebből következik:

A harmadik körülmény, miszerint az állam pénzjegyek csakis helyettesítés által vonathatnak be, azaz akként, hogy szintannyi értéket képviselő más pénzjegyek bocsájtassanak helyettük a közforgalomba. Ebből következik:

A negyedik körülmény, miszerint Austria külön és Magyarország is külön kénytelen saját maga részét új pénz alakjában a közforgalomba bocsájtani; de e pénz, habár egyelőre ismét csak papír pénz, több értékkel bírjon, mint a mai állampénzjegyek, melyeknek beváltására nézve határozott kötelezettség nincs. Ebből folyik.

Az ötödik körülmény, miszerint egy bizonyos évszámtól kezdve, pl. 10—12 év után, ezen papírpénz bizonyos számú évek alatt pl. 10—12 év alatt egyenlő vagy arányos, de előre meghatározott részletekben, ércpénzben fognak kifizettetni. Ebből következik:

A hatodik körülmény, hogy miután a monarchiának azon felében fogna emelkedni az új papírpénz értéke aránylag a másikkhoz, a melyben rövidebb idő alatt fogna bekövetkezni az ércpénzzeli kicserélés: mindegyik fele a monarchiának kénytelen volna a

másikkal lépést tartani a kicserélés siettetésében, de nem annak elhalasztásában, és ebben rejlik a nemzetgazdászati érdekének garantiája.

Ezen egyik garancia mellett azonban előzetesen egy másik szintén szükséges és fontosabb is egyuttal, és ez abban áll hogy előre kittizendő azon alap, vagy jövedelmi forrás, melyből azon érczkészlet beszerezte-tik, melylyel az új papírpénz kicserélendő leend; és még ez sem elég, mert az államhatalom megszorulás esetében hozzá férhetne; hanem felállítandó törvényesen azon közeg, mely ezen érczpénzt a nemzetgazdászati javára biztosan megőrizni hivatva leend.

Miután a fentebbiek szerint az államjegyek bevonása csakis egyidejűleg eszközlendő új papírpénz kibocsájtás által foganatosítható, melynek fedezetet szerezni, azt biztosítani és kicserélésre fordítani szükséges: világosan felderül, hogy e célra a monarchia mindkét felében jegybanknak létezni kell, és ez önként következteti a további kérdést, mely következő lehetne.

III. Lehet-e jegybank felállítását alkalmas eszköznek tekinteni arra, hogy általa a valutának létezése megszűnjék?

E kérdést az országos bizottság az enquête eljárásra nem tette fel, azért tüzetesen erre feleletek sem adattak; az általa felállított 5-dik kérdőpont egészen más alapról tétetett fel, és ezért kielégítő választ nem eredményezhetett egy magyar jegybank eszméjének javára. Ott ugyanis a jegybank felállításának eszméjéhez már mint elriasztó tény köttetik a valutának létezése, mert a kérdés így áll „jegybank vagy jegybankok állítása Magyarországon lehetséges-e a pénz-

érték helyreállítása nélkül?” Ily modorban a kérdést felállítani merőben fölösleges volt, mert hiszen minden szakértői véleményre való hivatkozás nélkül is tudhatta és tudta is azt az országos bizottság, hogy jegybankot a valuta létezése mellett is, „azaz a pénzürték helyreállítása nélkül is” lehet állítani, hiszen jelentésének utolsó bekezdésében ezeket mondja „hogyan jegybank a jelen viszonyok között is létesíthető, igazolja ezt az osztrák nemzeti bank főállása is.” A mit tehát az osztrák nemzeti bank főállásából tudni lehet, arra nézve szükségtelen más bizonyítékot keresni.

Saját kérdéstünkben nincs a valutának létezése a jegybank eszméjének ellensúlyozására, hanem inkább a jegybank eszméje a valutának megszüntetésére mint eszköz van felállítva; és ez a dolog természetéből folyik, mert ha már az országos bizottság magát, — a mint az eljárását tartalmazó országgyűlési nyomtatványok illető kötetének czimlapján olvasható — jegybank bizottságnak tartotta: úgy mindenütt a jegybank eszméjének kellett volna az uralgó szerepet tulajdonítani és annak alapjáról a valuta megszüntetésének feladatát is kérdőpontul felvenni, mire bizonyosan kielégítő választ adhattak volna a szakértők. Azonban daczára az 5-dik kérdőpont felesleges és hibás voltának, a jegybank felállítását a pénzürték helyreállítása nélkül is valamennyi szakértő egyhangulag lehetőnek nyilvánítá, a mint ezt az országos bizottság jelentésének utolsó bekezdésében említi.

De a feladat nem ez volt; a magyar törvényhozás nem kívánt jegybankot valutával, hanem a valuta

megszűnését kívánta és ezért javaslatot a jegybank ügyben.

Ekként fogtuk fel mi a törvényhozás határozatát és e felfogás alapjáról van feltéve a III. kérdés.

A kihallgatott szakértőknek legnagyobb része a valutának megszüntetésére elégségesnek tartja, ha a 312 millió értékű államjegyek a forgalomból kivétnak és a 80 millió államadósság ügye rendeztetik, mert azon túl kötelezni lehet az osztrák nemzeti bankot az érczfizetés teljesítésére. Kettő azonban más nézetet nyilvánít, és a valuta helyreállításával egyenes kapcsolatba hozza a magyar jegybank felállítását; ezek az országos m. iparegyesület nemzetgazdasági szakosztálya és Fuchs Rudolf úr.

Az országos m. iparegyesület nemzetgazdasági szakosztálya a valutát tárgyaló kérdőpontokra vonatkozólag ezeket nyilvánítja (I. jelentés 45. old. VII. alatt) „az érintett kérdőpontok két nevezetes eszme körül forognak. Ezen eszmék. 1. a valuta helyreállítása. 2. a magyar jegybank vagy jegybankok állítása. Véleményünk oda terjed, hogy ezen két eszmét egymással karöltve kellene megvalósítani. A valutát helyreállítani — úgy hisszük — nem igen lehet jegybank vagy jegybankok állítása nélkül. És viszont jegybankokat állítani nem látszik czélszerűnek, ha egyidejűleg nem történnek intézkedések, melyek az általuk kibocsájtandó jegyek értékét, legalább jövőre nézve szilárd alapra helyeznék. Az érintett kettős feladatot tehát együttesen kell czélba venni.“ És alantabb „A valutának helyreállítása többféle módon történhetik meg, de minden esetre magyar bank vagy bankok segítségével.“ És ami

ezen nézetre vezette, azt kifejezi következőleg „kétségtelen hogy, ha a közösen garantirozott jelenlegi osztrák államjegyek helyet a magyar birodalomban oly magyar államjegyek vagy bankjegyek lennének forgalomban, melyek arannyal vagy ezüsttel egyenértékűek volnának, a valuta kérdése megvolna oldva és jegybank vagy jegybankok állításának semmi akadály a sem forogna fen, azaz el lenne érve azon kettős feladat, mely az en-quête bizottság 5—8-ik pontjában szem előtt tartatott. Ezen tény világosan kijelöli az utat, melyet követnünk lehet és kell. Mindenek előtt oda kell törekednünk, hogy az osztrák államjegyek helyébe a magyar birodalomban oly magyar fizetési eszköz lépjen, mely teljes értékkel bír, vagy legalább fokozatosan teljes értékre hozható.“

Itt már világosan látható, hogy a jegybank mint eszköz van felfogva a valuta kérdésének megoldásánál. Igaz, hogy az orsz. iparegyesület szakosztálya azon feltevésből indult ki, mintha az országos bizottság 5. 6. 7. és 8. kérdőpontjaival egy országos-jegybank felállítását czélozta volna, mert a VII. alatti fejeletet azzal kezdi „A jegybank ügyre vonatkozó kérdőpontokra együttesen kívánjuk szerény nézetünket előadni,“ ám-bár a hivatkozott kérdőpontok a valutára vonatkoznak; de tagadhatlan hogy maga az ügynek tárgyilagossága vezette őt azon meggyőződésre, miként a valutát jegybank vagy jegybankok segítségével nélkül rendezni nem lehet.

Élesebben tűnik fel ugyanezen felfogásnak indoka Fuchs Rudolf urnak nyilatkozatából a valuta kérdésben, ki az ügyet a legmagasabb szempontból és tiszt-

tábban fogta fel azon oldalról, melylyel nemzetgazdászattunkkal legszorosabb kapcsolatban van.

Azt mondja ugyanis a 7. kérdőpontra adott feleletében (1. napló 22. oldal és tovább a 8-dikra 23. oldal) „Wäre es selbst möglich ein Anlehen unter annehmbaren Bedingungen aufzutreiben, genügend die ganze Staatspapiergeld Emission einzuziehen, so wäre die Valuta dadurch doch nicht oder nur vorübergehend hergestellt, wie wir es 1858 und 65. erlebten, und bei der ersten kleinen politischen Erschütterung der ganze mühselige und höchst kostspielige Bau wieder über den Haufen geworfen, während die ungeheuern nutzlos gebrachten Opfer einen zermalmenden Druck auf die ganze wirthschaftliche Bewegung und Entwicklung des Gesamtreiches ausüben müssten, und zwar:

1. Durch die neugeschaffene grosse Zinsenlast des Anlehens.

2. Durch den Mangel an den nöthigen Circulationsmitteln, in dessen Folge eine ganz unglaubliche Entwerthung aller Besitze jeder Art eintreten müsste, und eine gefährliche, unendliches Elend im Gefolge habende Arbeitslosigkeit entstehen würde. Mit den übrig bleibenden circa 300 Millionen kann die Circulation nicht aufrecht erhalten werden.

3. Durch die Höhe des Zinsfusses, die in Folge dessen eintreten müsste und alle landwirthschaftliche, Industrielle, und Handelthätigkeit unterbinden würde.

Ganz dasselbe würde geschehen, nur langsamer und weniger drastisch, wenn etwa durch Anlehen jähr-

lich ein Theil der Circulationsmittel ausser Umlauf gesetzt würde.“

A 8-dik kérdőpontra pedig, t. i. a Valuta megszüntetéséncz előkészítésére vonatkozólag ezeket mondja „Ich erlaube mir somit, unter Bezugnahme auf das bisher Gesagte, diese vorbereitenden Schritte in folgenden Punkten zu formuliren.

1.) Aufrechthaltung der Geldcirculation, wenigstens in ihrer jetzigen Höhe, also auch nöthigen falls Errichtung von Zettelbanken.“

Fuchs Rudolf ur teljesen tisztán látta a feladat lényegét, következményeit és nehézségeit, valamint az óvszereket, melyeket készen kell tartani a gyógyműtétből eredhető bajok megelőzésére.

A dolgok összeköttetése ez: valuta van, mert kényszer kelet van, kényszer kelet van, mert állampénzjegy van. Meg kell tehát szüntetni az állampénzjegyet, annak következtében megszüntethető a kényszer kelet, ez által megszűnik a valuta.

Ez volna a gyógyműtét. De lássuk a következményeket.

Az államjegyek bevonása által eltűnnék 300 millió értéket képviselő pénz, mint forgalmi eszköz; a megmaradó 300 millió értéket képviselő pénz a nemzetgazdasági forgalomra nem elég és tönkre tenné azt a kamatláb emelkedése, a birtok érték csökkenése, és a munka fenakadása által; tehát az államjegyeket csak oly módon szabad kivonni a forgalomból, hogy legalább is annyi értéket képviselő más — önként érhetőleg lehetőségig fedezett — pénzjegyekkel helyettesítsenek,

és ime a jegybank vagy jegybankok nélkülözhetlensége a valuta rendezésének kérdésében.

És ilyszertü rendezése a valuta kérdésének a nemzetgazdaszat érdekeinek alapjáról van felfogva; hogy lehet azt más szempontból is felfogni és fogamatba venni, tanusítja Austria eljárása 1850—54 között, valamint 1860—65 között, valamint tanusítja e felfogás téves voltát, s a kísérlet eredménytelenségét ugyan Austria szomorú példája, melyről azt állítá egy szaktudós, hogy bárbár módszer volt, mely a vele járó hitelmegszorítás által a termelést nemcsak akadályozta, de tönkre tette. (l. napló 19. oldal.)

Az általunk feltett III. kérdésre tehát az országos bizottság által kihallgatott szakértők nyilatkozatainak alapjáról azon válasz adathatik, hogy jegybank vagy jegybankok felállítása a valuta megszüntetésének ezéjára nem csak alkalmas, de egyuttal nélkülözhetlen eszköz.

Hogy minőknek kellenék lenni e jegybankoknak szervezetükre nézve? e kérdést azonnal tárgyalni igen helyén volna; de a kérdőpontok felállításának sorozatára a törvényhozás határozata veendő alapul és ezért arra kell egy pillanatra visszatérnünk.

A határozat szövege ez: „tekintettel a jelen pénzürtékre, a tényleges viszonyokra, a mostani pénzváltásra és annak okaira“ adassék vélemény „a jegybank ügyben, hogy a rendszeres pénzforgalom biztosítása mellett a hazai hitel önálló szilárd alapokon fektüdjék.“

A kiküldött bizottság vizsgálatának tárgyai tehát következők és következő sorrendűek: pénzürték (va-

luta,) tényleges viszonyok, pénzválság, jegybank, pénzforgalom, hitel.

E szerint tehát az első tárgy a valuta kérdése, a pénzválság pedig a harmadik; e helyett az országos bizottság kérdőpontjaiban első tárgy a pénzválság, — 1. 2. 3. 4. és 5. kérdőpontok, — a valuta (pénzérték) kérdése pedig a második tárgy — 5. 6. 7. és 8. kérdőpontok. — A tényleges viszonyok és a jegybank, melyek a törvényhozás határozatában a második és negyedik tárgyat képezik, az országos bizottság kérdőpontjaiban nem találhatók; a pénzforgalom és hitel kérdése, melyek a határozat 5. és 6.-dik tárgyát képezik, a 9-dik kérdőpontban egybefoglalva vannak.

Miután tehát az országos bizottság kérdőpontjai kézzelfoghatólag hézagosak, hiányosak és nem kellő sorrendben vannak felállítva: kénytelenek vagyunk saját kérdőpontjainkat a fentebbi sorozatban feltenni, a minek folytán a második tárgyra t. i. a létező viszonyokra vonatkozó kérdés a következő lehetne:

IV. Minő befolyással lehetnek a létező viszonyok egy vagy több jegybanknak felállításánál Magyarországon?

Hogy e kérdésre felelet adathassék, tudni kell minő viszonyok értetnek a törvényhozás határozatában? legközelebbi sejtelem azon viszonyokra vezet, melyekben Austriával és általa az osztrák nemzeti bankkal vagyunk. E kettőnél megmaradhunk, mert jogi viszonyok csakis e kettőre vonatkozva gondolhatók.

Hogy e tárgyra nézve az országos bizottság kér-

dőpontot fel nem tett, annak tulajdonítható, mert jelentéséből láthatólag a bécsi nemzeti banknak kiváltságait a magyar korona országaiban jogi erővel bírónak nem tartotta. Ebben teljesen igaza volt, és e felett kérdőpont szükségtelen lett volna, miután a bécsi nemzeti bankkal sem az ország sem kormánya nem szerződött.

De másként állhat a dolog az osztrák kormány nyal szemben, melylyel hogy Magyarország kormánya csakugyan egyezkedett, tehát szerződött és így jogi viszonyba lépett, tanusítja a 18. sz. a. levél. (I. jelentés 95. oldal.)

Magyar ember nem szeretheti hinni, hogy hazája kormánya által a törvényhozás hatásköre, annak tudta és beleegyezése nélkül megszorított volna, főleg oly téren, hol elvétett intézkedések a nemzetnek anyagi állását nemcsak megingathatják, de meg is rendíthetik; azonban a 18. sz. a. mellékletnek tartalma és a magyar kormánynak eddigi magatartása, főleg az 1873. évi pénzválság tartama alatt a bécsi nemzeti bankkal szemben, azt sejtetik velünk, hogy az 1867. évi martius 8-diki stipulatiókbán arra nézve, hogy a jegybank ügyben törvényhozási intézkedés történhessék, létezni kell egy bizonyos megszorításnak, és e megszorítás alig gondolható egyébként, mint — a 18. sz. a. okmányból is világosan láthatólag — hogy a bécsi nemzeti bank kiváltságának tartama alatt a magyar kormány csakis az osztrák kormány nyal egyetértőleg tehetne bármi intézkedést a jegybank ügyre vonatkozólag.

Lucam lovagnak azon nyilatkozata, hogy a bécsi nemzeti bank hazánkban mint alkotmányos országban

a törvényhozásnak elismerését is szükségesnek tartotta 1
kiváltságának érvényességére nézve, felderíti azt, mi-
ként a b. n. bank irányunkban teljes nyíltsággal lépett
fel, mi becsülésünket érdemli; annál inkább sajnálandó,
hogy a magyar közvélemény saját illetékes közegei
által a létező viszonyok felett biztos tájékozásul
szolgálható felvilágosításra e mai napig nem érdemesi-
tetett, hanem valahányszor a bankügy szóba hozatott, a
várakozás, a türelem, a hallgatás mint oly szerek ajánl-
tattak, melyek hazánkat különbeni biztos sulyos csa-
pástól óvandják meg. Ily figyelmeztetés mellé mindig
bőségben nyújtatott remény előnyös kiegyezkedésre,
melynek eredménye azonban mindeddig elmaradt.

Mindezekből azt kénytelen következtetni a köz-
vélemény, hogy kell létezni oly viszonyoknak, mik a
jegybank ügybeni intézkedést a magyar törvényhozás-
nak vagy tiltják vagy nem javasolják, különben lehe-
tetlen lett volna a magyar pénzügyérnek az 1873. évi
romboló pénzválság idejében látni az anyagi pusztu-
lást és hallgatni nemcsak, de félni a felszólalástól a
bankügyben

Nem tartozunk azok közé, kik semmibe venni
készek az ország kormányának adott szavát, ha az kárt
okozna is az országnak; ellenkezőleg oly dolgokban,
melyekre megbizást nyer a kormány, eljárását az
országra nézve kötelező erejűnek tartjuk nemcsak a
tisztesség, hanem a hitelnek megóvása miatt is. De
viszont azt is köteles tartozásnak ismerjük a kormányra
nézve, hogy, ha elvállalt valamit az országra nézve a
bankügyre vonatkozólag, az iránt a törvényhozást
felvilágosítsa. Megalázó hazánkra nézve, hogy egy

országos bizottság a bécsi nemzeti bank titkárától szedi az okmányt, melyből a létező viszonyokról magának tudomást és tájékozást szerez, valamint az is inkább megzavarja a közvéleményt sem mint felvilágosítja, hogy az országos bizottság jogtalanak nyilvánítja a bécsi banknak kiváltságát hazánkban, de a 18 számú okmányban érintett 1867. mártius 8-diki stipulációk lételet hallgatással elfedi, s így kétséget hagy fenn vagy kormányunk cselekményének érvényessége vagy annak őszintesége felett.

A létező viszonyok után következő tárgy a pénzváltás, melyre vonatkozólag a kérdés így tehető fel:

V. Mi volt a pénzváltásnak lényege, honnan eredt, mi módon előzhető meg és hárritható el?

A pénzváltás kérdésének tisztázása az országos bizottság eljárása folytán nem sokra ment, sőt ellenkezőleg a homály, mely azelőtt lebegett felette, még sűrűbb, még elhárithatlanabb, ha szószerint vesszük a kihallgatott szakértők nyilatkozatait, és nem iparkodunk a nyilatkozatok eltérő állításainak egybevetése alapján mind a váltásnak lényegéről, mind eredetéről mélyebbre ható felfogást szerezni, mely egyedüli módja leend a megelőzés és elhárítás eszközei kijelölésének is.

A kihallgatott szakértők tulnyomó száma a létezett váltást nem pénzváltásnak, hanem hitelváltásnak nyilvánítja, melynek eredete a tulspeculatio, megelőzése és elhárítása pedig lehetetlen.

Weninger V. úr nyilatkozata szerint „a váltásindító oka az emberek nyereszkedési vágyában feküdt, melyet meggátolni nem lehet. Ki akarná ta-

gadni, hogy egy idő óta e tekintetben roppant erkölcsi hanyatlás mutatkozik? A vagyoni szerzés minden áron és mások rovására vezeti a közönség nagy részét.“ (l. jel. 65. old.) A nyereszkeskedési vágyat nem itéli ily szigorúan Fuchs Rudolf úr, ki alapos nemzetgazdasági tájékozottsága mellett feltűnő elfogulatlanságot is tanusít; ő azt állítja (l. napló 8. old.) hogy iparvállalatok csak speculatióból és nyereszkeskedési vágyból erednek, és ezeket nem szabad szigorúan elítélni; sem philantropikus, sem egyéb mint hasznossági okokból gyárokat építeni nem szokás.“ A budapesti kereskedelmi és ipar kamara pedig azt nyilatkoztatja, hogy „napjainkban túl vagyunk már azon, hogy a speculatio szóval gyűlölt forgalmat kössünk össze, ellenkezőleg ma már el van ismerve, hogy ez képezi a forgalom életető elemét, s a megzavart egyensúly javító eszközét.“ Ezt pedig aként teszi „hogy azon tért árasztja el, mely nézete szerint rendes nyereséménynél nagyobbra nyújt reménységet,“ és ha ezen elárasztás csak addig tart, a míg a talaj tele szítja magát és termőképessé lett, akkor az (a speculatio) valódi jótétemény; de a mi ezen túl történik, csak rombolólag s pusztítólag hat. Sajnos hogy általában lehetetlen az üzérkedés minden egyes terén, azon pillanatot kipuhatólni, midőn a telülés megtörtént. A nyereség, mely az előzők által eléretett, sokakra csábítólag hat, s midőn már óvatosabb egyének is fontolgatóbbak kezdenek lenni, nagy számmal vannak a kik azt hiszik, hogy ők még kibírandják, hogy ép bőrrel és természetesen szép nyereséggel zsebökben a tulpartot elérhetik.“ E képet Falk Miksa úr e kiegészítéssel végzi be (l. n. 89. old.) „hogy az emberek nem

tudnak békével várni, hanem sietnek, hogy egyik a másik után hamar meggazdagodják, azt hitték, hogy őket is elbirja még a jég, míg azután anyira rá mentek, hogy mindnyájok alatt beszakadt. Ez a krízis.“

E szerint tehát a nyerészkedési vágyból ered a speculatio, ebből ered az, hogy az emberek sietvén meggazdagodni a jégre mennek, és ebből eredmény az, hogy a jég alattuk beszakad. E megfejtése a krízisnek az országos bizottságban tetszéssel fogadtatott. Mivel pedig az emberi természet ugyanaz marad, ez okból mondhatta Weninger Vincze úr: (j. 66. old.) „hogy az efféle válság elejét venni nem lehet.“ Az orsz. magy. gazd. egyesület jegybank bizottsága pedig ugyanezen felfogást anyira osztja, hogy „nézete szerint pénzválság a világ fenállása óta mindig volt s lesz is, mert ezt absolute megakadályozni nem lehet.“

Birálgatni az enquête eljárásnak ezen eredményét gyümölcstelen munka lenne. De értelmezni s a képes nyelvezetet nemzetgazdászati irányba foglalni szükséges. Ebben pedig a nyerészkedési vágy semmi egyéb, mint a kereset mely a mai társadalom munka rendszerében az egyedüli eszköz, mely által az önmagára hagyott egyén anyagi lételét biztosítja, „a vagy on szerzés minden áron és mások rovására“ pedig nem egyéb mint a verseny, melyet a manchester iskola a forgalom fentartásának eszközeül tekint; nyerészkedés és vagy on szerzés mások rovására vagyis kereset és verseny lennének tehát okai a pénzválságnak az enquête eredménye szerint, mi a nemzetgazdaszat mai tételei szerint megfoghatlan ellenmondásnak látszik.

De kevésbbé meglepő ezen ellenmondás, ha figyelembe vesszük azt, hogy a pénzválság eredetétől eltekintve, a pénzválságnak fogalma sincs tisztázva. A kik azt állíták, hogy az 1869. évi pénzválság tulajdonképen nem pénzválság volt, hanem hitelválság, azok pénzválságról nem is beszéltek. A válságról általában és annak különféle nemeiről kimerítőbben szólott Horn Ede úr. (l. napló 61. és 62. oldal.) ki három faját említi fel, u. m. az ércz-(érczpénz) válságot, a pénz-válságot, és a kereskedés- és ipar-válságot. Az első nálunk lehetséges nem volt, mert érczcel — érczpénzzel — nem is birtunk. A harmadik sem lehetett, mert kereskedésünk és iparunk szintén nem volt; tehát csak pénzválság lehetett, ez pedig szerinte mindig egyuttal hitelválság is. Mert ha egy országban válság tör ki, legyen az háboru, inség vagy forradalom miatt, a pénz mindig meg van, de a bizalom hiányzik és a pénz a ládáokban marad. Ezen értelemben megengedi hogy Magyarországon nem pénzválság volt, hanem hitelválság. A pénz megvolt, de hiányzott a hitel, a bizalom, mely által egyedül juthat a pénz azoknak kezébe, kiknek arra szükségök van.

Ha tehát Horn Ede úrral nem akarjuk elismerni a különbséget a pénz- és hitelválság között, akkor be kell ismernünk azt, hogy ha a pénz a ládáokban megvan, de nincs a forgalomban, akkor hitelválság létezik; ha pedig hiányzik a hitel és a bizalom, melyek által egyedül juthat a pénz azok kezébe, kik azt szükséglik, akkor pénzválság van.

Ezzel az 1869. évi pénzválságnak lényege tisztába szintén nem hozatott és ha figyelembe vesszük az orsz.

m. iparegyesület nemzetgazdasági szakosztályának abbeli nyilatkozatát hogy „a nemzetgazdasági tudomány mindeddig még nem hozta tisztába a válságnak fogalmát“ (l. j. 41. oldal) akkor nem marad egyéb hátra, mint az 1869. évi pénzválság lényegét saját felfogásunk szerint meghatározni.

A bankügyről szóló előző fejezetben kifejtettük a nemzetgazdasági munka fogalmát, mely szerint annak kereset-képesnek kell lenni; a kereset képességnek feltétele a munkának folytonossága, a folytonosságnak szükségszerű következménye az ipar-cikkbeli készlet, a készletnek követelménye az elárusítás, és a míg ez megtörténhetik, a hitel. A nemzetgazdasági kereset fogalmából tehát annak fejlődési processusában egyes momentumok gyanánt tűnnek fel a munkafolytonosság, készlet, elárusítás, mint a melyek által a munka keresetté válik; a munka a kiindulási pont, a kereset — a munkának, azaz a munka által teremtett cikknek ára — a végpont; a feladat tehát a nemzetgazdasági tevékenységnél annak biztosítása, hogy a munkából folytonos kereset álljék; ez lévén a feladat, azon esetben, a hol e fejlődés fenakadást szenved, segély szükséges. A fenakadás az utolsó momentumnál szokott lenni, midőn a készlet (áru) értékesíteni szándékolatik. Ha nincs vevő, a készlet nem változik értéké, mely a keresetet megvalósíthatná a vételárban; erre szolgáló segély a hitel, mint előleg, mely az elárusítás bevárását lehetővé teszi, tehát a kereseti munkának vagyis a nemzetgazdasági keresetnek teljes lefolyását saját életkörében biztosítja.

A hitel eszközének — pénznek -- arányos

menyiségben kell lenni a kereseti munka által igényeltethető hitel összegével, különben nem lehet teljes és elégséges a segély. Minél nagyobb mérvben fejlődik tehát a nemzetgazdászati munkásság, annál nagyobb mérvű segélyeszközzel (pénzzel) kell rendelkezhetni a hitelintézetnek. És mivel a nemzetgazdászati munkásság folytonossága soha meg nem szakad, a hitelnyújtásnak is lényeges kelléke a folytonosság.

E három törvény képezi a hitelnek rendszerességét, t. i. a hitel eszközének arányossága a hitel igényével, annak szaporodása a munkásság fejlődésével, és végre annak folytonossága a segélyezésben. Ezek által éretik el a nemzetgazdászati munkásságnak rendszeres állapota, mi nem egyéb mint a forgalom. E rendszeres állapotnak bármi tekintetbeni fenakadása válság. A válság tehát általában nem egyéb, mint a nemzetgazdászati forgalom fenakadása, a hitelnek aránytalansága, elégtelensége vagy hiánya által.

Miután pedig a hitelnyújtásnak eszköze mindig csak a pénz: világos, hogy minden válság esetben a hiány csakis a pénzben tapasztalható; ahol pénz nincs, ott a hitelezés lehetetlen, tehát hitel sem lehet.

Összehasonlítva a fentebbi tételeket az 1869-diki válsággal, látni fogjuk hogy a tények a felállított törvényeket igazolják.

A nemzetgazdaszat fejlődése abban áll, ha a kereseti vállalatok szaporodnak vagy nagyobb

boldognak. Mind a kettő tapasztalható volt hazánkban 1867. után. Horn E. úr hivatkozik egy összeállításra, mely szerint 1868. február havától 1869. szeptember haváig, tehát másfél év alatt nálunk 327 milliót képviselő vállalkozások létesültek; Bécsben 900 millió frt. névértékűek. (I. jel 32. old.)

Okát e fejlődésnek megmagyarázta a bécsi Hitelintézet adott nyilatkozatában, (I. j 48. old.) mely szerint „az 1866. évi háboru után a pénzjegyek tetemes megszorítása által megkönyített üzleti forgalom következtében a mű ipar terén régen nem tapasztalt élénkülés (Regsamkeit) lett észrevehető. Az 1867. évi bőtermés folytán történt kivitele a terményeknek okozta, hogy ipar és kereskedés láthatólag emelkedett.“

Az 1866. évi hadjárat alkalmából kibocsájtott államjegyek a váltópénzjegyekkel, ugy szintén sóbánya utalványokkal együtt 1869. évi júliusban $411\frac{6}{10}$ millióra emelkedtek. A bécsi bank pénzjegyei azon évi szeptember hóban 308 millió felül voltak forgalomban (I. I. és II. Táblázat.) Ezen összegekkel összevág Wodianer Béla úrnak kimutatása (I. n. 48. és 49. old.), mely szerint az összes papírpénzforgalom 1869-dik évi szeptember hóban volt államjegyekben $306\frac{7}{10}$ m., bankjegyekben $312\frac{96}{100}$ millió; mely a $4\frac{5}{10}$ millió váltó pénzjegyel és 100 millió körüli sóbánya jegyel, 700 millión jóval felüli pénzösszeget képvisel; ha ehhez hozzászámítjuk Magyarország bő termései után 1867. és 1868. években beszivárgott külföldi pénzt: ugy a forgalomban volt pénznek mennyisége 900 millió körül tehető.

Ha összehasonlítjuk ezen 900 millióval azon

337⁹/₁₀ millió értéket, melynél több nem létezett Austriában papírpénzben 1866. évi april hónap végeig: akkor látjuk hogy 1866-tól fogva két év alatt a forgalomban levő pénzmenyiség több mint kétszeres összegére szaporodott fel. A nemzetgazdasági fejlődés két év alatt nem haladhatott oly sebesen, hogy e pénzt felvehette volna, és így történt, hogy a bécsi bank, állítólag Lucam lovag úr bevallása szerint (l. j. 37. old.) nem helyezhetvén el elegendő tőkét a belföldön, kényszerítve volt egy tetemes összeget idegen váltókba fektetni, tehát külföldre kölcsönözni azért, hogy készletét jövődelmezőbb forgalomba hozhassa.

Pénzbőség, alacsony kamatláb és könnyű hozzáférés megkedvelteté az előzékeny hitelt az ébredő nemzetgazdasággal, és így történt, hogy 1868. és 1869. években már óriási mérvet öltött a vállalkozási szellem, számitva arra, hogy a hitel is lépést tart.

De ebben csalatkozott. Mind a két forrás eldugult. Kivitelünk gabnában 1869. ben már megszűnt, mi az egyik forrás volt. A hitelnyújtásban is a koczka fordult. „E fordulatot julius végén (1869) a disconto felemelésével az osztrák nemzeti bank vezette be, a mit minden irányban nagy mérvű hitelmegszorítások követtek, melyek nagyon valószínű hogy árcsökkenési agiotage-al voltak összekötve.“ (l. debreczeni kereskedelmi és iparkamara nyilatkozata j. 33. oldal.)

Ime a magyarázat. Miután Bécsben 900 millió, hazánkban 327 millió ft. névértéket képviselő vállalatok keletkeztek, és a vállalatok természetéből szükségképen következő további hiteligenyek tetteleg érvényesedni kezdtek: akkor tünt fel a megteremtett

helyzet viszonyaiból előre látható tény, hogy ennyi vállalat folytatására, kifejtésére a létező pénzmenyiség nem elegendő.

Beismeri ezt Lucam lovag úr. (l. napló 136. old.) a midőn azt mondja. „Wie in ähnlichen Fällen, wurde zeitweise, aber nur vorübergehend, Geld knapper, und auch selbst manche heute noch aufrechte Firma mag damals an Credit gelitten haben.“

E nyilatkozat magyarázat nélkül fel nem érthető helyesen; „Wurde Geld knapper,“ azaz szűkebb lett a pénz, nem azt jelentheti, hogy a bécsi banknak pénzjegyei megfogytak volna; hiszen azon kérdésnél minő befolyása volt a bécsi banknak a pénzváltásra? legtöbbben beismerték hogy 1869. évi september hóban legtöbb pénzjegy volt forgalomban, pedig akkor pusztított a váltás leginkább; kiderül Wodianer Albert úrnak kimutatásából (l. napló 49. oldal.) hogy akkor 624 millió felüli pénzjegy létezett, a mennyi sem az előtt, sem azután nem volt; ha tehát akkor volt a váltás, a midőn legtöbb pénz forgott közkézen, világosan látható, hogy a pénzszükség nem általában értendő, hanem csak vonatkozással az időközben megváltozott viszonyokra; a mi sok volt 1867. év végével, az kevés lett 1869. év végével, mert éppen ezen időközben, 1868. és 1869. években, elkezdtek a vállalatok, melyek 1200 millió névértéket képviseltek. Így értendő Wodianer Albert úrnak nyilatkozata „Lényeges oka volt a közelebbi pénzváltásnak, a papírpénz bősége és az erre bekövetkezett pénzszűke“ és hozzátehetjük, hogy e nyilatkozatnak értelme másként nem is lehetne.

A válság tehát a nemzetgazdasági forgalomnak válsága volt, mely eredetét a létezett pénzmenyiségnek elégtelenségéből vette és első sorban a hitelnek megszorítását, másodikban a hitelre számított speculációk megakadását majd pedig bukását okozta. Pénzválság, hitelválság, börzeválság, speculatív válság külön és együtt létezett, és egybevéve a forgalom válságát képezték, mely a nemzetgazdaságnak megindult fejlődését megakasztá, és számtalan értéket csirájában, vállalatokat keletkezésökben megsemmisített.

Látható immár, mi volt a pénzválságnak lényege, t. i. a pénznek a keletkezett vállalatok hiteligényéhez képesti elégtelensége; eredete volt a nemzetgazdasági vállalatok keletkezése; ha vállalatok nem keletkeztek volna, a bécsi bank továbbra is külföldön keresett volna elhelyezést felesleges pénzének és a pénzválság nálunk nem lett volna.

Hogy mi módon előzhető meg a válság? a fentebbi kifejtésből az is világos. Két módon t. i. vagy a nemzetgazdasági fejlődésnek kell korlátoztatni annyira, hogy hiteligénye a létező pénzmenyiséggel beérje; vagy a pénzmenyiséget annyira kell szaporítani, hogy a fejlődő nemzetgazdaság nagyobbodó hiteligényeinek megfelelhessen. Az első a nemzetgazdaságnak szándékos elnyomása lenne; a másokra a bécsi nemzeti bank, de általában bármi magánbank elégtelen az eddigi rendszernek fentartása mellett.

A netalán már beállott válság elhárításának módja a fentebbi módok másodikában foglaltatik és további magyarázatot nem igényel.

Következnék immár a további kérdés, a legfonto-

sabbik, magára a jegybankra vonatkozó, mely a törvényhozás határozata alapján ekként volna feltehető:

VI. Szükséges-e, lehető-e egy önálló jegybanknak felállítása hazánkban?

Weninger V. úr nyilatkozatában ezt mondja: „Nem képzelhető közgazdasági haladás és fejlődés a hitelgépzet használata nélkül.” (l. j. 69. oldal.) És ezen tételben van összefoglalva a jegybanknak jelentősége nemzetgazdasági tekintetben. Ez azon tétel, melyet az elmélet alapjáról kifejtettünk a bankügyről szóló második fejezetben, s a melyet azon alapról világosan megérthetni, a nélkül pedig megérteni lehetetlen. A kereseti munka, a mai nemzetgazdasági munka hitelt igényel, a hitelnyújtásnak rendszerezett gépze a bank. Szükségéről többet szólni felesleges, hiszen ha szükséges nem volna, a bécsi nemzeti bank sem létesült volna.

De ezzel még nincs elegendő felelet adva arra, ha vajjon egy önálló magyar jegybank szükséges-e? pedig ez a kérdés lényege. Csak azért mert már megvan a bécsi nemzeti bank, nem találják szükségesnek némelyek a kihallgatott szakértők közül az önálló magyar jegybankot. De ezen vélemény általában véve egyikük sem indokolja nemzetgazdasági érvekkel, hanem a létező helyzetnek körülményeivel és tényeivel. Egyik sem állítja hogy el lehet Magyarországon jegybank nélkül is, — avagy hogy beérheti egyik ország a másikkal jegybankjával is — hanem azon körülményből, mert létezik valuta, ércfedezetünk pedig nincs: tanácsosabb beérnünk a bécsi nemzeti bankkal, mint önállót alapítunk.

De ha már beismertetik a jegybanknak szüksége, akkor e beismerés hazánkra nézve éppen úgy érvényes mint bármely országra nézve; mert a nemzetgazdaságnak lényeges alkatrészei, t. i. földművelés, ipar- és kereskedelem ugyanazon szükséglettel bírnak nálunk is, mint bármely más országban. Csakhogy még nagyobb mérvben létezik e szükség nálunk, mint Európa többi nyugoti államaiban. Angolországban ugyanis a nemzetgazdaság csaknem teljesen kifejlődött; földművelése ipara és kereskedése oly fokon állanak, melyet más nemzet meg sem közelíthet; a francia és német nemzet utánna indultak, de még nem is sejthető mikor érhetik el. Az ekként kifejlődött országban már alig képzelhető egy tere a nemzetgazdasági munkának, mely nagyobb mérvű befektetést és felszerelést felvenni képes volna. De ha van is még tér további befektetésre, maga a nemzet annyi tőkét gyűjtött már, hogy a forgalom eszköze, a pénz, csaknem felesleges mennyiségben található nála. A legalacsonyabb kamatláb létezése és azon körülmény, hogy tőkéit Európaszerte kínálja elhelyezésre, bizonyítja ezt. De ellenkezőleg minél kezdetlegesebb egy országnak nemzetgazdasági állapota a földművelés, ipar és kereskedelem terén: annál több befektetést és felszerelést nem csak megbir, de igényel; és mert a kezdetleges állapotú országban tőkéknek képződése nem is gondolható: világos hogy a hitelnek és ennek folytán a hiteleszközök gépezetének segélyét nem nélkülözheti. Hazánk állapotának kezdetleges voltát csak az álszemérem vagy ámitás tagadhatná, és ezen okból a jegybanknak létezése országunkra

nézve nemcsak szükség, de tekintve elmaradásunkat más országokhoz hasonlítva, égető szükséggé vált.

Ha pedig feltétlenül beismerjük a jegybanknak szükségét hazánkra nézve, akkor lehetőségét is szintoly feltétlenül megteremtünk kell; okvetlenül le kell tehát győznünk a nehézségeket melyek a létező viszonyokban és körülményekben lehetnek.

Összesen is csak három akadályban mutatkoztak e nehézségek, és ezek a bécsi nemzetibank kiváltsága, a valuta, és az érczhiány.

A bécsi bank kiváltságát az országos bankügyi bizottság nem ismeri el jogosnak hazánkban. Mi nem akarunk ily élesen csengő ítéletet mondani a bankkiváltságnak nem egészen szűz kérdésében. És ha már kiszenvette hazánk azon legsanyarubb négy évnek súlyos csapásait, mely az országos bizottságnak ily határozott véleménye és még határozottabb javaslata óta lefolyt, és kiszenvette a nélkül hogy a bank ügyben daczára az országos bizottság figyelmeztetésének, bármit is lendített volna akár kormánya, akár törvényhozása: akkor lehetőnek tartjuk, hogy a bankkiváltság tartamának lejártát is befogjuk még várni a nélkül, hogy az attól elválasztó legközelebbi két évben létrejönne egy önálló magyar bank. De ha már enyi időt és reá még az 1873. évi új válságot is kiálltuk a nélkül, hogy a bécsi bank kiváltságát alakilag jogszerűn elismertük volna, megfoghatatlan tévedésnek kellene tartanunk azt, ha ezután a bécsi bankkal oly egyezkedés jöhetne létre, mely Magyarországnak teljes szabadságát csak egy hajszálnyira is korlátolná. Ezentúlra feltétlen szabadságunkat érvényesíteni elengedhetlen hazafiui

kötelesség és oly életkérdés nemzetgazdászati tekintetben, melynek helytelen megoldása esetében sem a nemzeti véderő, sem állami függetlenségünk, sem alkotmányos önkormányzatunk a végromlástól e hazát megmenteni képes többé nem lehet. Az anyagi bukás szabadságunk, függetlenségünk és államiságunk bukása.

A valutának létezése egy önálló magyar jegybank felállításának nemcsak nem akadálya, sőt ez idő szerint főleg könnyítő körülménye. Ha ugyanis a bécsi nemzeti bank képes volna pénzjegyeit beváltani: akkor lehetetlen volna Magyarországnak jegybankot állítani a nélkül, hogy az is készfizető legyen; az ércalapnak első beszerzése még a legkisebb áldozat volna, melybe e magyar bank felállítása kerülne. Fenntartása folytonos ércvásárlást tenne szükségessé, mi, tekintve annak árát, a banknak pénzjegyeit használhatlanokká tenné az aránytalanul magas kamatláb miatt, melyet már maga az ércnek vételára okozna. Éppen azért, mert a bécsi nemzeti-bank sem váltja be pénzjegyeit ércben, a magyarbankot sem lehetne hibáztatni azért, ha ő sem váltaná be azokat. Ha kényszerkelet van ott, miért nem lehetne itt is? pedig e kényszerkeletnek megszüntetésére csak oly távol jövőben van kilátás, hogy azt bevárni Magyarország nemzetgazdasági bukása nélkül képtelen. Ellenkezőleg éppen azon 10—15 évi időszakot, mely a kényszerkeletnek megszüntetésére még okvetlenül szükséges, fel kell használni Magyarországnak arra, hogy egy felállítandó jegybanknak jövedelméből megtakarítsa azon értéket, mely az ércalapnak beszerzésére szükséges lesz akkoron, a midőn a monarchia két birodalmának nemzetgazdászati és

államgazdászati rendezett állapota a pénzjegyeknek érzbeni beváltását lehetővé és tanácsossá teendő.

Ha a valutának és kényszerértéknek létezését oly valaki használná fel arra, hogy általa egy magyar jegybank felállításának gondolatát megzavarja és megnehezítse — ki Magyarországnak nem fia, sőt a magyar jegybank létezésének érdekellenese: akkor ezen érvelést ép oly természetesnek, mint érdekszempontból megengedhetőnek is lehetne találni. Ha tehát okkal tehette volna ezt valaki, bizonyára Lucam lovag úr tehette volna, de sőt tekintve hivatalos állását csaknem mondhatni, hogy tennie kellett volna, és mégsem tette. Igaz hogy van egy állítása mely csaknem ekként hangzik; a magyar jegybank eszméjére ekként nyilatkozik (l. napló 148. oldal) „Die Errichtung einer Notenbank in Ungarn mit sofort einlösbaren Noten — k. h. a k. h. — wäre die von Ungarn für sich allein sofort vorgenommene Herstellung der Valuta“ „Ich theile die Auffassung, dass, wenn Ungarn überhaupt eine Notenbank errichten kann, und will, dies nur eine Bank mit sofort einlösbaren Noten sein sollte,“ tehát osztja azon felfogását a magyar szakértőknek, hogy a magyar banknak pénzjegyeit érzben beváltani kellene; de mégsem tagadta meg a német jellem egyenességét és őszintén nyilatkozik a következő oldalon „ob das Silber der ungarischen Bank nicht unter gewissen Umst ändenmöglicherweise ins Ausland fließen werde? diese Frage beantworten Theorie, und Erfahrung mit ja“ és ebből következik a 150. oldalon „dass Ungarn nicht im Stande ist für sich allein die Valuta her-

zustellen, und eine Bank mit einlösbaeren Noten zu errichten.“ Tehát készfizetőnek kellene lenni a magyar banknak, ha lehető volna, de nem lehet, mert minden érczet kivinnének belőle s így magát fenn nem tarthatná, azt mondja Lucam lovag a bécsi bank titkára.

És azt nemcsak hazánkra nézve állítja, de kiterjeszti állítását nyomban Austriára is. Ha tehát a valutát sem Austria sem Magyarország maga nyomban meg nem szüntetheti, együttvéve pedig szintén azon okokból ismét meg nem szüntethetik: ebből összesen is csak annyi következik, hogy a valutának elévült nyavalyája se nyomban se hamar egyáltalán meg nem szüntethetik; de az éppen nem következik belőle, hogy azért, mert a valutának létezése megmarad, jegybank fenn nem állhatna, vagy fel nem állithatnék; hiszen 25 év óta van valuta és a bécsi nemzeti bank mégis fennáll; ha tehát egy társaság képes jegybankot fenntartani a valuta mellett. bizonyára egy ország is képes leend. És ezen lehetőséget Lucam lovag úr is beismerte, azt mondja ugyanis (l. napló 143. old.) „Was nun die Frage wegen Errichtung von Notenbanken in Ungarn vor Herstellung der Valuta anbelangt, so kann ich die Möglichkeit nicht in Abrede stellen.“ A mit utána tesz, az nem a banknak baja, az a magyar vállalkozási szellem vétke, melyet jóvátenni kell, azt állítja ugyanis „in einem Augenblicke in welchem in Ungarn selbst alle Parteien darin übereinstimmen, dass der ungarische Unternehmungsgeist bei seinem ersten Aufschwunge auf die schlimmsten Ab-

wege gerieth, in einem solchen Augenblicke Notenbanken gründen würde den Verdacht wachrufen, dass dies doch nur geschieht, um die Verlegenheiten der jüngsten Vergangenheit zu liquidiren.“

Ez a legsúlyosabb vád hazánk vállalkozói ellen, ez meggyaláztatása a magyar vállalkozási szellemnek; tehát mert gonosz úton járt és kárát látta, a jegybank által akarná azt pótolni, a mit vesztett — és kinek kárával? azokéval kik jegyeit elfogadnák; ez körülbelül annyit tesz, hogy a magyar jegybank csak csalási szándékkal lehetne felállítható. Ezen lehet már észrevenni, hogy Lucam úr hazánkunk nem barátja, és ha hű képviselője azon bécsi banknak, melynek vezértitkára, akkor e banknak hangulatát is ismerhetjük hazánk irányában.

E gyaláztatot Magyarország másként le nem moshatja magáról, mint egy jegybank felállításával, mely éppen nem a csalást tüzi ki céljául, és mégis fenállhatand és e lehetőségnek kimutatása volt indoka jelen vállalkozásunknak.

De mielőtt tovább haladnánk, meg kell jegyezniünk hogy Lucam úrnak fentebbi gyanusítását csak rémitgetésnek tartjuk, oly hű rémitgetésnek, melynek hatására maga sem számított biztosan, mert nem éri be vele, hanem nyomban utánna higgadtabb hangon elősorolja a valódi okot, melylyel a magyar jegybank gyengéjét kézzelfoghatóvá tehetni reménylette.

És mi ezen ok? itt következik: (I. napló 144. old.)
„Würden uneinlösbare Noten ausgegeben, so hätten

diese, wenn die jetzigen Staatsnoten bleiben, wie sie sind, einen geringeren Werth, als Staatsnoten, oder österreichische Banknoten, weil letztere beiden Gattungen eine bessere Fundirung geniessen.

Ez az egyedüli ok melyet pénzügyi szempontból volt képes feltalálni. Tehát azért nem kell magyar jegybank mert pénzjegyeinek kisebb értéke lesz, mint az állampénzjegyeknek és a bankjegyeknek — és miért lesz értékük kisebb? mert az államjegyek és bankjegyek jobb alappal (bessere Fundirung) bírnak. De hát minő alappal bírnak az államjegyek? a birodalom jótállásával; de hiszen a jótállást egy részben Magyarország adja; ha tehát a magyarországi jótállás az államjegyeknek képes volt alapot adni, miért ne lenne képes a magyar bankjegyeknek is megadni. Hát a bankjegyeknek miből áll alapjuk? Weninger Vincze úr bevallotta, hogy a bécsi nemzeti-bank 200 millió bankjegyet minden fedezet nélkül bocsájthat ki, tehát mi alappal bír e 200 millió értékű bankjegy? kézzelfoghatólag semmivel. A mi fedezete pedig a többinek van, abból sincs épen semmi haszon, mert egy fillért sem köteles belőle kiadni beváltásra, tehát egyre megy akár van, akár nem is volna fedezet.

És ilyen alap az, melyet Lucam úr jobb alappal nevez — bessere Fundirung — jobbnak t. i. annál mi a kényszerkelet volna, — melylyel a magyar bankjegyek bírnának és ezzel rémiti a magyar állam leendő pénzügyérét következőleg „Geniessen sie (magyar pénzjegyek) überdies in Ungarn Zwangskurs, so wird auch der ungarische Finanzminister keine anderen Noten in Zahlung erhalten, und der ungarische

Staat leidet dadurch den Verlust des höheren Agio.“ Minő részvétellel aggódik Lucam úr a magyar állam vesztesége miatt az agióban! bárcsak ily részvétebből megtérítne a bécsi bank a magyar államnak azon jelenlegi agió veszteségét, melyet az ő jegyeinek kisebb árkelete miatt folyton szenved! Azt csak belátja mindenki, hogy agió nélkül nem voltunk a bécsi bank uralmának ideje alatt egy perczig sem; ha tehát kibirtuk a bécsi bank agióját, majd kibirjuk a magyarét is, és legalább lesz miért.

De még mindig kétkedett Lucam úr pénzügyi demonstrációjának sikerében a magyar bank ellen, és azért felhossa a legutolsót, melyet legerősebbnek tartott és ez nemzetgazdasági szempontból vétetik. A pénzügyi érveléssel a magyar államot akarta megrémíteni, a nemzetgazdasággal a népre szeretné ijeszteni.

Azt mondja az 5. kérdőpontra (l. napló 144. old.) „dass die Errichtung von Notenbanken in Ungarn vor Herstellung der Valuta d. h. mit uncinlösbaren Noten, wenn auch überhaupt möglich, doch nicht im wohlverstandenen Interesse Ungarns liegt.“ tehát nem lenne hazánk érdekében, azaz nem lenne hasznára. Indoklását ezen állításának nem adta és így azon tekintélyen kívül, melyet neki tulajdonítani valakinek kedve lehet, ezen állítása alig fogja visszariaszthatni a magyar állampolgárt a magyar jegybank óhajtasától.

De találkoztak mások a szakértők közül, kik a Lucam úr által csak sejtetett okot kimerítőleg tárgyalták és azon eredményt iparkodtak kihozni, hogy miután az osztrák bank jegyei mellett, a magyar banknak

jegyei kényszer kelet mellett teljes értékben fognának elfogadtatni, míg amazoknak értéke mindennap változik az agió szerint: a forgalmi tárgyak árának folytonos változása miatt nagy zavar és nehézség érné hazánk lakosságát.

E helyzetet Falk Miksa úr következőleg ecseteli. „Teszem, nekem meglehetősen nagy családom van; nálam hetenként 150 darab kiflit fogyasztanak, ez tesz hetenként 3 frtot, darabját 2 krajával számítva. Már most ha a valuta rögtön helyreállítatik, azt méltóztatnék hinni, hogy a pék, midőn hét végén vele összeszámolok, azt fogja mondani: most a kiflinek ára nem 2 kr. hanem csak $1\frac{3}{4}$ kr. az ára? Ő a két krajeczár mellett fog megmaradni, hanem ha aztán a hét végén — úgy mint eddig — odaktüldöm a 3 frtot osztrák bankjegyekben, ő azt fogja mondhatni, hogy ez nem 3 ft., hanem csak 2 ft. 60 kr.“

E fejtegetés igen mély, de a talaj, a melyre alkalmaztatik igen siker. Ilyetén kicsinyszerű dolgok felhozása a bankkérdésnek megoldásánál nincs helyén, mert semmi arány sincs köztük és azon veszteségek között, miket az 1869. és 1873. évi válságok rombolásai alatt szenvedtünk. De még azért sem vehetők tekintetbe, mert ezen áringadozások léteznek már, daczára annak hogy nincs magyar pénzjegy.

Éredeti azonban hogy a magyar pénzjegy eszméje kétféle feltevésre és pedig egymással ellenkezőkre birta a szakértőket, hogy a nemzetgazdasági hátrányt kimagyarázzék belőle; Lucam lovag azt tette fel, hogy a magyar bank jegyei kisebb értékkel fognak birni, mint az osztrák állami bankjegyek. Falk Miksa úr

pedig ellenkezőleg (l. napló 94. old. 2 hasáb) azt veszi fel, hogy a magyar bank jegyei fognak nagyobb értékkel birni.

Mindezen föltevések időelőttiek és — azt hisszük — egyszersmind feleslegesek. A magyar bankjegy értékének fentartásáról gondoskodik a magyar állam; a többiről gondoskodni fog, kinek érdekében van: arról mi nem tehetünk, hogy az osztrák pénzjegyek értéke folytonosan ingadozik a mai napig, de ha a magyar banknak jegyei — Falk Miksa úrnak meggyőződésehez képest — állandó értékkel fognak birni, akkor már csak ezen egyetlen okból is tartozik Magyarország ily állandó értékű pénzjegyet teremteni.

A nemzetgazdászati szempontból meritett aggodalmi tehát Lucam úrnak éppen úgy, mint Falk úrnak nem oly súlyosak s nem oly fenyegetők, hogy a magyar bank eszméjét ellensúlyozzák.

Miután tehát felderült, hogy sem a bécsi bank kiváltsága, sem a valuta létezése, sem az érczalapnak hiánya egy magyar jegybank felállításának lehetőségét nem gátolják, és ezzel a VI. kérdés megoldottnak tekinthető, következnek a további:

VII. Minő bank felel meg a nemzetgazdászati hiteligényeinek teljesen, és minő alapra fektetendő, hogy mind a belforgalomnak, mind a külkereskedésnek igényeit kielégíthesse?

A feltett kérdés általánosságban kimerítő, de a válasz reá részletekben adathatik csak, a mennyiben a megoldást megelőzőleg az eddigi gyakorlat tényeiből

keletkezett eszmék egyoldalúsága és tarthatatlansága kiderítendő. Ilyen kérdések:

Kit illet a bankjog? A felelet egyszerűnek látszik, hogy az államot illeti, mert akár kiváltságot adjon, akár szabadságot, mindig az állam adja, a mit pedig adni képes annak szükségképen sajátjának kellett lenni. A tudományos elmélet azonban tudományos felfogást alkotott, mely szerint állambankok, kiváltságot bankok és magán bankok három különböző rendszerét képeznék a bankeszmének, melyek közül a jogosultságot melyik érdemli meg? az nem volna az állam hatalomnak önkényétől függő dolog, hanem a tudománynak elhatározásától, mely pártatlan, és részrehajlatlan ítéleteiben.

Ia tehát a bankszabadság rendszere mellett nyilatkozik a tudomány, akkor már az államnak szabadsága tetemesen korlátolva van a bankügyre vonatkozólag a tudományos elméletnek tekintélye által. És ha ezen elmélet véletlenül téves volna: akkor az államnak tehetségében sem lenne többé a bekövetkező bajon segíteni. Szerencsére hazánkban, hol sem állambank, sem bankkiváltság, sem bankszabadság tényleg létesítve még nincsenek, tehát az államnak joga a bankokra, különösen a jegybankokra vonatkozólag érintetlenül maradt, még megvitatható a kérdés, mielőtt eldöntetnék és a közvélemény tájékoztatással fogja kívánhatni a legcélszerűbb elhatározást.

Mi már jeleztük álláspontunkat az eddigi bankelméletekkel szemben; mi nem tartjuk helyesnek sem jogosultnak azon elméletet, mely a bankeszmét egy-egyben önállóan és függetlenül tárgyalja és rend-

szerezi, eltekintve pénzügyi, nemzetgazdászati, és politikai állapotától azon országnak, melyben létesítenék. -- Minden országnak feladata az önfejlődés, ennek biztosítására eszköz a politikai rendszer, ennek fogantatására szükséges az államháztartás, ennek alapja az országnak nemzetgazdászati fejlődése, ennek egyik tényezője a hitel, és ennek szervezése a bankügy.

Ha pedig a bankügy alaki része a hitel szervezétének, mely feltétele a nemzetgazdászati fejlődésének, mely ismét feladata az államnak: akkor semmiféle elmélet nem korlátozhatja az államot oly bankrendszer fogadni el, melynek czélszerűségét a létező viszonyok alapjáról iteli meg és a mely ellen a puszta elmélet alapjáról kifogást tekintetbe nem vehet. Innen látszik, hogy a bankjog általában és feltétlenül csakis az államot illetheti és az ellenkező elméletek csakis egy feltevésből nyerték igazolásukat, abból t. i. hogy az állami bankok visszaéltek a pénzjegyek kibocsájtásával. De ebből még nem következik az, hogy tehát vagy kiváltság, vagy bankszabadság volna az egyedüli mentő szer. Lehet más mód is, és ha eddig nem lett volna, ki kell találni azt. Önként fog mutatkozni ezen módja a bankkérdés megoldásának ha szabatosan felállítatik a cél, melyre szolgálnia kell.

Hogy a nemzetgazdászati hitelgényeinek teljesen megfeleljen a bank, kettőt kell nyújtania: elegendő hitelt, és olcsó hitelt.

Az első kérdés tehát: mennyi pénz felett kell, hogy rendelkezessék egy bank, mely Magyarország hitelgényét teljesen kielégíteni képes lenne? Ez egy

főfontosságu kérdés, melyet sem szem elől téveszteni, sem megoldatlanul hagyni nem szabad. Tagadhatatlan az, hogy tüzetes válasz meghatározott összegben nem adható, mert adatok nincsenek reá; de hiszen nem is lehetnek adatok a bekövetkező dolgokról, de van adat arra nézve, mily óriási hitelre képes ezen ország, mily nagyszerű arányban törekszik megindítani fejlődését, ha kilátása van hitelre.

Grf. Lónyay Menyhért utolsó munkájában*) érintette hogy a hitel-telekkönyvek felvétele idejében 1858-ban az Austriai tartományokban a földbirtokon 1500 millió jelzálogos követelés volt. Horn Ede úrnak utóbbi munkájában**) pedig ki van derítve, hogy Magyarország földbirtoka mint zálog alap 1225 milliónyi hitelre tarthatna igényt. Ha valjon érvényesítné-e ezen igényt — azt bizonyosan nem állithatni, de a lehetőség meg van, sőt egy mértékét a valószínűségnek nyújtja azon tény, hogy 1868. és 1869. években 18 hónap alatt 300 milliónyi értéket felülmuló vállalatok indultak meg. Bizonyosnak vehető tehát az, hogy idővel növekvő arányban fogna érvényesíteni a hiteligény, oly arányban, mely egy évtized alatt az 5—600 milliót elérné. Enyit már az eddigi tapasztalás alapján felvehetünk. De igen valószínűnek kell azt is kijelentenünk, hogy két annyira is felmehet azon összeg, melyet országunk haszonnal beruházhatna, ha a hitel könnyű és olcsó volna.

*) lásd: Közügyeinkről. Budapest 1873. kiadja Ráth Mór. 151-dik oldali jegyzetben.

**) lásd: Állam háztartásunk rendezéséről. Budapest 1874. 39-dik oldal.

Hol van immár azon társulat vagy bankár, ki enyi pénzt kölcsönözni képes volna? Weninger V. úr állítja, hogy Magyarország nem képes 30 millió forintot teremteni ezüstben és aranyban, és ezen okból ajánlja a kiegyezést a bécsi bankkal; de hát menyivel bír a bécsi bank a fentebb említett hitelszükséglethez arányosítva? hiszen még bankjegyeinek is elégtelenségét bizonyítja a körülmény, hogy zálogleveleket ad pénzjegyek helyett, és még azokkal egyetemben is kénytelen ezen összes 3—400 milliónyi forgalmi eszközeivel csakis az ipar és kereskedés igényeinek élni; hiszen kitetszik a f. é. január 17-dikén tett üzleti jelentéséből, hogy a míg 1863. évben 22 millión felül nyújtott hitelt a földbirtokra, 1873. végével csak $6\frac{1}{2}$ milliónyt hitelezett, és pedig ezen egész összegben csak $\frac{7}{10}$ milliót bankjegyben, a többbit záloglevelekben. De még több is látszik ama jelentésből, mely szóról szóra ezeket mondja: „Da wir für unsere Noten in dem eigentlichen Bankgeschäfte ohnehin reichliche Verwendung haben, da ferner von einer Notenbank die Benützung des Notenumlaufes für nur langsam sich abwickelnde Hypotekar - Credit - Geschäfte ohnehin eher beschränkt werden sollte: so können wir in der von uns seit Langem angestrebten, und sich allmählig vollziehenden Verminderung der für Hypotekar-Geschäfte ausgegebenen Noten eines der Zeichen der fortschreitenden Consolidation unseres Instituts erblicken.“ Tehát az is látszik hogy hitelét a földbirtoktól 1863. óta folyton, czélzatosan és rendszeresen visszavonta, és ha 10 év alatt 22 millióról 6 millióra szállította, legközelebb —

azaz mihelyt az adott kölcsönök visszafizetésének ideje lejár — teljesen beszüntetni szándoka, oly szándoka, melyet régtől fogva létesíteni törekszik, „seit Langem angestreibt,“ és melynek teljes megvalósításában intézetének megszilárdítását keresi „Consolidation unseres Instituts.“

Ha Weninger V. úr tudta volna ezeket — ő ki azt vallá czikkében hogy „a földmivelés, ipar és kereskedelem érdekeinek szolgáljon a bank“ tehát a földmivélést s ennek folytán a földbirtokot hitelképesnek nyilvánítá — talán nem javasolta volna országunknak, hogy a bécsi bankkal egyezkedjék, mely a földbirtokat elvszerűleg kizárja hitelezéséből; legkevésbé javasolhatta volna pedig azt, hogy ilyen bank irányában — azon 6 millió értékű záloglevélért, melyre amugy is 8—10⁰/₀ kamat esik bankjegyben — még a 80 millió adósságból is vagy 24 milliót vállaljunk el, és fölébe adjuk neki a bankkiváltságot, hogy a mellett Magyarországnak, mely főleg földbirtokának alapján él, biztos veszedelembé, és bukásba rohanjon.

De ha nem is ekként volna a dolog, hanem ha a bécsi bank hajlandó lenne hitelezni hazánk földbirtokára, mi az, mit ő nyújtani képes lenne? 100 millió forint bankjegy iparra, kereskedelemre és a földbirtokra? hiszen ez csak $\frac{1}{12}$ része annak, mit maga a földbirtok hitele igényelhet; és enyit is csak addig adhatna, míg a kényszerkelet fentartatik, tehát folytonos agió vesztességgel és azon felül magas kamatra és rövid lejáratra. Hazánk szükségletére ugy a bécsi bank, mint bármi más bankár, vagy bankár-egylet egyáltalán alkalmatlan, mert a

felhasználható pénzmenyiséget felteremteni nem képes és ha képes volna is, nem használhatná azt nemzetgazdaszatunk drágasága miatt.

Bárminő magán bank állana is fenn, akár a kiváltság akár a bankszabadság rendszere mellett, fedezet nélkül nem lehetne. E fedezetben kettős veszteség van, először az érczbevásárlásra fordított tőkének kamatja, másodsor az érczkeletnek ára; a bécsi bank pinczejében fekető 100 millió ezüstben évente használatlanul vész el a 100 millió forintnak kamatja; másodsor azon 200/0 körüli többlet, melyet 100 millió bankjegyre fellülfizetni kellett 100 millió forint ezüstnek bevásárlásáért. Ezen egész veszteséget meg kell fizetni azon állam nemzetgazdaszatának, a mely államnak népe e bankra van utalva. Képzeljük immár hogy a bécsi banknak 400 millió ezüstje volna, ennek csak 60/0 kamatja tenne évente 24 milliót, mely összeget évente vesztené a nemzetgazdaszat, pedig a bank sem nyerné, mert ezüstje használatlanul hever a pinczében; de még azon fellül 200/0 agió mellett az ezüstnek bevásárlása újra 80 millió veszteséget okozna, melyet a bank kénytelen azoktól behajtani kiknek kölcsönöz és pedig csakis a magas kamatláb által. Tehát már az ezüstalapnak egyszeri bevásárlása által 80 millió agió és évi 24 millió kamat volna a veszteség.

De tegyük fel, hogy a kényszer kelet meg fogna szüntettetni, ezen esetben az ezüstalap a beváltások folytán minden évben, sőt talán évente többször is ki-meritetnék; ha csak egyszer meritetnék is ki, az agió kiadás az ezüstnek újabb bevásárlásánál évente előfor-

dulna, és feltéve hogy az ezüst kelete 20⁰/₀ volna, az évi veszteség kamatban és érczeletben $24 + 80 = 104$ millió forint lenne, mi egyedül az államgazdászatra hárulna és még magasabbra szökkentené a kamatlábot. Ha az érczeletet csak 10⁰/₀-ra tesszük, de két bevásárlást veszünk fel egy évre, az eredmény ugyanaz.

Csak azon egy kérdés tárgyalása maradt még, minő alapon tehetjük fel, hogy a bank ezüstje kimeritetnék ha köteles volna pénzjegyeit beváltani? Két alapon: az első állami adósságaink külföldi hitelezők irányában, kiknek mind a kamat mind a tőke ezüstben fizetendő; a második nemzetgazdászataunknak szenvedő mérlege. Mind a kettő — fájdalom — kétségtelen tény; és a míg egy fillér adósságunk, és mérleghiányunk létezend: nem lehet komolyan egy szót is ejtenünk, mely állithatná, hogy egy készfizető bank megtarthatná érczalapját. Még csak hónapok sem kellenének, s már is kimerült volna.

Látnivaló tehát hogy magánbankok nem képesek kellő fedezet mellett országunk fejlődő nemzetgazdászataának elegendő pénzt felteremteni és ha képesek lennének is, a nemzetgazdászata nem használhatná azon hitelt, melyért 6—10⁰/₀ kamatot volna kénytelen fizetni. Következnék tehát azon kérdésnek megvitatása, ha valljon állambank képes volna-e a czélnak megfelelni?

Mielőtt azonban e kérdésre áttérnénk, szükséges egy állítására Weninger V. úrnak vonatkoznunk, melyet ő nemzetgazdászati szabályként kívánna érvényesíttetni. Azt állítá ugyanis nyilatkozatában (j. 71. oldal.) „A természetszerű hitelforgalomnak sokkal fontosabb

tényezői (t. i. a jegybanknál) a deposit-bankok, már azért is, mert a hitelnyújtást csakis a megtakarított vagy pedig rendelkezésre levő készpénz segítségével eszközlik és így a forgalmi pénz fictiv értékek segítségével nem szaporítatják.“

Tehát fontosabbak a deposit bankok, mint a jegybankok, mert azok csak megtakarított pénz segítségével eszközlik a hitelnyújtást, a jegybankok pedig fictiv értékkel.

Azt gyanítjuk hogy W. V. úr nem azt mondá amit akart, legalább nem úgy fejezte ki magát, mint gondolta a dolgot. Ha ugyanis a bankjegy fictiv érték — képzelt érték — akkor a megtakarított készpénz is fictiv érték lehet, mert ma minden készpénz bankjegyben áll. Ő bizonyára nem azt gondolta, hanem azt, hogy a hitelnyújtás eszköze megtakarított pénz, azaz tőkésítésre szánt pénz, nem pedig kereseti forgalomra szánt pénz legyen; még tüzetesebben: ne forgalmi tőke legyen, hanem állósított tőke, ezen tulajdonában feküdnék azon előny a hitelhasználóra nézve, hogy hosszabb tartamra szólló, tehát könnyebben törleszthető hitelt kapna.

Ezen állítását tévesnek kell kijelentünk; nem annyiban, mintha állósított tőke nem volna kényelmesebb hitelanyag a forgalmi tőkénél — mi természeténél fogva csak rövid tartamu lehet, — hanem annyiban, amennyiben egyáltalán nem szabad követelnünk azt, hogy csakis a már megtakarított pénz képezhesse eszközét a hitelnek. Hiszen ha ez állana, akkor egy ország sem fejlődhetett volna anyagi gazdagságra,

a mely földjével együtt tőkéknek birtokába is nem jutott. Már pedig ily országot nem ismerünk. Mind-egyik kezdetben csak földjét bírta országának és csakis későbbben teremtett tőkét ipar és kereskedés által. Nekünk is csak földünk van, de ipar és kereskedés által akarunk tőkét szerezni; erre hitel kell, mint W. V. úr is beismeri. De ha e hitel anyagát csak azon tőke képezhetné, mit majd csak ezután fognánk szerezni: akkor az anyagi fejlődésnek feladata valódi circulus vitiosus volna.

De ha el is tekintünk ezen tévesnek bizonyult elméleti állítástól, egy más oldalról is feltűnik, hogy a gyakorlat szintén megczáfolja azt. Az állósított tőke ugyanis ebbeli sajátságát mindenkor elveszti, ha a nemzetgazdaszat állapota változik. Ha az állósított tőke tulajdonosa azt látja, hogy a forgalom által jobb hasznát veheti tőkájének: azonnal átváltoztatja állósított tőkét forgalmi tőkévé; nem különben ha egy rossz termés vagy váratlan események kényszerítik a tulajdonost állósított tőkét felhasználni: természetesen meg kell fogynak az állósított tőkék összegének és a hitelnyújtás eszköze azonnal megfogyott sőt elenyészhetett. Szemtanui voltunk ily szomorú tapasztalásnak az 1873-diki válság alatt. Takarékpénztáraink, melyek szintén deposit bankok gyanánt működtek, a válság alatt nem csak hogy nem hiteleztek, de sőt a korábban adott hitelt is felmondották részben vagy egészben, a mint kénytelenek voltak.

Ugyanis a betétek, mint megtakarított összegek állósításra voltak szánva; de az 1873. évi terméshiány

sok betevőt kényszerített arra, hogy miután terméshányában innéd jövedelme nem volt, a már megtakarított, s állósításra szánt tőkéjét saját szükségére vagy nagyobb hasznosításra onnéd kivegye. Ezen helyzet általánossá vált, és a takarékok — mint deposit — bankok e célra minden bejött pénzt visszatartottak, sőt ha nagyobb igényeket sejhettek, a már adott hitelezéseket is részben vagy egészben felmondották, visszavonták. Köztudomású tény, miként ily intézetekben milliók feküdtek használatlanul épen akkor, midőn a válság legkegyetlenebben pusztítá a nemzet birtokos osztályát csak azért, mert daczára elégségés értékű birtokának hitelt nem találhatott.

Világos tehát, hogy az állósított tőke sehogyan sem biztos eszköze a hitelnek, mert ezen sajátságát tulajdonosának tetszése vagy más eshetőségek folytán bármikor és váratlanul elvesztheti és ez által a reá számító nemzetgazdasági hitelt legnagyobb válságnak, veszélynek és romlásnak dobja martalékkul.

A hitelnek legkényesebb és egyuttal legfontosabb kérdése épen az: minő pénz legczélszerűbb a hitel kielégítésére? csak ezen egyetlen kérdésenk megfejtése az, mi legtöbb világot vet a nemzetgazdasági hitel rendszerítésének biztos megoldására.

Egy ország nemzetgazdasági fejlődésének folyamában igen tetemes hitelt képes felhasználni; ha megfontoljuk azt, hogy az austriai tartományok fekvőségein 1500 millió forint hitel fekszik: elképzelhetjük hogy Magyarországnak földje is közel annyit használhatna, főleg ha hozzá vesszük az iparnak lehető hitel-

szükségletét is. De éppen azért, mert hazánk főleg a földmivelési téren lehet képes szerencsés években és viszonyok között meglepő eredmény által a vett hitelt hirtelen nélkülözhetni is: megeshetik, hogy némely évben több száz millió értéket visszaadhatna és visszaadni akarna is.

Tehát oly pénzre van szüksége a nemzetgazdaszatnak, mely mindig bőven készzen álljon, de mindig vissza is vonulhasson.

Ilyen szolgálat tételre a magán tulajdont képező pénz nem képes. A mely pénz csak készzen áll a használatra, de még nem használtatik, az elvesztette kamatját; a mely pénz váratlanul visszafizettetik, hogy ismét mint készlet várja be felhasználását, az is elvesztette kamatját. Ezt magán tőke ki nem bírja, mint a mely folytonos keresetre, tehát kamatozásra van szánva. Ha még hozzávesszük azt, hogy a nemzetgazdaszati hitelnek olcsósága is elengedhetlen követelmény, világosan látható, hogy magán tőke éppen nem, sőt még a végleges állósításra szánt deposit bankok tőkái sem alkalmasak a nemzetgazdaszati hitelnek anyagát szolgáltatni, hanem csak olyan pénz, a mely mellett senkinek sincs kára ha kamat nélkül hever, és ilyen pénz csakis egy országos jegybanknak pénze lehet, melynek nincs magán tulajdonosa; az országos jegybank tarthat akár mekkora készletet; ha igénybe vétetik hitelezése azon esetben jövődellemez; ha hevernek pénzei a jövődellemez elmarad de kára nincs. Ily pénzek nem szorulnak arra, hogy olcsó árért kínálkozzanak és könnyelműségre csábítsák a nemzetgazdaszati hozzáférhetőségük által,

mire a magán birtokot képező pénz néha hajlandó, olykor kénytelen.

Innen világos hogy csakis állami bankok vannak hivatva a nemzetgazdászati hitelnek igényét kielégíteni; nem oly állami bankok, melyek az állami háztartás szükségletének fedezésére volnának felállítva — mert ezt feltétlenül megengedhetlennek ismerjük, — hanem olyanok, melyek kizárólag a nemzetgazdászati hitelnek szolgálatára állítandók fel.

Egy állami jegybanknál az érc fedezet meglétének szüksége önmagától elesik, mert hiszen fel nem tehető, hogy egy alkotmányos országnak kormánya visszaéljen a bankó préssel, mint W. V. úr hiszi és állítja; mihelyt pedig nem kell ércfedezet, akkor lehet a hitelt oly alanti áron nyújtani, a mint azt a viszonyok és helyzet tanácsolják; és ha bármennyi pénze heverne is ilyen banknak, abból kára nem volna.

Hogy ily banknak pénzjegyei a belforgalomban feltétlenül czélszerűek lehetnek, az ellen kifogás alig lehet; de lehet kérdés az iránt, minő pénzzel fog közvetíteni a külforgalom, a nemzetközi kereskedés?

Kétségen kívül ércpénzzel a mint jelenleg is. A külföldre nézve a mi pénzjegyeink még azon esetben sem birnának jelentőséggel, ha beválthatók volnának is. Az csak kézzelfogható, hogy a külföld a magyar pénzjegyeket sohasem fogja haza vinni, hogy ott forgalomba tegye, hanem elviszi ezüstünket jövőben épen úgy, mint eddig. Nincs hazánknak jegybankja, sem pénzjegye, azért mégis fizetjük külföldre szálló tartozásainkat ezüstben; ha tehát volna magyar jegybank és pénzjegy, mi által nehezitné meg ezeknek megléte

azon ezüstnek bevásárlását, mit eddig is évente tettünk osztrák pénzjegyekkel? Ha lehetett, és lehet kényszerkeletti osztrák pénzjegyekért kapni ezüstöt: lehetend a magyarokért is, csak legyen a magyar államnak ilyen pénze elegendő, az pedig lehet, mert a banknak haszna az ő jövődelmét képezendné.

Ha majdan a magyar jegybank jövődelme évi 20 millióra menend, a mi pedig, mint alább látni fogjuk, egy pár év alatt meglehet, akkor 10 évnél rövidebb idő alatt lehet hazánkknak ezüst alapra fektetendő bankot is állítani, mely a külfölddeli kereskedés igényét bőven fedezheti. Addig ily bankra szükség nincs, sőt a mint Lucam lovag nagylelkű őszinteséggel bevallá, csak vesztünkre lenne.

A fejlődésnek sorrendjét megszegnünk csak kárunkkal lehet. Első feladatunk fejleszteni földmivelésünket, a második megteremteni iparunkat, e kettőhöz kell hitel, tehát jegybank; kifejlett földmivelés és ipar fogják eredményezni a kereskedést; a mit kiviszünk azért ezüstöt hozunk be, ezen uton teremtyük meg az érczalapot, melyre lehet annak idejében bevállható pénzjegyeket kibocsájtani. Ez volt a magyar nemzetgazdászati feladata elejétől fogva és ez is marad. Ami ezen kívül volt, hiba volt.

A fentebbiekből következtetve csakis azon feltevés maradt meg, hogy a magyar jegybank által kibocsájtandó pénzjegyeknek fedezete kizárólagosan föld- és fekvő birtok fogna lenni; és miután minden hitelnyujtásnak biztosítására eddigelé fekvőségekben találtatott a legjobb fedezet, ily fedezettel a magyar bank annál és inkább megelégedhetik, mert azon aránynak megszabása, mely-

ben a hitel menyisége a jelzálog értékéhez álljon — teljesen tőle függ, és kétségtelen az, hogy fekvőség nemcsak soha elnemvész, de folyton kell növekedni értékének a népség számarányában. Maguk az eddigi bankok is kivétel nélkül biztos alapnak tartották a földbirtokot bármilyen kölcsönre, és ha a bécsi bank fentebb hivatkozott jelentése szerint a fekvő vagyontól jövőre teljesen visszavonja hitelét, ez nem a fedezet biztosságának hiánya vagy elégtelensége miatt történik, hanem egyszerűen azon okból, mert másféle üzletek után nagyobb nyeresémet lát, és kereseti természete neki azt javasolja.

De a magyar államnak mást javasol az ő érdeke. A magyar állam a bankok adójából nem tarthatja fenn magát. A magyar államot csak népének nemzetgazdasági fejlődése tarthatja fenn; mert ez képezi az adóalapot; a fejlődés azonban lehetetlen másként, mint a nemzetgazdasági hitelnek minél teljesebb mértékben és minél alantibb kamattal kielégítésével; nem lehet tehát egyéb korlátja a nemzetgazdasági hitelnek, mint saját értéke; amekkora hitelre értéket nyújt fedezetül — önként értetődően az elfogadott arányban — akkorára joga van; mert létfeltéte a hitel. E jog nemzetgazdasági igény és államgazdasági érdek egyetemben, és éppen azért, mert az államgazdaságnak legbiztosabb jövedelmi forrását képezi, a legfontosabb pénzügyi kérdés mind az államra, mind a nemzetre nézve. A nemzeti hitelnek teljes kielégítése, az állami pénzügynek legfőbb kutforrása, és még sem fogyasztása az adózók keresetének, hanem ellenkezőleg kereseti képességük fokozása, a föld értékének emelése, új

adó alapoknak teremtése; jövedelem adóztatás nélkül, adó terheltetés nélkül; önkéntes adó, mely minél nagyobb annál nagyobb emelkedését jelzi a nemzetgazdaszat fejlődésének, ingyenes jövedelem, mely minél bővebb, annál nagyobb mértékben könnyíti sulyát az államháztartásnak, és megveti alapját az adóleszállításnak.

A fentebbiekben jelezve van azon nemzetgazdaszati hivatással bíró állami bank, mely fekvő birtokkal fedezett jegyeivel a belforgalomnak elegendő és olcsó hitelt nyújtani képes, a külforgalomnak ércfedezetű eszközét áldozat nélkül fogja előállítani akkorra, a midőn ércalapú és készfizesésre szánt nemzetközi bankot állítanunk szabad leend — minek azonban most még nincs itt ideje.

Következnék tehát a további kérdés:

VIII. Mi módon biztosítható a pénzforgalom?

E kérdésre vonatkozólag leginkább csaldott az országos bankbizottság. Ugyanis miután kijelenté, hogy a valuta kérdését törvényhozási intézkedéssel azonnal rendezni nem, hanem csak előkészíteni lehet — a pénzforgalomra nézve azt hitte, hogy azt „ajelen bármily sulyos tényleges viszonyok között is“ megoldani kell; tehát törvényhozási intézkedés által megoldhatónak tartá a pénzforgalom biztosítását.

Pedik éppen ellenkezőleg áll a dolog.

Bankfelállítást lehetőnek tartott; ez által a mint kimutattuk fennebb, az államjegyek kivonathatnának a forgalomból; ha államjegyek nem volnának, Lucam lovag állítása szerint, a bécsi nemzeti bank beválthatná

jegyeit: tehát törvényhozási intézkedés által a valuta kérdése igenis megoldható lenne.

Ellenben a pénzforgalom kérdése sehogysen tárgya a törvényhozási intézkedésnek; mert az merőben eredménye a nemzetgazdászati forgalomnak, a mely ismét eredménye a nemzetgazdászati állapot kifejlődésének. Pénzforgalom nem egyéb, mint nemzetgazdászati értékek forgalma; pénzt nem szoktunk pénzért vásárolni, hanem nemzetgazdászati értékeket, vagy is a termelésnek, az iparnak és a kereskedésnek czikkeit; a hol tehát folyton előállítatik és fogyasztatik a termelésnek az iparnak és kereskedésnek gyümölcse: ott van forgalom; és mert a forgalom pénz által közvetítettik: az értékgorgalom egyuttal pénzforgalom is, t. i. az eladónál pénzforgalom; a vevőnél értékgorgalom; az első értékét pénzzé, a másik pénzét értékké forgatta. Lehetetlen tehát pénzforgalmat képzelní értékgorgalom nélkül. Értékgorgalom pedik csak két módon történik, fogyasztás és kivitel által. A ki tehát pénzforgalmat akar biztosítani, azt akként eszközölheti, ha a fogyasztást vagy a kivitelt mozdítja elő — ámde e kettőt törvénytvel decretálni nem lehet.

A meddig Magyarország kizárólagosan földmiveléssel és csakis mellesleg foglalkozik iparral, az értékgorgalom főleg terményeinek forgalmából álland, ez pedig a leggyéebb ága a forgalomnak; a földmivelés csak egy termést ád évente, ennek elárusítása, habár az évnek több szakára osztatnék is fel, csak időnként ád anyagot a forgalomnak; folytonos forgalom a földmivelésre szoritkozó nemzetgazdászati állapotnál nem gondolható. Az iparnak ellenben már folytonos lévén

termelése, a forgalom általa tartóssabbá válhat; de két körülmény kell hozzá, t. i. hogy a belfogyasztás tömeges legyen, és hogy az iparnak cikkei kivitelképesek is legyenek. A belfogyasztás tömegessé csak úgy válhat, ha az országnak népe általánosságában vagy legalább nagyobb részében fogyasztójává vált az ipar cikkeinek, mihez ismét feltétel az hogy a nép anyagilag fejlődöttebb legyen, melynek izlése, tehetősége, és szokása az iparnak cikkeit állandó szükségletté felvette; a kivitelképességre megkívánatik, hogy az ipar cikkei czélszerűség, izlés és olcsóság által a külföldnek iparával versenyezhesse. Ha már ez is eléretett, akkor veszi kezdetét a kereskedelmi fejlődés korszaka. Kereskedés, ha csak az ország határain belül történik, és nagyjában egy vidék terményének a másik vidék terményéveli kicserélését eszközli, nem egyéb mint forgalom; ily forgalom ha a legélénkebb volna is, az országnak gyarapodását, gazdagodását nem eszközli, hanem csak a termékek szétosztását a fogyasztás könnyítésére. Csak a külországokkal folytatott, ugynevezett nemzetközi forgalom képezi a szoros értelemben vett nemzetgazdászati kereskedést. A kereskedés csak úgy használ egy országnak, ha a külföldről értéket hoz az országba és azzal növeli az országnak nemzetgazdászati vagyonát. Egy ország népe csak azzal vagyonosodik, a mit termeléséből saját fogyasztásán felül megtakarított; s miután azt a mi saját fogyasztására nem kell, rendszeren más országnak kívánja eladni, a nemzetgazdászati emelkedésnek legbiztosabb jele a külföldről beszivárgó pénz, ennek csatornája, pedig a kereskedés, a nemzetközi forgalom.

És e szempontból teljesen osztozunk az országos bizottságnak felfogásában, a melyet jelentésében akként fejezett ki (lásd j. 101. old.) hogy „a külföldi piacoknak, idegen tőkéknek is kell járulniok a forgalom ereinek ércpénzzel eltöltéséhez. Arra kell törekednünk, hogy a külföldi piacok nem csak azon érckészlet beszerzéséhez, melyre az ércfolyam megindításakor van szükségünk, hanem az összes forgalom teljes szükséglete pótlásához, időnkénti kiegészítéséhez folyvást járuljanak.“

A miket az idézett szövegben a pénzürtéknek biztosítása tekintetéből kívánatos dolgokként tüntet fel az országos bizottság, mindazok tulajdonképen a nemzetgazdasági forgalomra értendőek, mert az ércnek beszívargása a külföldről sehol sem történt még másként, mint kivitt, azaz kiviteli értékekért, melyeket a nemzetgazdaság az országban előállít, de melyek itt nem fogyasztatnak el, hanem a kereskedelem által a külföldnek pénzürt adatnak cserébe.

A midőn tehát a pénzforgalomnak biztosításáról van szó, akkor egyedül oly módok fognak sikereseknek mutatkozni, melyek az értékforgalmat mozdítják elő, mint a mely önmaga sem egyéb, mint pénzforgalom az eladónál, valamint ez is más oldalról véve értékforgalom t. i. a vevővel.

Ezen kérdésre tehát csak azon egy tüzetes válasz adathatik, hogy a pénzforgalom egyedül az értékforgalom által biztosítható, azaz nemzetgazdasági értékeknek gyors és tömeges előállítására, fogyasztására és kivitele által.

Az utolsó kérdés volna.

IX. Miként állitható a hazai hitel önálló és szilárd alapra?

Ezen egy kérdésnek látszó feladatban három tárgy foglaltatik, a hazai hitel, az önálló hitel és a szilárd hitel. A hazai szóban ismét két különféle dolog gondolható; az állami hitel is hazai, és a nemzetgazdasági hitel is hazai. A bankügyi országos bizottság azonban nem az államnak pénzügyi válsága alapján lévén kiküldve: feltehetjük, hogy az országos határozatnak szövege által a hazai nemzetgazdasági hitelnek biztosítása volt czélba véve.

A nemzetgazdasági hitelnek önálló és szilárd alapra fektetése — ez volna a feladat.

A nemzetgazdasági hitelnek önállósága tehát a feladatnak egyik fele, másik fele ugyanazon hitelnek szilárdsága.

Magának a hitelnek eszméjére az önállóság sajátossága sehogysem illik; a hitel két tényezőnek viszonyát jelenti, mely a tényezőktől független önállóságot képzelni sem enged. A hitel viszonya a hiteltadó és hiteltvevő feleknek; ezen feleknek akaratán kívüli önállósággal bíró hitel nem képzelhető. Az önállóság tehát nem magára a hitelre vonatkozik, hanem azokra vonatkozhatik csak, kik a hitel, mint viszony által érintettek, és ezek a hiteltadó és a hiteltvevő.

A hiteltadónak önállóságát biztosítani nem szükséges, mert az mindig független, tehát önálló elhatározásában. A hiteltvevőnek önállóságát biztosítani pedig lehetetlen, mert a ki reászorult a

hitelvételre, az szükségképen kénytelen odafordulni hitelkeresésre, a hol az található. Látszik tehát, hogy a hitel önállóságának eszméje tárgyilagos kifejezéshez, megvalósuláshoz nem juthat, és ebből felderül, hogy a gondolat, mely az országos bankbizottságnak szeme előtt lebegett, a feltett kérdésben nem szabatosan volt szövegezve. Nem a hazai hitelt, hanem a hazai hitelnek kielégítésére szolgálendő eszközt a hitelügynök, vagy is a bankügyet akarta az országos bizottság önálló alapra fektetni — és miután minden országnak hitelügye önként érthetőleg saját területén önállólag gondolható csak: még akként sem volna értelme ezen kérdésnek, ha tetteleg nem léteznék a magyarországi hitelügynök függettsége a bécsi nemzeti bankkal szemben. A hazai hitelnek önállósága tehát Magyarországon csakis azt jelentheti, hogy a Magyarország hitelügyének szolgáló bankügy legyen önálló; miután pedig ezen önállóságot tetteleg semmi sem korlátozza, mint a bécsi nemzeti bank létezése: a kérdés legértetűbben akként lett volna felállítandó „lehet-e, és miként lehet hazai bankot felállítani?” és ezen kérdésre már könnyebb feleletet adni.

Ha a bécsi nemzeti bank kiváltsága Magyarországon nem jogérvényes és kormányunk sem kötelezte le magát a bécsi n. banknak kiváltságát hazánkban fentartani, hanem szabad kezet tartott fen magának a bankkérdésnek rendezésére: akkor a felelet egyszerűen csak az lehet, hogy a hazai hitelügynök önállósága csakis önálló hazai, azaz magyar bank felállítása által biztosítható. Hogy minő legyen ezen bank? ez nem a

hitelügy önállóságának kérdése, hanem a bankügyi rendezés czélszerűségének. Mihelyt a hazai hitel talál hazai bankot, melyhez fordulhat igényével: önállósága minden más országnak bankjaival szemben biztosítva van — tehát a bécsi bank irányában is; e kérdés tehát tulajdonképen csakis azon viszonyra vonatkozva bir értelemmel, melyben a bécsi n. bankkal vagyunk; mert attól eltekintve csak úgy lenne értelme, ha akként szövegeztetnék „képes-e országunk önállóan, azaz más országnak segítsége nélkül egy hazai bankot felállítani?“ — de erre Lucam úr határozottan kijelenté, hogy a valuta helyreállítása előtt is, és kényszerfolyam mellett is megtehetné azt Magyarország; tehát a hazai bankügy önállóságának biztosítását ezen utóbbi értelemben Lucam lovag is lehetőknek tartá.

Elméletileg tisztábban felfogható a dolog és oly könnyű a feltett kérdésnek igenlő felelete, miként ellenkezőjének lehetetlensége kézzel fogható. Az ugyanis nem szenved kérdést, hogy az állami létnek önállósága lényeges kelléke az állam fogalmának. A mely állam más államtól függ: az az uralgó állam irányában már nem állam a szónak teljes értelmében, hanem tartomány; ilyenné éppen a függetenség teszi; A valódi állam elméletileg mindig csak önállósággal képzeltek. Ha immár ezen önállóságnak alkatrészeit tekintjük, nyomban felderül, hogy önállónak kell lenni területének és népségének; ezen utóbbira vonatkozva önállónak kell lenni törvényhozásának, vérendszerezésének, kormányzatának, rendőrségének és pénzügyének; ezen utóbbinak alkatrészei az adóügy, a nemzetgazdaság,

a hitelügy, mint amannak eszköze. Államot tehát önálló hitelügy nélkül gondolni ép oly kevésbé lehet, mint önálló pénzügy nélkül. Ha tehát Magyarországon még lehet kérdés az iránt, miként állítható a hitelügy önálló alapra? e kérdés az elmélet alapjáról, az állami jogosultság szempontjából önként igenlő választ nyer; a gyakorlat alapjáról t. i. a tényleges viszonyokra való tekintet szempontjából a netalán létező szerződés tartalma által lehet korlátozva a megoldás módszere, melyre ezen utóbbi eseten kívül, csakis a célszerűségi tekintet gyakorolhat jogos befolyást.

Ezzel a hazai hitelnek önállóságát megvilágítva találkozhatjuk.

Utolsó tárgyunk volna a hazai hitelnek szilárdsága.

Egyeseknek hitelét szilárdnak szoktuk tartani, ha tapasztalatból tudjuk, hogy tőlük a hitelezés (hiteladás) soha meg nem tagadtatott; ezen egyeseknél a hitel szilárdságának két alapja van; ezeknek elseje nemzetgazdasági értékek birtoka, másodika pedig azon feltevés, hogy az illető hitelével visszaélni nem akar; ezen utóbbi feltevés bizalomnak dolga, melyet kényszeríteni nem lehet; ha tehát törvényhozási intézkedés által czéloztatik a hitelnek szilárdsága eszközöltetni, a mint az országos bankbizottság 9-ik kérdéséből látható: akkor a bizalom, mint hitel alap, egyszerűen mellőzendő, és a hitelügy szilárdságának csak egyetlen alapja marad: értékek birtoka, mely a mindenkori hitelnek biztos alapul szolgáljon.

Ezzel azonban a hitel szilárdságának csak a nyaga van kimutatva, de nem rendezése. A hitelügyben két ellentétes tényező érintkezik, a hiteltadó és a hitelt-vevő; a nemzetgazdasági értéknek megléte és hitelalapul, fedezetül nyújtása nem a hitelnek szilárdítása, hanem csak a hitelt-adónak biztosítása; ámde a hileltadó mellett szintoly jogosult fél a hitelt-vevő; ha tehát amarról gondoskodva van, kell hogy emerről is gondoskodva legyen.

És itt mutatkozik a nemzetgazdasági fejlődés részére egy új tér, mely haladás volna és mely egyedüli eszközét képezné azon feladat megoldásának, melyet az országos bankügyi bizottság 9-ik kérdésében kitzűött.

A hitelügynek rendezése eddigelé csaknem kizárólagosan a hilelt-adónak szempontjából és érdekében történt; annak érdekét biztosítá a jelzálogi és telekkönyvi ügynek rendezése; a váltóügyi gyors és egyszerűsített eljárás; a bíróságok szaporítása és kivételes eljárása; minden mi az igazságügyi reformkérdések körül történt, a hitelt-adónak biztosítására történt. És méltán; mert a hitelt-adónak jogát megvédeni kell. E célra a kihallgatott szakértőknek nagy száma különös sulyt fektetett a gyors és olcsó igazság szolgáltatásra.

Annál feltűnőbb, hogy a kihallgatott szakértők éppen semmi nyomatékot sem fektetnek a hitelt-vevő érdekére és jogára, holott a hitelügynek fontosabb tényezője ez, mint a hitelt-adó. A hitelügy a hitelt-igénylő miatt, és csakis annak szempontjából létezik az államra nézve; a hitelt-

adónak, mint bármi egyéb joggal biró polgárnak az állam csak igazságot köteles szolgáltatni; ez pedig nem különleges feladat, hanem általános, melylyel az állam mindenkinek tartozik, s melyet senkitől sem tagad meg. Ez teljes kiterjedésében sem egyéb, mint igazságügy, azaz bírósági-, törvénykezési ügy és semmi tekintetben sem hitelügy.

A hitelügy rendezésének célja nem lehet más, mint a hitelt-keresőnek biztosítása azon irányban, hogy hitelt találjon. A hitel szilárdításának tehát nem lehet egyéb tárgya, mint biztosítani a hitelt annak, ki azt igényli, és elegendő értékkel fedezni képes. A hiteljognak törvényes elismerése fogja tanusítani a nemzetgazdasátnak további fejlődését, és ezen alapon történend a hitelügynek végleges, célszerű megoldása. Valamint az elemi oktatáshoz való jogot csak magasabbra fejlődő államokban látjuk elismerve, és az államnak feladatát e tekintetben kötelességgé alakítva: akként a hiteljognak is megjövend kora, és ekkor oldatik meg a „hazai hitel megszilárdításának“ feladata.

Csak a szokás okozza, hogy előttünk nem feltűnő dolog az, miként annak, ki pénzben birja vagyonát, minden pillanatban lehető a forgalomnak, a gyors értékcserének kereseti előnyét felhasználni — az pedig, kinek vagyona ingatlanban van, ezen előnytől teljesen megvan fosztva. Pedig világos, hogy az állam iránti tartozás alól a pénznek birtoka könnyebben kiskamlík, mint az ingatlané.

Az sem tűnik fel előttünk, hogy a pénzbirtokos minden perczen megteheti, hogy tulajdonát, mint

nemzetgazdászati foglalkozásának tárgyát más foglalkozási-tárgyért elcserélje. Ebben pedig szinte nagy előny fekszik. Eltekintve az értékfogalomban általan rejlő kereseti előnytől, a nemzetgazdászati munkaerő, mely nem más, mint az anyagi fejlődés terén küzdő emberi egyén, sokkal természetesebb helyzetben érzi magát, ha nincs mintegy végzetserűen lekötve egy oly neméhez a munkának, melyet szülői, vagy öröksége, vagy egyéb véletlen az ő tudtán kívül, és beleegyezése nélkül, számára kitűztek. A míg a kasztrendszer tartá fenn a társadalmat, az egyénnek lekötöttsége születésének viszonyaihoz következetes dolog volt; mert éppen e lekötöttség biztosítá a kasztrendszer állandóságát. A kereseti munka- és szabadverseny alapjára fektetett mai társadalomban az emberi egyén, mint nemzetgazdászati tényező, a legnagyobb fejlődésre van hivatva nemcsak, de utalva, sőt kényszerítve, hogy érvényesítse magát Nagy erőfeszítést az emberi egyén csak azon téren szokott kifejteni, melyet önmaga választ, és melyhez éppen azért a jellemnek következetességével, néha szenvedélyével ragaszkodik. A pénztulajdonos e helyzetben van, minden foglalkozás közül azt választja, melyhez több vonzalmat érez, és éppen e vonzalom befolyása teszi munkáját eredményesebbé.

Volt egy osztálya hazánk lakosságának, mely 1848. előtt ingatlan tulajdont nem szerezhetett; e kivételes állapot arra utalta, hogy vagyonát folytonosan mint kereseti tőkét forgassa, ez ismét arra kényszeríté, hogy folyton változtassa foglalkozása terét; e helyzet adta meg neki a képességet, sok oldalú tapasztalatokból gyűj-

tött ismereteit azon téren érvényesíteni, mely lelkületének leginkább tetszett, és miután épen ez okból mindenütt kitűnő eredményt ért el: ma ezen osztály oly fokán áll az anyagi fejlődésnek, melyet az ősi birtokoknak mai tulajdonosai alig képesek elérni. E jelenség azon fontos élettörvénynek követésére figyelemzteti az államgazdaszatot, hogy a kereseti munkának korszakában a nemzetgazdasági munkaerőnek, mely mindig az emberi egyéniségnek ereje, meg kell szerezni a lehetőségig azon tért, melyen akarátának szabadsága befolyást nyerjen foglalkozása megválasztásánál, mert épen e parányi szabadság különbözteti meg a szabad munkát a kényszermunkától.

Ezen czélnak elérésére csak egy mód van, és ez ismét a hitel, mely az ingatlan birtokot nyomban forgalomképessé teszi saját tulajdonosának kezében, az által, hogy azon arányban, a melyben az ingatlanok értéke hitel alapjává válik, a földben lekötött tőkét forgalmi tőkévé alakítja. Ezen feladatnak megoldásában fekszik a hitelnek szilárdsága a hitelt-vevőre nézve. A mely országban a fekvőségek tulajdonosainak biztosítva van a hitelnyújtás, minden időben és minden körülmények között, ott, és csakis ott áll a hazai hitel szilárd alapon.

Világos ezekből, hogy a 9-ik kérdőpontnak e második részében az országos bankügyi bizottság nem pénzügyi, sem kizárólagosan bankügyi kérdést állított fel, hanem inkább nemzetgazdasági kérdést, mely azonban szoros összefüggésben van a bankügygyel, mert a nemzetgazdasági hitelnek szilárdsága az arra

szolgáló bankügynek megfelelő rendszeresítése nélkül nem is képzelhető.

Eszköze tehát a nemzetgazdászati hitel megszilárdításának a jegybank, eredménye pedig azon fontos haladás lenne, hogy a biztos hitel birtoka által, az ingatlan vagyon tulajdonosa egyenlő előnybe jutna, vagyona értékének keresetképesége tekintetében, a pénztulajdonossal és felszabadulna az utóbbinak uralma alól, mely hogy ellenálhatlan tulsúlylyal birt felette, látszik abból, hogy az ősiség megszűnté óta az ősi birtok nagy részben új kezekre került.

Ha immár visszapillantunk az országos bankügyi bizottságnak kérdéseire és az azokra általunk nyert megoldási módozatokra, feltűnend, hogy a legfontosabb nemzetgazdászati feladatoknak megvalósítására egy önálló magyar jegybanknak felállítása nélkülözhetlen szükség. A pénzválság megelőzése és elhárítása, a pénzérték helyreállítása, a rendszeres pénzforgalom biztosítása, a hazai hitelnek önállósága és megszilárdítása — mind olyan feladatok, melyek egy hazai önálló jegybank segítségével érethetnek csak el; láttuk, hogy ily jegybanknak felállítása fekvő birtokbani fedezet mellett lehető, érczalapra pedig káros volna; hagyjuk most eldöntetlenül azon kérdést, ha vajjon a bécsi n. banknak kiváltsága miatt csak annak tartama után — avagy azonnal is felállittathatnék-e, — és lássuk egy országos jegybanknak lehető eredményét az állam- és nemzetgazdászatra vonatkozva.

IV.

Államgazdászati érdekek.

Azon percztől fogva, a melyben az államgazdászati kiadásainak fedezetét az állampolgárok adójából szerzi: az államgazdászati a nemzetgazdászati terhére képezi. Minden fillér, mely adóként szedetik az államháztartásnak fedezetére csökkenti gyümölcsét a nemzetgazdászati munkának.

Az adózás kötelessége ellen általában véve jogos és alapos kifogást az állampolgárnak tenni nem lehet, de ép oly kevésbé lehet benne lelkesülést fentartani azon állami kormányzat iránt, mely őt érzékenyen megadóztatja; súlyos megadóztatás ellen pedig soha el nem nyomja zugolódását.

Az állami kormányzatnak tehát nem lehet fontosabb feladata, mint kimélni az állampolgárt adóztatásban, és ha mégis egy bizonyos arányig felemelkedett az adókules, melynél annak súlya már érezhető: könnyíteni kell rajta, mert a nemzetgazdászati erőnek megroncsolása nem más, mint magának az állam erejének megtörése.

Ezen államgazdászati érdekekkel oly szoros kapcsolatba hozható a bankügyi kérdésnek megoldása, miként lehetetlen figyelmen kívül hagyni azon kérdést: ha vajjon nincs-e mód abban, hogy egy felállítandó

országos jegybanknak haszna ne csak a nemzetgazdászatra, hanem egyuttal az államgazdászatra is kiterjedjen?

Austria példája felkelthette volna figyelmünket arra, hogy az állam a létező banknak hasznát venni találhat módot; saját állapotainknak alapos ismerete pedig reá vezethetne azon irányra, melyen kikerülhető, hogy az államnak haszna a nemzetgazdászattól kárából származzék.

Ha hazánkban olyatén bank léteznék, minő a bécsi nemzeti, mely hivatásánál fogva nemzetgazdászati érdekek szolgálatára alapított: tartozkodnánk attól, hogy annak segélyét, vagy hasznát államgazdászati célokra követeljük. A 80 millió kölcsönt elvett államgazdászati cselekvénynek tartjuk.

De másként állhat a dolog nálunk, hol még eddig nincs bank, és a felállítandónak módozatát megállapítani teljesen szabad kezekkel birunk.

Ott, hol egy állam soha sem vállal nemzetgazdászati feladatokat az államgazdászattól terhére, — ott a bankügyet a nemzetgazdászattól kizárólagos körében meghagyni lehet, habár ott sem kell. De mihelyt egy állam nemzetgazdászati feladatok megoldásának költségeivel megterhelte saját állami háztartásának tételeit: ott a bankügyi kérdésnek olyatén megoldása, hogy az a nemzetgazdászattól érdekein kívül az államgazdászattól érdekeinek is szolgáljon — nem csak megengedhető, de elengedhetlen kötelesség.

Ha államháztartásunkat csak azon terhek nyomnák, melyek kizárólag állami célokra kellene: úgy azokat országunk adózói még olyan mostoha években

is elbirnák, milyenek a legutóbbiak voltak. De a magyar állam kiterjeszté tevékenységét nemzetgazdászati feladatok létesítésére is, és annyit vállalt magára ezekből, melyek alatt vagy saját gazdaszata roskad össze, vagy megrontja a nemzetgazdászatot.

Könnyen megfogható dolog, hogy lehetnek helyzetek, melyekben az állam különféle okokból nemzetgazdászati vállalatokat akaratan kívül is tevékenysége körébe vonni utalva van, és ily helyzetbe jutott a magyar állam is. Évtizedeken keresztül szabad rendelkezés nélkül saját országa területén, e korszaknak kész tényeit elfogadni kénytelen volt. De azon elmaradás is, melyet más fejlődő országokhoz hasonlítva saját magáét, abban tapasztalt, némely dolgoknak gyors utánpótlását tanácsolá, melyek nélkül a külföld fejlődését nem csak elérnünk, de megközelitenünk sem lehetett volna többé. E tények tehát, ámbár államgazdászatumk biztosságát veszélyeztethők voltak, elháríthatók nem voltak. Most azonban, midőn a rendkívüli viszonyok által okozott túlhajtások és eltérések veszélyes hatásukat és következményeiket éreztetni kezdik, nagyon idején van, visszaterelni az államgazdászatumk kikapásait természetes körének korlátai közzé, és nem erőltetés, hanem visszaterés által nyerni vissza az eltévesztett vagy elhagyott helyes irányt.

Az első tény, mely államgazdászatumkra aránytalan terhet hárított, a volt jobbágy telkek leváltásának megállapított módszere volt. Az 1848. IV. t. cz. 1. §-a magánföldesuraknak kármentesítését volt urbériségeikért a nemzeti közbecsület védszárnya alá helyezte — a XII. t. cz. 5. §. a kármentesítés módszerét részle-

tezni kezdé, oly irányban, hogy a volt földesuraknak pénzbeli kielégítés volt szánva, mely vagy egy kölcsönből, vagy az államjavak eladásából váratott.

A sietőség jellege mindakét törvényen feltűnő, és hogy végrehajtásuk a következő évtizedben megtörtént, nagyobb kedvezménynek látszott a volt földesurak előtt, semhogy a végrehajtás módjának, a nélkül is sikertelen, bírálgatására felszólalás történt volna.

Ma már czélszerűbb, könnyebb és előnyösebb módja volna a kármentesítésnek, mint az akkori volt.

Ha egy országos jegybank első kölcsönét az urbériváltságköteleseknek adta volna, melylyel azok a volt földesurakat nyomban készpénzel kielégíthették volna: a földesurak nem süllyedtek volna további adósságokba, a moratorium nem zsidbasztotta volna évekig az országnak fejlődését, az úrbéresek saját erejükből már régen túleshettek volna a földtehermentesítési tartozáson, és az állam a helyett, hogy saját háztartását e tetemes adónak súlyával növelte volna, hasznot is húzhatott volna belőle.

De ha elfeledve a múltnak áldozatait, vissza akarunk térni a helyes útra, még ma is igen sok pótolható.

Ha az országos jegybank működése körébe utólag is felvesszük a földtehermentesítés végrehajtását, az eddig elhanyagolt előny az államgazdaságtat részére azon arányban, a melyben a földtehermentesítés még véglegesen foganatosítva nincs, ma is biztosítható.

Azon kötvények, melyeket a földesurak nyertek, névleges értéküket a forgalomban sohasem élvezték,

eladásuk ma is tetemes veszteséggel jár. Ha egy országos jegybank pénzjegyeivel névleges értékük erejéig beváltatnának, alig találkoznék birtokosa e kötvényeknek, ki hajlandó nem lenne a beváltatásra. Ezen beváltás által az állam a még létező földtehermentesítési tartozásnak egész összege után az 5⁰/₀ kamatot megnyerné; a kötvények tulajdonosai pedig mintegy 15⁰/₀ nyereség mellett készpénzt; az adózókra egy fillérnyi új teher sem háramlanék, és az országos banknak első pénzjegyei, melyeknek értékét a tetteleg befolyó országos adónak arányos része fedezi, oly kedvező időben lépnének közforgalomba, mely ép oly bizalommal fogadná az első magyar pénzjegyet, a mily kárral nélkülözi e forgalmi eszköznek mai hiányát. Ez lehetne az első szolgálat, melyet egy magyar jegybank a magyar államnak és a magyar nemzetgazdasátnak egy időben tehetne.

A szállóderma leváltása szintolyan nemzetgazdasági tény, mint a telekváltsága. Ennél már méltányosabb volt az eljárásnak elve, mert azokkal váltatta le a szállóbirtokot, kik mint tulajdonosok hasznát is élvezik. A leváltatás módszere, technikai kivitelében, hasonló volt a földtehermentesítési eljáráshoz. Átalakítása és folyósítása a végkielégítésig hasonlólag eszközölthetik a magyar bank által, és azon 5⁰/₀ kamat, mely jelenleg a kötvények tulajdonosainak jár, az állam javára esnék mindaddig, a míg a váltság kötelesek egész tartozásaikat a kiszabott időszakban törlesztendik. Ime a második jövedelmi forrás a magyar államháztartás javára, mely semmi új terhet nem ró az adózókra, a magyar pénzjegyeknek új elhelyezést nyit, a

kötvény tulajdonosoknak szintén mintegy 15°/_o nyereséget nyújt és telekkönyvileg biztosított fedezetet a magyar bank pénzjegyeinek

Következni fog a Regale leváltása, melylyel anynyira vagyunk, hogy a felzaklatott igényeknek utját állni nem bírjuk, de hogy a leváltás eszközét hol vegyük — nem tudjuk. A magyar bank pénzjegyei adhatják az egyedüli eszközt ezen meg nem akadályozható nemzetgazdasági követelés kielégítésére, melyek a váltásjogosultak részére várva várt segílyt hozandának több évi rossz termések káros következményeinek elhárítására; az államnak új bevételi forrást a nélkül, hogy új teher háramlanék az adózkodókra; a pénzjegyek teljes értéke fedezve volna, a forgalomnak pedig új s bővebb anyaga.

Befog következni majdan az államjavaknak eladása, és sajgó szívvel fogná látni a magyar állampolgár és hazafi, miként országunknak ősi birtoka, a magyar földnek disze, fél áron jutand idegen kezekre, és az államgazdaság vesztesége karöltve tünend fel nemzetiségünk veszteségével. E csapást más nem háríthatja el tőlünk mint a magyar bank, melynek pénzjegyeivel a magyar nép kétszeres áron szerzi meg az ország földjét, és megtartja nemzetiségének. Kétszeres áron ahoz képest melyet idegen töbzsérek adnának érette, hogy idegen néppel árasszák el. Az állam tőkét, kamatot és törlesztést nyer; a magyar bankjegy kelendőséget és teljes fedezetet. A nemzet nem kénytelen eladni hazája földjét idegen nemzetnek.

A magyar államnak háztartásában tetemes kiadási tételt képez az aránytalanul rövid idő alatt,

részben drágán, és általában kamatbiztosítás mellett épült vasutak részére járó segélyezés; az eddigi 15 millió forintot jóval túlhaladhatja még a kamatbiztosítás évi terhe, és e kiadási tétel nagysága oly nyomasztólag hatott államférfiaink egynémelyikének hangulatára, hogy hajlandóságot mutattak azon kombinációra, mely szerint az államjavak lennének eladandók, hogy azoknak árán az állam a biztosított vasútvonalakot magához váltaná. A terv, ha létesíthető lenne is, ajánlható alig volna, mert az világosan látszik, hogy az államjavak, mai kezdetleges hasznosságuk mellett, csak igen alacsony áron kelnének el, holott a vaspályák megvételénél, a kamatbiztosítás létezése mellett, a legmagasabb árak követeltetnének; és miután a vasutaknak jövedelmezősége mitsem javúlna egyedül az által, hogy más birtokos kezére kerülnének: e birtokcsere folytán az állam jövőre mitsem nyerne, mert a mit ma kamatbiztosítás fejében fizet, azt veszítené jövedelmi hiányként.

De mégis lehet módját gondolni a vasúti kamatbiztosítás csökkentésének, és ez éppen a magyar bank által érhető el. Ha a magyar bank pénzjegyeivel a biztosított pályák részvényei az állam javára bevásároltatnak: a bevásárlás arányában megszűnik az állam által viselt kamatbiztosítás terhe; ha pedig a magyar állam a részvényeknek névértékét fizeti a jelenlegi birtokosoknak, amint ezt a földtehermentesítési és szálló dézsmaváltásági kötvényeknél szintén tennie kellene: a részvénybirtokosoknak igen nagy száma fogna hajlandó lenni papírjainak jelenlegi ár folyamán felüli 15—20% nyereségre magyar pénz-

jegyben szert tenni. Ezen uton tetemes mennyiségű magyar pénzjegy kerülne forgalomba, a melyért az állam már nem 5⁰/₀ hanem a biztosított 6—7⁰/₀ kamatot nyerné ezüstben, mi által annak mennyisége még magasbra vehető; a részvénytulajdonosokra nézve előny volna a névérték szerinti eladás — az állam adózó népére semmi újabb terhelhetés sem következhetnék, mert a kamat biztosítás állandó tétele már az államháztartásnak; az ezen uton kiadható pénzjegyek fedezete az évi rendes adóban léteznék, mely ma az államadósságnak fedezetét képezi. -- Nem képzelhető tehát semmi akadály sem abban, hogy biztosított vaspályáink tetemes része egy évtized alatt az állam birtokába kerüljön minden áldozat nélkül és pedig a mi szintolyan előny, mai birtokosaik teljes megelégedésére.

De még mindezzel nincs kimerítve azon jövedelmi források sora, melyeket a magyar állam egy jegybank felállítása által nyerhetne, hátra van még az egész nemzetgazdasági hitelnek igénye, melyet Horn Ede úr idézett munkájában 1200. millióra tesz. Ha ezen összegnek csak egy harmadát vesszük mely után a kölcsönvevők az államnak kamatot fizetnének: ez egymagában is oly jelentékeny bevétel volna, melynek összege néhány év alatt jóval tulszárnyalandná azt, mit egy új általános jövedelmi adóból a legvérmesebb remény várhat. És még sem volna új adó, melytől ma már az ország népének minden osztálya tart; a magyar bankjegy értéke pedig a jelzálogban teljesen fedezve volna, és kelendősege a legterjedtebb téren biztosítva.

Ha immár egybefoglaljuk a felsorolt államháztartási passiv tételek conversiója által forgalomba bocsájt-

ható magyar pénzjegyek fedezetét, látni fogjuk, hogy az legnagyobb részben a már létező adókban találhatók; ilyen lenne a földtehermentesítési, szőlődézmaváltsági, és kamattal biztosított vasuti érték papirok beváltására fordítandó pénzjegy összeg. Másik része, u. m. a regale leváltására fordítandó, az államjavak eladása alkalmából elhelyezhető, és végre az egész országbeli ingatlan vagyona kölcsönözhető összegek részint a regale, részint a földbirtok lekötése által valódi nemzeti gazdasági értékkel lenne fedezve, melynél szilárdabbat sem ipar sem kereskedés nem nyújthat, amelyeknek a bécsi bank mégis legáltalánosabban hitelez.

A legérdekesebb immár egy sommás összeállítása azon összegnek, ameddig a fentebbi hat tételben részletezett conversiók által forgalomba bocsájtható magyar bankjegyek értéke emelkedhetnék; mert ennek alapján lenne kiszámítható azon jövedelem, melyet egy magyar jegybank felállítása által megteremteni lehetne.

a) A magyarországi földtehermentesítési kötvények értéke felömla a 207. milliót, és habár törlesztések történtek is, a folyton szaporodó újabb utalványozások a törlesztési összeget csekélyre engedik venni, és ezen okból a még ma érvényes kötvényekben foglalt összeg lehet mintegy . . . . . 200 millió frt.

b) Az erdélyi földtehermentesítési összeg tőkében, és tőkésített kamatokban, a tizedváltással egyetemben több mint 75 „ „

c) a szőlődézmaváltság Magyarországhban, és Erdélyben összevéve . . . 25 „ „
 a három tételnek összege már . . . 300 millió frt.

melynek 5% kamatja az országnak nyujtana évente 15 millió forintot.

d) A regale leváltásának közvetítésére fordítható Magyarországnak és Erdélyben mintegy . . . . . 120 millió frt.

e) Az államjavak eladásának alkalmából elhelyezhető . . . . . 200 „ „

f) Biztosított vasutak részvényeinek bevásárlására azonnal fordítható lenne mintegy . . . . . 100 „ „

g) A hazai földbirtokra elhelyezhető egy pár év alatt . . . . . 250 „ „

Összesen 670 millió frt.

Az a, b, és c, alatti tételek megbízható adatokra vannak fektetve; az e, f, g, alattiak, önként érthetőleg, csak hozzávetőleg lettek felvéve, de oly alantós számítással, melyet a valódi eredmény különösen az f, és g, alatti összegekre vonatkozólag tetemesen túlhaladhat. Nem szükséges egyébre hivatkoznunk, mint Horn Ede urnak állítására mely szerint a magyar korona országainak nemzetgazdasági hitelképessége 1200 milliót igényelhet egy magában, hogy feltűnjék, mily korlátozott határt vettünk fel a nemzeti bank hitelműveleti tevékenységére, különösen az f, és g, allati tételekben.

És mégis újabb 670 millióra megy fel azon összeg melyet a magyar bank teljesen fedezett pénzjegyekben oly módon tehetne forgalomba, hogy legalábbis 5% kamatját, tehát ismét 33½ millió forintot évente az állam javára biztosíthatna. A vasuti részvényeknek nagyobb mérvű beváltása, és a földhitel igényének idővel kifejlődő érvényesülése csak nem még ak-

kora összegnek elhelyezését teszi kilátásba, mint aminő fentebb felvétellett, és éppen azon körülmény miatt, mert a hitelvételnek szaporodásával az államnak jövedelme folyton emelkedik: be kell következni néhány év alatt azon időpontnak, melyben a bank alább szállhat a kamatlábbal, is mivel olcsóbb hitelt nyújt, nagyobb tért foglal, és kettős eredményt ér el u. m. egyenlő jövedelmet olcsóbb hitel mellett — és a létező adónak leszállítását.

Ezen eredményben lenne megoldva az államnak pénzügyi feladata.

Azon pénzügyi politika, mely nem ismer egyéb feladatot, mint az állam rendelkezésére minél több jövedelmet bocsájtani, nem törődve azzal, ha ezen jövedelem a nemzetgazdászati keresetéből vonatott el — sok országot tett tönkre, igen sok kormányt buktatott meg, sőt koronák veszteségétis okozta; ily pénzügyi politika a kereseti munkából élő mai társadalomban kevés hívőkre, még kevesebb pártolokra, legkevesebb védőkre számíthat. Ellenben oly pénzügyi politika mely legalábbis egyenlő arányban törekszik a nemzetgazdászati emelkedését előmozdítani az állami jövedelmek emelkedésével, az állampolgárokat teljesen megnyugtatja, és készen találja áldozatokra, ha azoknak szükségét rendkívüli esemény igazolja.

A létező adónak leszállítása hazánkra nézve ép oly életbevágó nemzetgazdászati érdek, a minő államgazdászati érdek az állam jövedelmének emelése.

Minden oly adónem, mely a termelést drágítja, csökkenti a nemzetgazdászati munka eredményének

versenyképességét a külfölddel szemben. Ilyen a fogyasztási adó.

Minden oly adó, mely a versenynek kizárásával, drágítja az életszükséglet czikkeit, akadályozza a nemzetgazdaszatnak természetes önfejlődését. Ilyen a só jövedék.

Minden adó, mely a nemzetgazdaszat egyedüli alapjának, a földnek szabad használatát korlátozza, részben elvonja a kereseti munkának terét. Ilyen a dohány jövedék.

E három téren bekövetkező változások fogják jelezni hazánk nemzetgazdaszati javulását, melyeknek az érintett sorrendben kell bekövetkezni. A fogyasztási adó főleg a városi — tehát iparos néposztálynak esik terhére, melyet már a telekkártalanításbani részeltetés minden helyes ok nélkül adóztatott meg. Méltányos tehát, hogy az iparnak felsegélésére éppen e téren történjék az első intézkedés. A só árának leszállítását az állattenyésztésnek érdeke égetően szükségli. Igen vizsaszás módszernek látszik tetemes költségeket tenni az állatnemesítésre, a mig állataink élelmére és egészségük fenntartására nélkülözhetlen oly tápszerc vonatik meg tőlük, melyet országunk bőven és olcson nyujthat. A dohány jövedéknek fenntartása utjában áll annak, hogy természetünk, iparunk és kereskedelmünk felkarolja azon czikknek használatát, melylyel legnagyobb verseny képességgel léphetne sikra nemzetgazdaszatunk Europa minden országai között.

Nemzetgazdaszatunknak bekövetkező fejlődése lehetővé teheti, hogy a föld,- ház,- jevedelmi-és keresetadó elégséges leend állambáztartásunk terheit fedezni, és

elhárítani azon tetemes költségnek legsúlyosabb, mert legkevésbé indokolható terhét, melybe a közvetett adóknak és jövedékeknek behajtása kerül.

Ha azon fiscalis rendszere az adóztatásnak megváltozand, mely mindig azon tárgyakra tette súlyos kezét, melyeknek megléte eltitkolhatatlan volt, az eltitkolható nagyobb értéket szabadon bocsájtva: akkor bekövetkezend a bályeg illeték és főleg az örökségi megadóztatásnak reformja is, mint a melyeknek elseje az igazság szolgáltatásnak igazolatlan nyüge, másodika pedig a tulajdonjog iránti tiszteletnek önkéntes gyengítése.

Minden adóreformok megvalósításának egy feltétele van, t. i. pótlása az általa támadható jövedelmi hézagoknak, más jövedelem által; a bankügynek czélszerű, megoldásában rejlik e lehetőség és e megoldási módnak komoly akarásában a biztosság.

Nemzetgazdászati közcélokra alkotandó egy olyan jegybank, milyennek vázlatát adni iparkodtunk, országunk kezdetleges anyagi helyzeténél fogva, oly kimérhetlen fejlődésre képes, melyre példát csak azért nem említhetünk, mert ilyenemű bankot országok még nem állítottak fel. De azon társulatok és egyeseknek aránytalan, és nem csak meglepő, de megdöbbentő anyagi emelkedése, kik bankügyekkel foglalkoztak, sejteti azon eredményt, melyet az országnak egyetlen bankja által elérni lehet, ha az czélszerűen használtatik fel rendeltetésére.

Kormányoknak szorultságát, népeknek tájékozatlan együgyűségét régtől fogva aknázza magánérdek; legfőbb ideje annak, hogy nemzet és kormány öntu-

datra jusson és mentessék meg a köztiük való rokonszenvnek azon mértéke, mely szükséges arra, hogy államot ne a hatalom vaskeze tartson össze, hanem azon érdekegység, melyet csakis a célnak egysége teremt meg.

A célnak egysége megvan természetve, ha az állam saját hatalmát népének fejlesztésére fordítja; mert ezt tapasztalva a nép is minden erejét s az állam fenntartására használja. E cél mindkét féllel a legfőbb állami és nemzeti érdekeknek ugyanazonosságát felérteti, és a gyakorlati élet terén fellesz találva az ösvény a melyen állam és nemzet nem ellentétes, hanem párhuzamos irányban haladhat egymás mellett; az állam utat törve a nemzetnek, a nemzet támogatva államát. Azon percztől fogva, a melyben nemzetünk anyagi fejlesztésének helyes útja és eszközei feltalálhatók és elfogadhatók, a közös cél elérésének komoly törekvése oly szoros kapocsként tartja össze az államot és nemzetet, a kormányt és népet, melyet a politikai nézet és elvkülömbözések nem csak nem lazítanak meg, de alig érinthetnek többé.

A bankügynek megoldása, mely maig, úgy látszik, a nemzet és kormány között meghasonlásnak anyagát szolgáltatni alkalmas lehet, alkalmassá válhat őket oly benső szövetségben egyesíteni, mely mindkettőnek felüdülését és megerősödését eredményezné. Az anyagi fejlődés alapja minden egyéb fejlődésnek; szegény állam és szegény nemzet semszellemi miveltségre, sem erkölcsi érvényességre szert nem tehet; nem csak a fegyver és hadsereg, de maga az értelmiség megszerése és egy nemesebb életirány követéseit csak anyagi

tehetség alapján gondolható. Az anyagi fejlődés első életkérdésünk.

Erre nézve pedig ma csak egy sikeres eszköz képzelhető, a bankügy. Adók és kölcsönök ma már nem mentő szerek többé, inkább pusztító eszközei a nemzet anyagi erejének és az állam hitelének; a nemzetgazdaság fejlesztése a nemzet anyagi erejének fejlesztése, ennek eszközeül tüntettük fel a jegybanknak olyatén rendszerét, mely célját csalhatatlanul elérheti.

A régi rögeszmék, miként csakis érzezalon fekvő és készfizető jegybank felel meg céljának és biztosítja hazánkban a pénz forgalmat és szilárdítja meg hazai hitelünket — a bankügynek mélyebb felfogása és a helyzet felismerése után, fennemtarthatók többé; nem az kell hazánknak, a mi másutt van, hanem az, a mi nálunk jó. Sem bankszabadság, sem kiváltságos bankrajtunk nem segít. A banknak jövedelme az államé legyen, mely minden közszükségletet fedezni kénytelen; a hitelnek haszna a nemzeté, mely munkája credményével, nagy részben, az államnak adózik. Ez elérhető akkor, a midőn a bankügynek célzerű rendezésével, megszűnend a pénz árú lenni; és ezzel megszűnend az utolsó rögeszme.

Ha annyi pénz lesz, a mennyi hitelképesség van: a pénz nem lesz többé áru, hanem nemzetgazdasági értékeknek mozgó és folyó képviselője, teljes értékű, általános érvényű csereeszköz, forgalmi közvetítő, melynek bősége nem csökkentheti értékét, csak fokozhatja hatását; nem a nemzetgazdasági értékek drágulását fogja eredményezni, hanem azoknak tömeges előállítását.

sát, és ennek folytán, olcsóságát is. Ebből feltűnik azon haszon is, mely az államgazdászat javára várható utolsó eredményként.

Fennmaradt még egy tér, melyen a nemzetgazdászati jegybankok hatásának eredménye szemügyre veendő azon látszólagos veszélyek tekintetéből, miket a szokásos felfogás ilyenmü jegybankok fennállításából következtet; és ez a nemzetgazdászati fejlődés tere, melynek érdekeiről, a létezhető előítéletek és téves felfogások eloszlatására a következő utolsó fejezetben szólandunk.

V.

Nemzetgazdászati érdekek.

A nemzetgazdászati érdekek terén folyton küzdő ellentétes tényezők harcában egy részről szenvedélyes törekvés, más részről csüggeteg megadás, amott bámulatos siker, itt kétségbeejtő reménytelenség; egyeseknek eszélyes számítása, a tömegnek ezéltalan kapkodása, meglepő szerencsekedvezés, kétségbeejtő sorscsapások a szemlélőnek figyelmét oly sok irányban kötik le, hogy alig van nehezebb feladat, mint felülemelkedve ezen, a földi élet összes viszontagságait képező elemi forrongásnak légkörén, az elfogulatlanság magaslatából feltalálni a törvényt, mely az emberi társulatnak tevékenységét mozgásba hozza, eredményét biztosítja, vagy sikerét meghiúsítja.

Az államgazdászati érdeke egyszerű, és könnyebben felérthető; az ártalmas mindig károsítja azt, a hasznos mindig előmozdítja. Az állami életnek egységes természetére csak egyszerű hatást gyakorolhat bármi dolog. A nemzetgazdászati életét képviselő társadalomban életegység tetteleg nem létezik, mert az feloszolva van a társadalom tagjaiban. Minden egyes tagja a társadalomnak egy-egy külön vált eleme a nemzetgazdászati testnek, és ezen elemeknek egyesítése egy szerves egészsze eddig még

nem sikerült. Egy ország csak politikai tekintetben egység, melyet alkotmánya tesz azzá, és tart egyben; nemzetgazdasági tekintetben még nincs feltalálva a kötelék, mely a társadalmot egy célra, egy feladatra egyesítené.

Innéd van az, hogy amíg az állami életre minden esemény egyszerű hatást gyakorol, p. o. háboru csak kárt, inség csak nyomort: a nemzetgazdasági élet terén bármí csapás a társadalom egy részének kárt, másikának hasznot okozhat rossz termés kárt okozhat azoknak, kik szükségletüket ellátni készülnek, nyereséget azoknak, kiknek raktárában több évek termése eladásra vár.

Ezen érdekkülömbőség okozza, az elfogultságot a nemzetgazdasági kérdések megítélésénél, és amíg annak hatása alól menekülni képesek nem vagyunk: ítéletünk inkább egyéniségünk vágya, sem mint tárgyilagos igazság.

Ezért tünteti fel a történelem folytonos harcokban azon átalakulásokat, melyek a nemzetgazdaság terén mutatkoztak; a társadalom nem volt egység, mint amelynek egyedül lehet élettörvénye, hanem osztályoknak, rétegeknek, csoportoknak halmaza; minden osztály saját külön érdekét érvényesítve, szükségképpen ütközött, s harczolt a többi osztállyal még nem egymást erejükben kölcsönösen megtörve, új társadalmi képlet ülepedett meg, új állami rendszernek hatalmi befolyása alatt.

Voltak társadalmi átalakulások reform utjánis, de ezek mindig csak részletesek voltak, és nem általánosak.

Ilyen a hűbéri birtokrendszernek átalakulása a szabadbirtok rendszerévé, ilyen a rendi társadalom átalakulása az állampolgárság rendszerévé. És éppen e tünevényben a fejlődésnek egy törvénye mutatkozik, mely szerint egy társadalmi rendszert általánoságában átalakítani békés uton ritkán sikerül, és viszont részletes átalakítása a társadalomnak sikerülhet békés uton, ha a megoldás munkája a kitzűött ezél határainak korlátai között megmarad.

A reform törekvések sikere e törvénynek betartásától függ. De megfordítva is van jelenlősége. Ha egyes reformok annak idejében sikeresen keresztülvihetők: akkor a beállott szükség esetében reformokat létesíteni kell, mert elmulasztások a viszonyoknak beállott változását bomlássá érleli, melyből javult életet felidézni többé nem lehet.

Azon ügyek között, melyeknek reformja hazánknak megindult átalakulási fejlődésében égetőszükséggé vált, ma első helyet foglal a pénzügy, mely nemzetgazdaszatunknak kezdetleges állapotában minden gondozást nélkülözve, és a merő esetlegességnek minden hátrányával küzdve, az élő nemzedékkal annyira érezte káros hatását, hogy elvégre a törvényhozás figyelmét felköltve, mint bankügy foglalkoztatja a közvéleményt, melyet a külön társadalmi osztályoknak külön érdekei, eltérő, és ellentétes nézetei inkább megzavarnak eligazodásában, mint hogy megvilágítják utját, és megkönnyitenék elhatározását.

Mínthogy a bankügynek általunk javasolt megoldási modorából az államgazdaszatra háromló előnyö-

ket érintettük: legközelebb esik a feladat, az ajánlott rendszernek nemzetgazdasági előnyeit szinte kimutatni; mert habár az a nemzetgazdaság terén csakis hasznost eredményezhet, és kárt semmi esetben: mégis a felfogási szempontok különfélesége szerint különböző ítéletekre szolgáltatathat alkalmat.

Ha immár egyenként szemügyre vesszük azon nemzetgazdasági tényezőket, melyek az általunk javasolt országos jegybanknak működése által állásukat érintve találhatnák, úgy a legtöbbre nézve csak előnyös hatás gondolható. A földbirtok értéke emelkednék, a földművelés hatalmas felvirágzásnak indulna, az ipar, legalább az ország népében, több fogyasztót, tehát bővebb foglalkozást nyerne; a forgalom, és kereskedés élénkülhetne, a munkaerő foglalkozást találna, a kereseti törekvés tért, a fogyasztás bőséges kútforrást nyerne fejlődő tevékenység mellett.

Csak egy tényező fogna talán tűnődni saját érdekének jövője felett, és ez a tőkepenész. Aggódni ennek sincs oka.

Azon tőke, mely jelzálagos biztosíték mellett 6% kamatos keresetével beérte, e helyzetében évekig háborítlanul megmaradhat. Az országos jegybanknak működése a létező viszonyok alapjáról fog kiindulni, és a 6%-t kamatozó tőkét nem fogja bolygatni jelenlegi elhelyezkedésükben.

Ha az országos jegybank idővel leszállítja a kamatlábat saját kölcsöneinél: akkor a magántőkék számára még mindig kétféle hasznosítási alkalom marad; az egyik állami kötvények bevásárlása, melyek biztosan meghozzák a 6% kamatot névértékükön alóli

bevásárlás mellett, amint az jelenleg van, s talán még sok évekig tartani fog; — a másik az ipar, és forgalom által igényelt hitelműveletek tere, mint amelyre az állami bank nem fog kiterjeszkedhetni. E téren nem csak korlátozva nem lesz az állami bank által, de sőt ellenkezőleg hatalmas segélyét, és támaszát fogja benne találni. Országunk ipara, és forgalma oly nagy fejlődésre képes, melynek hiteligenyét alig lesz képes a létező tőkék összege fedezni; és e szolgáltatáért a hazai tőke mindig magasabb kamatot élvezhet, mint aminőt egy országos jegybank jelzálogos kölcsönök után kívánni fog.

Ha immár tüzetesen figyelemre vesszük azon tőkéket, melyekkel hazánk jelenleg bir, azokat következő csoportokba sorozhatjuk:

a) Alapítványi tőkék. Illyenek az egyházi, és világi célokra részint fekvő, részint pénz-értékekből gyűjtött tőkék. A fekvő vagyonból álló alapítványok rendszeren tőkékkel is birnak, melyek főleg a telekkártalanításból, is bordézmaváltságból már képződtek, a regale-váltságból pedig még többre fognak szaporodni, valamint az alapítványi vagyonnak alkalmilag történni szokott részletes eladásából is folyton gyarapodnak. Ezen tőkék átlagosan állósításra vannak szánva, és eddigelé legnagyobb részét képezték a jelzálogos kölcsönökre országszerte kiadott tőkéknek.

Hogy ezen tőkéknek keresetképessége egy állami jegybank működése által nem fog károsíttatni, felderül azonnal, ha fegyelembe vesszük, azon lehető módokat, melyek szerint felhasználásuk a jövőben ép oly előnyös lehet, mint eddig volt.

Első módja felhasználásuknak a jelzálogi kölcsönzés.

Ha az alapítványi állósított tőkék birtokosai beérik azon kamattal, melyet az állam kívánand saját kölcsönei után, akkor az állami bank kölcsönének semmi előnye sem lesz felettük, és éppen ezért mostani elhelyezkedésükben legkevesebb változást sem szenvedhetnek.

Ha nagyobb keresetre számítanak, mint minőt az állami bank kölcsönei élvezendnek: fenmarad részükre a lehetőség, földtehermentesítési, bordézmaváltsági tőkéknek az állam részére névérték szerint eszközölhető eladásából nyerendő összes értéküket államkötvényekbe fektetni, mint amelyeknek kamatját az állam többé le nem szállíthatja; és ez az egyedüli módja annak, hogy a magyar állam kötvényei, melyeknek kamatai czüstben fizettetnek, külföldi birtokosaiktól az országba vissza kerüljenek, és az ércpénznek kiszivárgása valaha beszüntethessék.

Ha a két mód közül egyik sem látszanék általánosan alkalmazandónak, hátra van még egy harmadik: az állósított tőkéknek beruházása a fekvő birtokba. Tapasztalati tény ugyanis az, hogy főleg az alapítványi birtokok vannak elhanyagalva beruházás, és felszerelés tekintetében, holott nagyobb terjedelmük miatt ezen hiányból a nemzetgazdászatra nézve a lehető értékesítés elmulasztása által tetemes veszteség háranilik.

Látszik ezekből, miként egy országos jegybank működése az alapítványi tőkéknek keresetképességét sehogy sem csökkentené.

b) Az árvasági és letéti tőkék a fentebbi

módok elseje, vagy másodika, vagy részben mindketteje szerint szintugy megtartják keresetképességüket, mint az alapítványi tőkék, tehát az országos bank működése által nem károsodnak, sőt ellenkezőleg az idővel értékükben megszilárduló államkötvényekben igenis alkalmas értékanyagot nyerendnek.

c) A magántőkék két csoportra oszlanak, amint t. i. vagy személyes birtokot képeznek, vagy egyesületit. A személyes birtokban létező magán tőkék, melyek állósításra vannak szánva, naponta csekélyebb összegre olvadnak, és csakhamar teljesen eltűnendnek azon okból, mert hazánk nemzetgazdászati, és törvénykezési állapota hozza magával, hogy azoknak netalán szükségessé válható visszavonása a kölcsönvevőtől sok időbe, néha sok bajba kerül. A személyes tőke ezen okból inkább egyesületi tökévé hajlandó átalakulni, és ma már legnagyobb részben pénzüintézetekben, avagy ilyenek részvényeiben helyezkedik el, hogy biztosítsa magának a lehetőséget arra, hogy tulajdonosának tetszése szerint bármikor mozgósíthatassék, és mint forgalmi tőke is felhasználtathassék. Ezen törekvés a személyes tőkénél általánossá vált, és ebben a haladásnak egy neme mutatkozik, mely nemzetgazdászati szempontból igen nagy fontossággal bír.

Ugyanis azon iránya az egyéni törekvésnek, mely az életkornak bizonyos szakán tul személyes tevékenységét teljesen beszünteti csupán azért, mert keresetéből megtakarított tőkájének kamatai után munka nélkül is megélhet — a nemzetgazdászatra nézve, főleg egy csak most fejlődő országban, a legnagyobb veszteség; nem csak az által, mert egy élet folyamán

át szerzett tapasztalatból gyarapodott munkaképességét a nemzeti munkától elvonva, herévé teszi önmagát, de főleg az által is, mert a dologtalan létet a közvélemény előtt tisztességes állásként czélul kedvelteti meg, és az által megmételyezi s nemzedék felfogását, és gondolatjárását az élet czélja körül. Minden életkor képes egy vagy más módon használni, és bármi párányinak tünjék fel azon haszon, melyet az aggodtabb koris még képes nyújtani, igen nagy a kár, melyet elhárít azon felfogása a közvéleménynek, mely csak, a munkás életet tartja tisztességesnek, a henye dologtalanságot pedig valódi bűnnek, és azért szégyennek.

Nemzet, mely az egyéni munkásságot általános erkölcsi szabályá nem teszi, az anyagi fejlődés terén haladni sohasem fog. Azon vak tisztelet, mely nagy kincsnek tulajdonosát éppen e kincsnek birtokaért bámulja, és tömjénezi, nem tekintve személyes munkájának érdemére, vagy tunya dologtalanságának vétkére, elbizakodottá teszi a gazdagot, ki személyes kiváltságának tartja tétlenül folytatni életét, és éppen ez által szokja meg a gondatlanságot, mely miatt annyi nagy vagyont gyáva, és néha galád czélokra fecsértetni, és elpusztulni láthatunk. A vagyonosság képződésének egyetlen biztos eszköze van nemzetgazdasági alapon, és ez a munkásság; ezt kell feltétlen tiszteletben tartani, és e tisztelet teremti meg a vagyonasodást, és megis óvja azt, mert csak a munkás ember tudja, minő fáradságba, és küzdelembe kerül annak megszerzése, és a szokássá vált gondosság örökre elüzte tőle a könnyelműséget.

Ha egyszer a munkának tisztelete általánossá vált,

meg fog alakulni annak okszerű rendezése is, mely minden életkornak azon munkatért fogja kijelelni, mely azt a természet törvénye szerint megilleti. Megjövend annak ideje, midőn pirulva fog emlékezni az emberiség azon viszonyokra, melyekben szent tüzzel gerjedtek fel az államkinzás ellen, de gyermekeknek, aggoknak, gyengéknek, és sinlőknek alkalmazását sőt kényszerítését erejüket felülmuló munkára könnyelműen nézték. Kétkedő arczal fogják hallani, hogy voltak idők, midőn országok népének egész osztályai, egyéneknek milliói egész éltükön át a dolognak ugyanazon neméhez, és módjához lekötve, mint gépek kopatták el'erejüket a legcsekélyebb értékű dologban, holott okszerű fejlesztés mellett szabad, és kedvteljes foglalkozással hasonlíthatlanul magasabb értékű munkára lehettek volna képesíthetők.

És ha megjövend ezen idő, melyet a munkának tisztelete meghozand, az általános, szervezett, és tökéletesített munkásság gazdaggá, értelmessé, jóvá, erkölcsössé és boldoggá teszi azon országot, melynek népe ezen ösvényen haladand.

Ezen irányt jelzi a törekvés, mely az állósított személyes tőke kamatja utáni tétlen életnek elébe helyezi a mozgósítható tőkének birtokát, mert ilyen tőkének birtoka kényszeríti, vagy legalább szoktatja tulajdonosát ahhoz, hogy tőkájének keresetképességéről gondoskodjék.

Igy kezdődött meg a személyes tőkének átalakulása. Azon percztől fogva, melyben a magán tőke állósított helyzetéből visszavonulva a takarékpénztárakba helyezkedett, letéti tőkévé változott, mely mint betét

azon előnyben részesült, hogy bármikor forgalmi tőkévé válhatott, és felvehetette kereseti hivatását; amidőn megszűnt jövedelmi eszköz lenni, megszűnt eszköze lenni a munkátlanság élesztésének; viszont amidőn forgalmi eszközzé lett a kereseti munkásságnak eszköze lett.

Az egyesületi tőkéknek mai fő képződései a takaréktárak és földhitelintézetek.

A takaréktárak hazánkban legelső jelenségei voltak a nemzetgazdasági munkásság ébredésének. Hogy felértessék jelentőségük, két alapról veendőek szemügyre, mint letéti bankok, és mint forgalmi bankok.

Keletkezésük azon időbe esik, midőn a földbirtokok ősiségi jellege mindinkább ostromlásnak tárgyává lett, és a közvéleményben tettleg hitelét veszttette; ezen ostromlás a kereseti munka eszméjének alapjáról történt. Egyidejűleg a kereseti munka tőkeképződést mutatott fel, és e tényezőkből alakultak az első takaréktárak, a betétek reményére fektetve, és azokra építve számításaikat. Nem csalódtak. Tetemes összegre emelkedtek a betett tőkék, és kezdetben csaknem kizárólag jelzálogi alapra lettek elhelyezve. Eddig tehát a takaréktárak mint letéti bankok működtek. De nem sokára felébredt a személyes hitelnek igénye, és nem maradhatott figyelem nélkül, mert a takaréktárak többnyire városokban keletkeztek, iparosok, és kereskedők tulnyomó részvétével. Természetes volt tehát, hogy a takaréktárak kiterjeszték hitelnyújtásukat az iparra, és kereskedésre, és a váltótűzlet megkezdésével a takaréktárak forgalmi bankokká lett k

egyszersmind. Ezen utóbbi osztálya működésüknek, mely kezdetben csekélyebb volt, idővel annyira felfejlődött, hogy ma, ha teljesen kielégíteni akarnák, kényszerítve volnának a takaréktárak jelzálogi hitelezéseiket éppen akként beszüntetni. mint a bécsi nemzeti bank, mely bevallá ez évi jelentésében, hogy összes pénze az ipar, és kereskedés hiteligényében bőséges elhelyezést talál. Bőséges elhelyezést találnának takaréktáraink tőkési szinte az ipar, és kereskedés igényében, és csakis álszemérem, vagy magasabb rendű, de nem kereseti tekintetek tartják őket vissza attól, hogy hitelezéseiket a fekvő vagyontól el nem vonják.

De ha el nem vonják is, megszorítják azt önkéntelenül, mert a pénznek szüke őket is kényszeríti. Tanusítja ezt nem csak az ország fővárosának lankadó fejlődése, de az egész országé. Mindennapi tapasztalás mutatja, mennyire vesztett a fővárosi fekvőségek értéke, döbbsentő hírek hozzák az ország minden vidékéből a szomorú bizonyosságot, hogy a földbirtok értéke az 1848 előtti áron alul van, ha végrehajtás utján adatik el.

Világosan látható ebből, hogy azon esetben ha a takaréktárak nyomban beszüntethetnék jelzálogi hitelezéseiket, és hízárólag váltóüzletekre szoríthatnák forgalmi működésüket, nem csak nem veszítenének, de inkább ellenkező eredményhez jutnának. Ennél több pedig nem fogná őket érinteni azon esetben, ha egy országos bank az összes hazai jelzálogi hiteligenynek kielégítését magára vállalná.

De sőt még kedvezőbb lenne állásuk. Kétségtelen, hogy a látező tőkék hazánkban az iparnak, és keres-

kedésnek igényét teljesen fedezni képtelenek már ma, vagy néhány év alatt lesznek. Ezen esetben bizonyára előnyösebb leendő helyzetük, ha egy országos bankban mindenkor tárt kutforrást találhatnak saját hiteligényük érvényesítésére és működésüknek folytonos terjesztésére, mihez bőséges alkalmat nyujtand az országnak megindulandó fejlődése.

A földhitelintézet a takaréktárak jelzálogi hitelezésével párhuzamos célt tűzött ki magának, és miután eredetileg is nem kereseti célzatból, hanem merőben azon hazafias törekvésből jött létre, hogy az ingatlan birtok hiteligényének fedezésére szolgáljon: csak örömmel vonulna vissza, ha szerepét egy országos bank vállalná el.

Látszik tehát, hogy sem a személyes, sem az egyesületi magántőkék keresetképeességükből mit sem veszítenének, ha egy országos bank a jelzálogi hitel igényének kielégítését magára vállalná.

Természetes, hogy e magán tőke alatt csak azt értettük, mi betétként anyaga a hitelnyújtásnak, és az arra fektetett kereseti speculációnak. Hátra van még szóllanunk ezen pénzügyi intézeteknek részvénybirtokosairól, kiket a pénzügyi helyzetnek változása élénkebben érhetne bizonyos körülmények között.

Ha egy virágzásban létező pénzügyi intézet beszüntetné működését: a betétek tulajdonosai mitsem veszítenének, mert betéteik önként érthetőleg, rendelkezésükre vissza kerülnének. Nem úgy áll a dolog a részvények tulajdonosainál. Köztudomású tény, miként több hazai takaréktáraknak részvényei, melyekre az alapíték 50 – 100 ftot fizettek, ma oly osztalékot élveznek, mely több

ezer forintnyi tőkének kamatját felüti. Ily részvények birtokosaira nézve az intézet beszüntetése nem oly közönyös dolog lenne, mint a betétek tulajdonosaira nézve; és éppen ezen körülményből lett merítve az ürügy, melylyel a pénzüintézetek részvénytulajdonosai-ban idegenkedés, sőt ellenzés ébresztésére visszaéltek, hogy e befolyásos osztályt egy hazai bank eszméjének ellenségévé tegyék.

Nem csak hazafias érületük, de a pénzügyek viszonyaiba szerzett belátásuk, és tapasztalataik megfogják őket óvni attól, hogy valaha ily korlátolt, hogy nemondjuk szükkeblü felfogásnak helyt adni látszasanak.

Fentebb kimutattuk, hogy egy országos bank, mely csakis jelzálogi hitelre kölcsönözhet, az eddigi pénzüintézetek hatáskörét korlátozni nem fogja, sőt ellenkezőleg őket támogatni, saját érdekéből is, kéntelen és köteles leend. Így állván pedig a dolog, a létező pénzüintézetek egyike sem leend meg bolygatva jelen viszonyaiban, sőt inkább erősödve fog fennállani.

De még ez nemis az egész valóság mert helyzetük kedvezőbb lehet a jelennél, és kellis, hogy azzá legyen.

A létező pénzüintézetek egyedüli képviselői az egyesületi életnek, és hazánk fejlődési hivatása méltán igényelheti tőlük, hogy a kereseti terén ők legyenek uttörői az egyesületi működés szervezésének.

Hazánk fejlődése mindenben elmaradt hasonlítva a külföldhöz, de leginkább a kereskedésben. A földmivelés, és ipar terén erőlkedéssel megközelíthet-

hetjük némileg a külföldnek munkasikerét, mert egyéni értelem, és gépek birtoka ma már általánosok lehetnek; de a kereskedés sikeréhez végtelenül több kell. Értelem, szaktudomány, tapasztalás, kitartás, befolyás, veszélyezés, hatalom, néha erőszakosság, világismeret, összeköttetés, szövetség, sőt fegyver, és háboru azon eszközök közé tartoztak, mik egy országnak kereskedését felsegélyítették. Csak azokra emlékezzünk, miket egy keletindiai társaság létesített, és miként létesített. Kereskedést ma egy ország egyéni vállalkozásokkal alapítani nem fog. Ma legalábbis az egyesületi erő alkalmazandó mindenütt, ahol egy ország új térre lép vállalkozásával, pedig új tér előttünk a kereskedés.

Pénzintézeteink az ipar, és kereskedés mai tényezőivel oly közeli érintkezésben vannak, hogy alig képzelhetni alkalmasabb kezdeményezőjét a nemzetközi kereskedés megindításának, mint éppen őket, kik minden felett rendelkezhetnek, mi azon célra szükséges. Kezdeményezőinek mondjuk, mert a kivitel folyamában fog csak képződhetni azon új alakja az új tényezőnek, mely országunk jövőbeli állását a külfölddel szemben képviselni, érvényesíteni, és fentartani fogja.

Egy forgalmi bank, minők pénzintézeteink jövőben általában leendnek, a kereskedelemnek nem csak érdekét, de feladatát is felkarolhatja; csak nagy egyesületek, és társulatok képesek ma érvényesülni a külföldnek versenyével szemben; csak nagy és hatalmas társulatok, és tetemes értéknek birtokában alkalmasok arra, hogy hazai földmivelésünk, és iparunk gyümöl-

csét a külföldi piacokon bemutassák, megkedveltes-
sék, és állandó keletet biztosítsanak számára.

Alig van ország mely az ég áldását tekintve ked-
vezőbb helyzetnek örvendhetne. Földünk talaja, és
éghajlata kitünő termények előállítására képesit; bor,
buza, rozs, tengeri, árpa, bab, len, kender, repce,
gyapju, dohány, hus, bőr, zsir, és gyümölcs a külföld-
nek legkitünőbb hasonczikkeivel könnyen kiálja a ver-
senyt; ezeknek értékesítése azonban már a termelőnek
sem feladata, sem hivatása. Látszik ez a tényleges
helyzetből. Termelőink egy czikket sem birtak ver-
senyképesé tenni a külföldön. Ami kivitetett, nem
általuk vitetett ki. Kell közvetítő ehez, pedig hatalmas,
és hazafias. Ma csak társulatok, és egyesületek vállal-
kozhatnak erre sikerrel, és legkönnyebben a létezők,
azoknak élén pedig a pénzintézetek.

A nemzetgazdászati életnek fejlesztése különleges
feladat, mely bőséges pénznek birtokán kívül egyéb
kellékeket is igényel. Technikai képzettségen felül, és
a helyzetnek gazdasági, fogyasztási, munkaképességi,
népességi, termelési, összeköttetési, hasznosíthatási,
szempontból való felismerésén kívül elkerülhetlenül
megkivántatik nagymértéke a szervezési tehetségnek,
a türelemnek, munkásságnak, kitartásnak, és azon-
megbízható éles előrelátásnak, melyet csak a gyakor-
lati életnek hosszú tapasztalása nyújt.

És mindezen felül még szükséges lelkiismeretes
takarékoság, és mértékletesség, melyek nélkül uj vál-
lalatok gyümölcsözőkké nem tétethetnek. A munka-
kedvnek fentartása, és fokozása, a munkás népnek
szoktatása rendhez, szorgalomhoz, beosztáshoz, józan-

sághoz, takarékosághoz, gondossághoz, a jövőre való előrelátáshoz. Mindezek oly feladatok, melyek népünknek alapos szellemi, és erkölesi neveltetését, fejlesztését, és átidomítását magukban foglalják, és nem kevésbé hazafias, mint nemzetgazdászati feladatoknak tekinthetők.

De végrehajtásuk elengedhetlen feladat, mert ma csak azon állam, csak azon ország számíthat jövőre, mely munkássága által képes önmagát teljesen ellátni. Ma már a fegyver is csak annak kezében győztes, ki gazdag, okos, kitartó, és mérsékelt; ma senkisémmel bízhat másban, mint önmagában. Erőt, és önbizalmat kell teremteni minden népben, mely szabadou akarja fenntartani államát.

E célra a nemzet egyéneinek millióit nevelni, oktatni, vezetni, és szoktatni kell.

Hol van immár hazánkban azon osztály, mely e szerepre képes, alkalmas, és vállalkozni kész?

Maga a nép vezetőket igényel, de nem adhat. A volt nemesi rendnek ivadéka inkább a politikai élet terén gyakorlá tehetségét, és érvényesíté képességét. Csoportulása egy nagyobbyszerü közczélra törekvő irányban bizonyos rétegeknél egy nemét a feszültségnek keltené, mely bizalmatlanságot, és majdan ellenzést szülne vállalkozása, és vezetői szereplése ellen; nemzetiségi, és politikai pártszínek vegy ülnének működésébe, és munkássának közepette megsibbadna ereje.

Oly elemnek kell vállalkozni nemzetgazdászati fejlődéstünk vezetésére, melyhez sem a politikai pártoságnak, sem nemzetiségi külöködésnek gyanuja ne

férhessen; oly elemnek, mely elért eredmények által önmaga szerezte meg tekintélyét, és gyarapodását, és ezen alapon bizalmat gerjeszthet vállalkozása sikeréhez. Ilyen elemek képezik nagyában zömét azon társulatoknak, és egyesületeknek, melyek az országunkban létező pénzintézeteket alapították.

Akár a nyugoti idegen államokban, akár csak az osztrák tartományokban tekintsünk körül, látni fogjuk, hogy eltűnik az egyéni vállalkozások eredménye azok mellett, miket egyleti vállalatok felmutatnak. A hitelintézet, duna-gőzhajózási-társulat, a nemzeti bank, a vasuti társaságok uralgó befolyással intézik Austria nemzetgazdászati fejlődését, és éppen az által értékelt ez eredményt, mert az egyesült erő hatalmassá tette befolyásokat. E példa érthetőn mutatja az irányt, melyben haladni kell.

Hazánk intézetei képezik elemeit azon magasabb nemzetgazdászati szervezetnek, mely ha anyagi, és értelmi fejlesztés mellett hazafias irányt követend vállalkozásában, ezzel szert tehet azon erkölcsi érdemre is, melynek birtokában országunk politikai fejlesztésénél szinte szereplés, és befolyás jutand számára.

Az intézetek alapítói hivatvák sikra szállni e feladat megoldására. Vezetve egy nemzetnek fejlődését, a culturának, szabadságnak, az emberiségnek, és első sorban hazájuknak tesznek szolgálatot; ez biztosítja a kellő befolyást, ez az előnyt, ez az eredményt, és ez munkájuknak jutalmát.

A kezdeményezés visszhangra fog találni a nemzetnek összes fejlődöttebb elemeinél, és kiket az eddigi tétlenség politikai, és társadalmi pártokként különsza-

kitott: egyesíteni fog a nemzet anyagi fejlesztésének főfontosságú nagy munkája.

Hijában építettük vasuti hálózatunkat, ha nem vagyunk képesek hazánknak földjét olyanná művelni, mely folytonos termelés által folytonos foglalkozást nyújtson számára. Minden mezei gazdasággal iparszerű vállalat kapcsolandó össze. Hijában emeltünk, és tartunk fen ipariskolákat, ha csak növendékeinek hazánkban nem nyitunk tért alkalmazásra. Minden nyers terméke hazánknak az ipar által értékesítendő. Hijában utánózzuk a modern államok fénytűzését, hs nem vagyunk képesek azoknak iparát, szorgalmát, munkásságát, és vállalkozási erélyét utánózni.

Önbizalmat a nemzet csak akkor nyerend, ha saját tehetsége és képessége által teljesen függetlenítendi magát a külföldnek befolyásától és uralmától. Nem politikai uton lehet ezt eszközölni, hanem ellenkezőleg anyagi, és szellemi függetlenség fogja esz közölhetni hazánk politikai függetlenségét a külfölddel szemben.

Politikai függetlenségünk az anyagi, és szellemi függetlegség süppedélyében igen könnyen elmerülhet.

Miután kenyerünk kivételével még a tápszerekben is számtalan czikket, ruházatunkban, butorzatunkban csaknem mindent, fénytűzés. és izlés dolgában a legdrágábbat, és helytelenebbet a külföldről hozni megszoktuk: megkezdődött az utánzásnak befolyása politikai életünk körében is. A külföldi rendszerek utánzása majdnem elfeledteti velünk, hogy valaha volt saját rendszere politikai életünknek.

Az utánzásnak veszélyessége abban van, hogy

csak külsőségekre szoritkozik. Kövessük ezután a külföldnek belső tulajdonait; a francia mozgékony munkásságot és takarékoságot; az angol kitaratást, és állhatatosságot; teremtünk hazánkban mindent amire szükségünk van német alapossággal átgondolva, francia ügyességgel megvalósítva, angol szívóssággal biztosítva, és akkor meg lesz alkotásunknak eredetisége, és tökéletessége, mely hazafias önelégültségünket jobban biztosítja, mint azon álzománc, melyen a külföld fényének sugara játszik.

Hazánk nemzetgazdasági átalakulásának, és felvirágzásának fontosságát csak most kezdi felismerni a nemzet, mely eddig inkább politikai célokkal foglalkozott. Miután politikai önállóságának, és önkormányzatának rendszerét végleg megállapítja, feltűnni kezd előtte, hogy annak fentartása anyagi állapotának mai fejletlensége miatt biztosítva nincs, tehát veszélyezve lehet. E megdöbbentő tapasztalat ébreszté fel figyelmét arra, hogy anyagi helyzetének javítása állami függetlenségének érdekében is feltétlenül szükségessé vált.

A helyzetből folyó feladat tehát felismertetett, és most a kivitel munkája előtt állunk.

Kiindulási pontnak, a mű sarkkövének a pénzügynek rendezését tartjuk. mert a társadalom mai rendszerében a pénz eszköze minden tevékenység fentartásának. A pénzügynek jelentőségét teljesen felérteni csak úgy lehet, ha felderítettük azon vonatkozása, amelyben akként tűnik fel, mint hitelügy, és ennek szervezéseként mint bankügy.

Ezen utóbbinak egyik eszméje az, melyet feltűntettünk oly célra, hogy állam, és nemzet, ország, és

népe egyaránt vegye hasznát. Az eszme szokatlan, de sem egyetlen, sem hallatlan maga nemében, sőt észszerűsége annyira elvitázhatlan. miként a birodalom másik felében teljesen hasonló alapon czéloztatik létesíttetni.

Ismertetésül közöljük a függelékben azon törvényjavaslatot, melyet a bécsi birodalmi tanácsnak kilenczven hét tagja nyújtott be. Ezen javaslatnak terve lényegében ugyanazonos saját bankrendszerünkkel, amennyiben a jegybank jogát az államnak követeli az abból eredő haszonnal; a hitelnek jogát a nemzetgazdasátnak biztosítja, ércfedezetet mellőz, a bankjegyek előállítását a kormányra bizza, a bankjegykészletnek kezellését egy országos bizottságra, az alantos hivatali közegek felhasználása mellett.

Ha valljon a birodalmi tanácsnak sikertülende ezen banknak létesítése, miután a bécsi nemzeti bankkal éppen ő szerződött közvetlenül? azt kétesnek tarthatjuk; de azt mindenesetre bizonyosnak, hogy az általunk ajánlott banktervnek összhangzása a birodalmi tanács elébe terjesztett javaslattal a kivihetőségnek oly megnyugtató bizonyítékát nyújtja, melyben a magyar jegybank létesítése iránt táplált hittünk, s reményünk egy uj s éppen oly váratlan, mint megdöntetlen alapot nyert.

DE BALLACI GÉZA

Gesetzentwurf,

betreffend

die Errichtung einer Reichshypothekenbank.

§. 1.

Es wird eine Reichshypothekenbank mit der Berechtigung zur Hinausgabe von Hypothekenbankzetteln errichtet.

§. 2.

Der Betrag der in Verkehr zu setzenden Reichshypothekenscheine darf die Summe von Einer Milliarde Gulden ö. W. nicht übersteigen.

§. 3.

Der Druck dieser Reichshypothekenscheine, ihre besondere Zeichnung wird durch das k. k. Finanzministerium besorgt. Nach vollendetem Drucke werden diese Scheine mit den Namensstempeln des Finanzministers, des Präsidenten des Herrenhauses, und des Präsidenten des Abgeordnetenhauses bezeichnet.

§. 4.

Es werden die Reichshypothekenscheine in nachstehenden Gattungen ausgefertigt:

- a) In 1000 Gulden Noten, Einhundert Millionen Gulden ;
- b) in 100 Gulden Noten, Zweihundert Millionen Gulden ;
- c) in 50 Gulden Noten, Dreihundert Millionen Gulden ;
- d) in 10 Gulden Noten, Vierhundert Millionen Gulden ;

§. 5.

Die im Drucke vollendete Milliarde Reichshypothekenscheine sammt den zu deren Drucke verwendeten Matrizen und Siegelstampiglien, wird nach der im §. 3 bestimmten Beidrückung der Unterschriftsstampilien, an die im §. 8 festgesetzte ständige Commission des Reichsrathes übergeben.

§. 6.

Die vollständig ausgefertigten Noten der Reichshypothekenbank haben gesetzlich den Werth der effectiven österreichischen Silberwährung; sie müssen bei allen öffentlichen und Gemeindecassen, bei allen Zahlungen im Privatverkehre, im Handel und bei Wechseln, sowie auch bei der Zollentrichtung als effective österreichische Silberwährung angenommen werden.

§. 7.

Die Nachahmung und die Fälschung, die wissentliche Verausgabung der nachgeahmten und gefälschten Reichshypothekenscheine unterliegt denselben Strafbestimmungen, welche in dem allgemeinen Strafgesetze auf die Nachahmung, Fälschung von Staatspapiergeld und dessen wissentliche Verausgabung festgesetzt sind.

§. 8.

Die Uebernahme der Reichshypothekenscheine sammt den zu deren Drucke verwendeten Matrizen und Stampiglien, die Verwahrung derselben und die oberste Verwaltung der Reichshypothekenbank wird übertragen an eine hiezu besonders zu ernennende ständige Commission des Reichsrathes, welche jedoch ausschliesslich zu diesem Zwecke auch bei der Vertagung oder Auflösung des Reichsrathes in Wirksamkeit zu bleiben hat und zwar so lang, bis ihre Funktionen an eine im gesetzlichen Wege neu zu wählende Commission übergehen.

§. 9.

Diese Commission hat zu bestehen:

- a) aus neun von dem Hause der Abgeordneten des Reichsrathes erwählten Mitgliedern;
- b) aus neun Mitgliedern des Herrenhauses, hervorgegangen durch dessen allgemeine Wahl aus dem Hause;
- c) aus drei von der Finanzverwaltung beigegebenen Commissarien.

§. 10.

Diese Commission hat zu überwachen, dass die ihr von dem Finanzministerium übergebenen Reichshypothekenscheine mit der in ihrer Verwahrung befindlichen Unterschriftsstampiglie des Finanzministers, der Präsidenten des Herrenhauses und des Abgeordnetenhauses des Reichsrathes versehen und sodann in der eigenen Hauptcassa verwahrt werden.

§. 11.

Diese Commission wählt mit absoluter Majorität aus ihrer Mitte einen Präsidenten, zwei Vicepräsidenten und hat ihre innere Geschäftsordnung selbst zu normiren.

§. 12.

Das erforderliche Rechnungs- und Kanzloipersonale wird von der Commission nach Bedarf systemisirt, ihr steht die Ernennung und Entlassung der Beamten zu.

§. 13.

Die Cassa befindet sich unter einer dreifachen Sporre einen Schlüssel hat der Präsident, den zweiten ein aus der Commission durch absolute Stimmenmehrheit gewähltes Mitglied, den dritten einer aus den von der Regierung ernannten Commissären.

§. 14.

Bei dieser Commission werden zwei Rechnungsbücher geführt nämlich:

- a) ein Cassajournal,
- b) ein nach den Kronländern geführtes Cassahauptbuch.

§. 15.

Diese Commission hat das Recht und die Pflicht, die Landescommissionen der einzelnen Kronländer, nöthigenfalls auch die untersten Organe zu überwachen, bei Erforderniss einen besonderen Commissär zur Untersuchung und Abstellung hervorkommender Uebelstände abzuschicken; sie hat die ihr unterstehenden Landescommissionen der einzelnen Kronländer mit dem durch die Centralcommission zu bestimmenden Verlage an Reichshypothekenscheinen zu versehen; sie hat am Schlusse eines jeden Quartals einen summarischen Rechnungsausweis, und am Jahresschlusse einen Hauptrechnungsausweis über die Operationen der Reichshypothekenbank den beiden Häusern des Reichsrathes und dem Finanzministerium vorzulegen, und diesen Ausweis durch den Druck, ferner durch eine Zeitung zu veröffentlichen.

§. 16.

In dieser Hauptrechnung ist der in der Cassa des Reichsrathes, der Kronländer und der einzelnen Bezirke vorhandene Baarschaftsstand an Reichshypothekenscheinen, mit Einschluss der rückgezahlten Capitalsarrosirungen, der Stand der in den einzelnen Kronländern auf Hypotheken olocirten Capitalien der Reichshypothekenbank, der Betrag der eingegangenen und ausstehenden Zinsen und der ausstehenden Capitalsarrosirungen, der Betrag der Verwaltungsauslagen und der allenfalls erlittenen Verluste, und der Betrag des resultirenden reinen Nutzens auszuweisen.

§. 17.

Der reine Betrag aus den Operationen der Reichshypothekenbank fällt dem Staate zu; über dessen Verwendung ist die Bestimmung durch ein Gesetz zu treffen.

§. 18.

Die Mitglieder der Reichrathscommission haben während ihrer Functionsdauer die für Abgeordnete des Reichsrathes festgesetzten Diäten zu beziehen.

§. 19.

Diese Reichrathscommission correspondirt mit den Behörden, mit den Reichsrathspräsidien, mit den Kronlandscommissionen, mit den unteren Organen, durch ihren Präsidenten und bei dessen Verhinderung durch den fungirenden Vicepräsidenten.

§. 20.

In den einzelnen Kronländern wird die Oberaufsicht über die Operationen der Reichshypothekenbank und die Oberleitung über die von der Centralcommission des Reichsrathes erhaltenen Verlagsgelder durch die Landesausschüsse unter Mitwirkung eines beigegebenen Regierungscommissärs geübt; es findet auf gleiche Weise wie bei der Centralcommission eine dreifache Gegensperrung und die Invigilirung der unteren Organe statt.

§. 21.

Auf gleiche Weise werden die Rechnungen mittelst eines Cassajournals und eines Hauptbuches, letzteres nach den unteren Administrationsämtern geordnet, geführt, die Rechnungsabschlüsse in jedem Vierteljahre und der am Jahreschlusse sich ergebende Reinertrag mit der Jahreschlussrechnung an die leitende Centralcommission des Reichsrathes eingesendet.

§. 22.

Unter den Landescommissionen stehen jene Gerichtsbehörden, welchen die Grundbücher in den einzelnen Bezirken zugewiesen sind und die bei demselben befindlichen Steuer- und Depositenämter.

§. 23.

Bei jedem Steuerramte ist für die Reichshypothekbank eine besondere Cassa einzurichten und wo diess nicht thunlich ist, sind die der Reichshypothekbank gehörigen Gelder und Schulddocumente in der Depositencassa zu hinterlegen. Die Sperre, wenn eine besondere Cassa besteht, wird ausgeübt: durch den Gerichtsvorsteher, durch den Steuer-einnehmer und durch den Gemeindevorsteher des Gerichts-ortes.

§. 24.

Bei jedem mit der Besetzung der Geschäfte der Reichshypothekbank betrauten Steuerramte werden für diese Geschäfte zwei Bücher geführt und zwar:

1. Das Journal über Empfänge und Ausgaben unter fortlaufenden Zahlen, welches folgende Rubriken zu enthalten hat:

- a) die fortlaufende Journalszahl,
- b) das Datum,
- c) den Namen der Person, von welcher oder an welche eine Zahlung geleistet wurde, mit ihrem Wohnorte,
- d) Datum und Zahl des behördlichen Bescheides, durch welchen eine Hinauszahlung angewiesen wurde,
- e) eine Empfangsrubrik für das Capital mit Gulden und Kreuzern,
- f) eine Empfangsrubrik für die Zinsen mit Gulden und Kreuzern,
- g) eine Ausgabrubrik für das Capital mit Gulden und Kreuzern,
- h) eine Ausgabrubrik für die Zinsen mit Gulden und Kreuzern,
- i) eine Empfangsrubrik für die Activschuldscheine mit Gulden und Kreuzern,
- k) eine Ausgabrubrik für die Activschuldscheine mit Gulden und Kreuzern,
- l) eine Anmerkungsrubrik, in welche die Bezeichnung,

wo und unter welcher Zahl der Activschuldchein verwahrt liegt und sonstige bemerkenswerthe Umstände eingetragen werden.

2. Das gemeindeweise geordnete Schuldenhauptbuch, in welchem für jeden Schuldner der Reichshypothekenbank ein eigenes Folium zu eröffnen ist.

Dieses Schuldenhauptbuch enthält folgende Rubriken:

- a) die laufende Postenzahl,
- b) die bezügliche Journalzahl mit Boisetzung der Jahreszahl,
- c) den Namen und Wohnort des Schuldners,
- d) das Datum und die Verwahrungszahl des Schuldscheines,
- e) den Betrag des olocirten Capitals in Gulden und Kreuzern,
- f) den Betrag der Vorschreibung der Zinsen in Gulden und Kreuzern,
- g) den Betrag der Abstattung des Capitals in Gulden und Kreuzern,
- h) den Betrag der Abstattung der Zinsen in Gulden und Kreuzern,
- i) die Anmerkungsrubrik.

§. 25.

Jedes mit der Besorgung der Geschäfte der Reichshypothekenbank betraute Steueramt ist verpflichtet, am Schlusse eines jeden Monats eine Abschrift des über die Geschäfte der Reichshypothekenbank geführten Journals, und am Jahresschlusse die Jahresbilanz mit der Unterschrift des Steuereinnehmers, der Gerichtsvorstehers und des controlirenden Gemeindevorstehers versehen, an die für dieses Geschäft bestehende Landescommission einzusenden.

§. 26.

Ueber das Schuldenhauptbuch ist ein alphabetisch geordneter Nachschlagindex zu führen.

§. 27.

Jedem Schuldner der Reichshypothekenbank ist vom betreffenden Steueramte ein ungestempeltes Schuldenbüchel einzuhändigen. In dieses Büchel ist die Schuldigkeit an Capital und Zinsen, sowie auch jede geleistete Zahl an Capital und Zinsen einzutragen.

§. 28.

Dem Gerichtsvorsteher und dem controlirenden Gemeindevorsteher steht es zu, die Rechnungsführung und Gebahrung in den Geschäften der Reichshypothekenbank bei dem betreffenden Steueramte zu überwachen.

Eine weitere Ueberwachung findet durch die für die Steuerämter bestimmten Oberaufsichtsorgane durch die Landescommission oder deren Abgeordnete, durch die Centralcommission oder deren Abgeordnete, statt.

§. 29.

Mit der Jahresbilanz ist der Betrag der auf die Reichshypothekenbanks-Capitalien eingegangenen Zinsen, nach Abschlag allfalliger rechnungsmässig auszuweisender Auslagen, vom Steueramte an die Landescommission der Reichshypothekenbank einzusenden, welche mit der Jahresbilanz des Kronlandes den Zinsenreinertrag an die Centralcommission des Reichsrathes einzuschicken hat.

§. 30.

Die ämtlichen Correspondenzen und Goldsendungen der Reichshypothekenbank sind portofrei.

§. 31.

Jedem Eigenthümer einer im Bereiche des Reichsrathes gelegenen freieigenthümlichen Privatrealität, welche in einem Grundbuche oder in einer Landtafel eingetragen erscheint, steht es frei, um die Elocirung eines Darlehenscapitals der Reichshypothekenbank schriftlich anzusuchen.

Auf Realitäten des Staates, der geistlichen Corporationen, auf Fideicommissen, auf Bergwerksrealitäten, auf Realitätenantheile, überhaupt auf solche Objecte, bei denen die Durchführung der Realexecution mit Schwierigkeiten verknüpft wäre, findet eine Elocirung der Capitalien der Reichshypothekenbank nicht statt.

§. 32.

Der Bewerber um ein Darlehen aus der Reichshypothekenbank hat sein schriftliches Gesuch bei jenem Amte einzubringen, welchem das Grundbuch der zu verpfändenden Realität untersteht. Ein solches Gesuch muss enthalten:

- a) den Namen und Wohnort des Darlehenwerbers;
- b) den Betrag der verlangten Darlehenssumme;
- c) die Bezeichnung der zur Hypothek bestimmten Realität und ihrer Einlage im Grundbuche oder in der Landtafel;
- d) den neuesten Grundbuchs- oder Landtafelextract des zu verpfändenden Reales;
- e) den ämtlich bestätigten, zugleich den Reinertrag und die ordentliche Steuerbemessung enthaltenden Katastralgrundbesitzbogen;
- f) bei Häusern den ämtlich verificirten Hauszinserrätgnissausweis;
- g) die Feuerversicherungspolice;

§. 33.

Auf die im §. 31 bezeichneten Realitäten können Darlehen aus der Reichshypothekenbank bis zum Betrage der pupillarmässigen Sicherheit elocirt werden.

§. 34.

Die Werthsberechnung der zur Hypothek angebotenen Realitäten hat von Amtswegen zu erfolgen, und zwar:

- a) bei Grundstücken wird der katastralmässige Reinertrag, nach Abschlag der jährlichen ordentlichen Jahresgesammtsteuer, zur Grundlage der Werthbemessung angenommen; dieser Reinertrag, zwanzigfach genommen, hat als Capitalswerth des Grundstückes zu gelten; der Gebäudewerth bei bestifteten Landrealitäten ist nicht in Anschlag zu bringen;
- b) bei der Bestimmung des Werthos von Häusern ist der sichergestellte Zinsortrag, nach Abschlag der ordentlichen Haus- und Hauszinssteuer und einer auf Reparaturen abzurechnenden fünfpercentigen Quote, zur Grundlage der Werthbemessung anzunehmen, und dieser zwanzigfach capitalisirte Reinertrag hat als Hauswerth zu gelten.

§. 35.

Sollten nach den besonderen Verhältnissen eines Ortes oder einer Realität Bedenken obwalten, dass dieselbe, sei es durch Verödung, vernachlässigte Cultur, Baufälligkeit oder aus was immer für einem Grunde, einen minderen Werth haben sollte, als derselbe gemäss §. 34 ermittelt wurde, so hat sich hierüber der Gerichtsvorsteher mit dem Steuereinnehmer und dem controlirenden Gemeindevorsteher auf dem kürzesten Wege zu berathen, und nach dem gefassten Beschlusse den Werth auf die den Umständen angemessene Weise herabzumindern.

§. 36.

Findet gegen die angesuchte Elocirung kein Bedenken statt, so ist auf das Gesuch „der kurze Bescheid z. B. bewilligt mit Zweitausend Gulden“ unter Beisetzung des Tages der Fertigung des Gerichtsvorstehers und Beidrückung des Amtssiegels beizusetzen.

§. 37.

Findet das Gericht mit Rücksicht auf den §. 35 eine

mindere als die angesuchte Darlehenssumme zu bewilligen, so ist die bewilligte Darlehenssumme und der Grund der Verweigerung des Mehrbetrages in Kürze auszudrücken.

§. 38.

Bei einer gänzlichen Darlehensvorweigerung ist gleichzeitig der Grund anzugeben.

§. 39.

Wird die Elocirung eines Darlehens auf ein Reale bewilliget, so hat der Bewerber im Steueramte den Schuldschein gehörig auszufüllen, denselben unter Beziehung von zwei Zeugen zu fertigen und sodann das instruirte verschiedene Elocirungsgesuch sammt dem Schuldscheine, dem Grundbuchsamte zu übergeben. Die Vidirung eines solchen Schuldscheines durch das k. k. Steueramt hat die Stelle der Legalisirung zu vertreten.

§. 40.

Das Grundbuchsamt hat vor Allem den in dem Elocirungsgesuche beigeschlossenen Grundbuchsextract mit dem neuesten Stande des Grundbuches zu vergleichen, bei vorkommenden Anständen auf das Elocirungsgesuch die gemachte Beanständung und deren Grund in Kürze anzumerken.

§. 41.

Ist der Grundbuchsstand unverändert und waltet kein grundbücherliches Hinderniss vor, so hat das Grundbuchsamt sogleich die hypothekarische Auszeichnung des Darlehens zu Gunsten der Reichshypothekenbank unter Beziehung auf den ämtlichen Bewilligungsbescheid vorzunehmen, auf dem Schuldscheine die grundbücherliche Ingrossirungsclausel auszufertigen und das ganze instruirte Gesuch sammt dem Schuldscheine dem Bewerber einzuhändigen. Die Ein-

logung einer Schuldscheinsabschrift in die Grundbuchsakundensammlung ist nicht erforderlich.

§. 42.

Der Bewerber hat gegen Einlegung des instruirten Elocirungsgesuches und des intabulirten Schuldscheines an das Steueramt, von diesem aus der Reichshypothekenbankscassa die Darlehensvaluta in Reichshypothekenbankscheinen zu erheben, deren Empfang auf dem Schuldscheine mit seiner Unterschrift und zwei Zeugen zu bestätigen, und zu gleich das hierüber ausgefertigte Schuldenbüchel zu übernehmen.

§. 43.

Ein ähnliches Verfahren findet statt, wenn ein Realitätenbesitzer die Ablösung einer auf seinem Reale haftenden Hypothekarforderung gemäss der §§. 1422 und 1423 B. G. B. ansucht.

In einem solchen Falle muss die Cession von dem Codenten und zwei Zeugen gefertigt, der Valutaempfang von demselben auf gleiche Weise bestätigt werden und es muss darin die Agnoseirung des Eigenthümers der verpfändeten Realität enthalten sein.

§. 44.

Wenn eine Realität zwei oder mehreren Eigenthümern gemeinschaftlich angehört, so kann hierauf eine Capitalselocirung nur unter Zustimmung sämmtlicher Miteigenthümer und gegen Uebernahme einer Solidarhaftung derselben stattfinden.

§. 45.

Gegen Entscheidungen der ersten Instanz kann der Beschwerter innerhalb der Frist von vierzehn Tagen im Wege der Vorstellung oder des Recurses oder vereint in beider Art Abhilfe suchen.

Derlei Eingaben sind bei der ersten Instanz zu über-

reichen und von dem Landesauschusse als Landescommis-
sion ondgiltig zu entscheiden. Ein weiterer Instanzenzug
findet nicht statt.

§. 46.

Alle Amtshandlungen in den Geschäften der Reichs-
hypotheckenbank sind mit der grössten Beschleunigung vor-
zunehmen.

§. 47.

Jeder Schuldner der Reichshypotheckenbank ist ver-
pflichtet, alljährlich fünf von Hundert des entlehnten Capi-
tales bei jenem Steueramto, welchem die verpfändete Reali-
tät untersteht, in Reichshypothekenscheinen oder in effec-
tiver Silbermünze so lange einzuzahlen, bis das Capital
sammt Zinsen vollständig ausgezahlt ist; doch steht es dem
Schuldner frei, auch grössere Zahlungen beliebig zu leisten
ja das ganze Capital sammt Zinsen ohne vorheriger Auf-
kündigung zurückzuzahlen.

§. 48.

Der Zinsenfuss der Reichshypotheckenbank wird auf
Vier von Hundert festgesetzt; eine Abänderung dieses Zins-
fusses kann nur im Wege eines Gesetzes erfolgen.

§. 49.

Jene Zahlungen, welche ein Schuldner der Reichshy-
potheckenbank über die Zinsen leistet, werden demselben vom
Capitale abgeschrieben.

§. 50.

Das Steueramt, bei welchem die Einzahlungen für die
Reichshypotheckenbank geleistet werden, ist verpflichtet, so-
gleich bei der Zahlungsleistung die Zinsen von der Capi-
talsabschlagszahlung abzusondern, die Zinsen in der Cassa
besonders zu verwahren, die Capitalsabschlagszahlungen aber
zu den Capitalsvorlagsgeldern zu hinterlegen.

§. 51.

Das Steueramt ist verpflichtet, jede Einzahlung für die Reichshypothekenbank in das diessfällige Journal einzutragen, dem Schuldner in dessen Schuldenbüchel stempelfrei zu bestätigen und in dem Hauptschuldenbuche ersichtlich zu machen.

§. 52.

Wenn ein Schuldner seine ganze Schuld an die Reichshypothekenbank an Capital, Zinsen und sonstigen Nebenverbindlichkeiten abgestattet hat, so ist demselben hierüber vom Steueramte, unter Mitfertigung des Gerichtsvorstehers, eine löschungsfähige Quittung stempelfrei auszufertigen und zu übergeben.

Dem Schuldner kann aber auch auf sein Verlangen über eine oder mehrere geleistete Capitalsabschlagszahlungen eine partielle Löschungsquittung stempelfrei in der oben bezeichneten Form ausgestellt werden.

§. 53.

Der Schuldner ist verpflichtet, die im §. 47 bestimmten Zahlungen in einvierteljährigen verfallenen Terminen zu leisten; die allfälligen Ausstände sind mittelst der Steuerexecution, ohne Gestattung irgend eines Rechtszuges, unnachtsichtlich einzuheben.

§. 54.

Sollte sich die Steuerexecution als erfolglos zeigen und der Schuldner durch vier Quartale mit der Erfüllung seiner Verpflichtungen im Rückstande bleiben, so hat das Gericht die executive Veräusserung des verpfändeten Reales, ohne Zulassung irgend eines Rechtsweges zu verfügen, drei kurze Feilbietungstermine anzuordnen, als Ausrufspreis den bei der Darlehenselocirung angenommenen Werth des Reales

zu bestimmen und auszudrücken dass das Reale bei den zwei ersten Feilbietungen nur über, bei der dritten Feilbietung aber auch unter dem Schätzungswortho veräußert werde.

§. 55.

Die Feilbietungsbedingungen sind durch das veräußernde Gericht festzustellen und haben zu enthalten:

- a) die Pflicht zur Leistung eines 10 percentigen Vadiums;
- b) die Pflicht zur Zahlung der Forderung der Reichshypothekenbank an Capitalzinsen und Kosten binnen 14 Tagen;
- c) die Uebernahme der hypothecirten Forderungen;
- d) Hinauszahlungen des Kaufschillingsrestes mit Zinsen an den Executen binnen 6 Monaten.

§. 56.

Die executive Eintreibung der Forderungen der Reichshypothekenbank wird durch den Ausbruch des Concurses oder des Ausgleichungsverfahrens über das Vermögen des Besitzers eines dieser Bank verpfändeten Reales nicht beirrt; die Execution ist ohne Rücksicht auf diese Verhältnisse durchzuführen, aus dem erzielten Meistbote ist nach der Ordnung des Grundbuchsstandes, ohne Rücksicht auf die im Grundbuche nicht ersichtlichen Prioritätsposten, die Forderung der Reichshypothekenbank sammt Nebenverbindlichkeiten zu befriedigen und der Ueberrest an die Concurso- oder Ausgleichungsmassa anzufolgen.

§. 57.

Vorstellungen oder Recurse gegen verhängte Executionsen in den Geschäften der Reichshypothekenbank, hindern nicht den Executionszug und sind nur in der Form und in dem Masse, wie diess im §. 45 bezeichnet erscheint, zulässig.

DR BALLAGI GÉZA.

